

Natur & miljø

Norges Naturvernforbund

4/1998 • KR 39

**Økocous-cous
og torskepølser**

Kola får vind på mølla

**Miljøgifter:
Forbudt å forby**

**Lars
Haltbrekken**

I fengsel for miljøet

770802 461002

Ulv i flatpakke

PLANER ER kraftig undervurdert. Mange med sans for tegnefilm husker Per Ulv og Bippe Stankelbein. Per Ulv; et rendyrket teknisk geni. Han bygde fantastiske innretninger for å fange Bippe Stankelbein – erkefiende og kyllingkebab i Pers fantasi.

Fellene var basert på kompliserte byggetegninger. Digre planer som alltid innbefattet rakettmotorer, hydraulikk, sprengstoff, tidsinnstillinger, hjul, fallskjerm og boksehanske på spiralfjær.

Men som så mange ingeniører var Per Ulv fullstendig hjelpeløs utenfor laboratoriet sitt. Han rigget alltid fellene på en slik måte at det endte med total lemlestelse av ham selv. Alt fungerte, men i gal rekkefølge.

Nå tåler tegneseriedyr ganske mye, og Per Ulv kom seg jo alltid igjen, men jakten ble aldri noe skikkelig levebrød. Dessuten er det ydmykende å bli knust, hakket opp, moset, slått og skutt som en hvilken som helst norsk ulv hver eneste dag, og i tillegg ikke få så mye som smaken av et stankelbein.

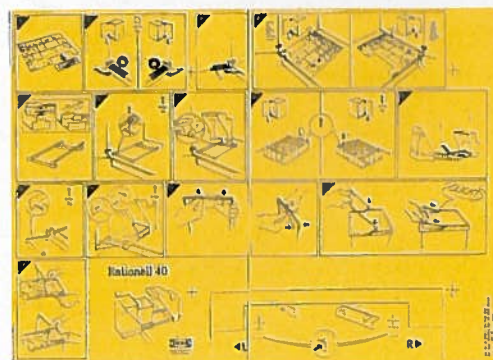
DET VAR EN STUND siden jeg hadde tenkt på Per Ulv, da jeg ved en ren tilfeldighet fikk en mistanke om hva han driver med for tiden. Han jobber på IKA. I et forsøk på å følge opp det nye søppel-sorteringssystemet i kommunen der jeg bor, kom jeg nemlig til å kjøpe et av produktene han har laget. Tegningene er riktignok ikke signert, men jeg

kjente igjen Pers strek når jeg leste byggetegningene til toroms kildesorteringsbeholderen Rationell 40. Slike tegninger kjennetegnes blant annet av følgende:

- Bruksanvisningen er på omlag en halv kvadratmeter og ligger litt på planene til Olsens banden.
- Den er delt inn i 14 trinn» og det tar like dager å ikke bli ferdig.
- Svært mange beveger seg i de ulike deler

■ **Komplett uforståelig**
Målet var å bygge en søppelbøtte som, i det man åpner skapdøren i kjøkkenbenken, glir ut på to skinner, samtidig som to kammer til to forskjellige typer søppel, åpner seg. Når man lukker skapet lukkes også Rationell 40, slik at søppelbøtten ikke står og avgir uønsket lukt, samtidig som den tar et minimum av plass inne i skapet. Det høres jo greit ut. Det er det selvsagt ikke.

14 DAGER etter jeg kjøpte Rationell 40 var jeg ennå ikke helt i mål med monteringen. Jeg la merke til

at jeg ofte prioriterte andre prosjekter. Kanskje jeg er klønete, men jeg kan ikke være helt utenfor heller; jeg klarte etterhvert å skape en innretning som fungerte i omvendt suksesjon. Botta kom ut av skapet i lukket tilstand. Jeg hadde videre en mistanke om at den åpnet seg når jeg lukket skapdøren igjen. Dette var vanskelig å få bekreftet ettersom jeg måtte demontere benkeplaten (formstøpt bøk) for å få overblikk over hva som skjedde nede i kjøkkenbenken. Det ble en slags hjemmeveriant av Schrødingers katt. I motsetning til Schrødingers, som lurte veldig på om katten inne i beholderen var død eller ikke, syntes jeg det var begrenset interessant om min søppelbeholder var åpen når skapet var luk-

gen antok jeg. Men det skulle vise seg at han hadde utrolig flaks, og i løpet av et kvarters tid oppførte beholderen seg som den skulle.

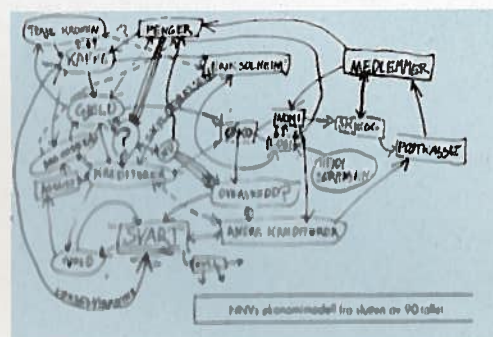
Rationell 40 inneholdt plasthåndtak til bøttene i forskjellige farger. Ettersom jeg valgte de gule, måtte jeg kaste de blå, de røde, de brune og de

grønne. Min venns forslag om bruke de røde til jul og ellers forsøke å følge kirkeåret etter beste evne ble forkastet ved hjelp av min dobbeltstemme.

DET ER UANSETT greit å ha litt søppel å begynne med og jeg innviet Rationell 40 med å kaste all plasten som var til overs i den ene beholderen og bruksanvisningen og annen emballasje i den andre. Det fylte godt opp og jeg kjente meg ganske miljøvennlig.

Helt til jeg skrudde på tv. Programmet Magasinet hadde nemlig tatt for seg kil-desortering denne lørdagskvelden. Rettet et svært så kritisk kamera på fenomenet, faktisk.

Glass fikk jeg inntrykk av at nærmest ble kjørt rundt på store lastebiler for moro skyld. Melkekartonger ble visst fraktet en og en til Filip-pinene. Dette var jo ikke noe særlig oppbyggelig for en mann som satt der med en nymontert Rationell 40. For å beskytte meg mot flere negative opplevelser vandret jeg over til nyhetsoversikten på tekst-tv. Og der var den: NTB-meldingen som fortalte at Naturvernforbundet var reddet økonomisk. Det gjelder å kunne sortere. Og det gjelder å ha en plan. □

Naturvernforbundets økonomimodell fra slutten av 90-tallet. Faksimile fra Natur og Samfunn

Innhold

Leder

Den riktige maten

Økologisk mat er mer enn skrukkete epler. Rypebryst og multer smaker godt på Grünerløkka.

Tingenes tilstand

Hvorfor klarer vi ikke å lage selv det enkleste produkt uten å proppe det fullt av gift?

Grønt reiseliv

Miljøvennlige turister finnes ikke!

Fenasekselstugl flyr igjen

Fengsel fungerer dårlig som straff. Fange 565, Lars Haltbrekken, har lært mye statsvitenskap, men lite annet. Han er ute igjen til kampen om skytefelt og Øvre Otta.

Vakreste kyst i verden?

Bli med N&M langs Helgelandskysten.

Det blåser opp på Kola

Kan vindkraft hamle opp med verdens falgste atomkraftverk?

Grønne nøtter

Test deg selv – hva vet du om firfisler og annet?

Faste spalter

Grønsj 2 • Nyheter 4 • Kameraøyet 34 • Natur til glede og undring 62 • Liv i laga 64 • Blekkulf 70

Forsidefoto: Lars Haltbrekken gikk i fengsel for miljøet. 30 dager på vann, brød og statsvitenskap. Foto: Bård Løken.

Utgiver: Norges Naturvernforbund
Postboks 6891 St Olavs plass, 0130 Oslo, Norge.
Besøksadresse: Skippergata 33, Oslo Tlf: 22 99 33 00.
E-post: redn@online.no **Telefaks:** 22 99 33 10.
Bankgiro: 8200.01.44203 **Postgiro:** 0803 5 09 46 02

Redaktør: Tom Erik Økland
Redaksjonssekretær:
Jens Petter Toldnæs
Fotoredaktør: Bård Løken
Journalister: Kristian Jahre

Annonser:
Naturvernforbundets Markedskontakt A/S
Tlf: 22 71 92 20
Design/layout: dEDBsign, Ketill Berger
Sats, repro og tryk: Aktietrykkeriet A/S
Natur & Miljø trykkes på 100 %
resirkulert papir

Abonnement institusjoner: kr. 340,-
Abonnement enkeltpersoner: kr. 225,-
Bestilles hos
Naturvernforbundets medlemsservice,
Postboks 6891 St Olavs plass, 0130 Oslo, Norge.
Tlf. 22 99 33 00. Telefaks: 22 99 33 10.
■ Naturvernforbundet innestår ikke for
miljøvennligheten til de bedrifter, tjenester eller
produkter som det annonseres for i Natur & Miljø

norsk fagpresse
Natur & Miljø er tilsluttet
Fagpressens Redaktørplakat

Tom E. McLand

Ørlite grønt i grått

Høstens miljømote er en tung, grå kreasjon med enkelte grønne islett. Altså lite nytt fra i fjor.

Av OLE P. PEDERSEN

Miljøorganisasjonene Framtiden i våre hender, Natur & Ungdom og Naturvernforbundet er skjønt enige om at sentrumsregjeringen har lite å skryte av på miljøsidene i budsjettet. Det generelle inntrykket er at sentrumsbudsjettet varierer svært lite fra tidligere

regjeringers satsing.

Mer penger til energiøkonomisering og nye, fornybare energikilder trekkes fram som et av de positive punktene i budsjettet.

– Men 40 prosent økning av nesten ingenting er ikke mye. Nå er bevilgningene tilbake på 1992-nivå, og det var ikke akkurat storsatsing,

kommenterer Einar Håndlykken, nestleder i Natur & Ungdom. NU har også merket seg at tilskuddet til kollektivtrafikken skal gå ned med 54 millioner kroner.

– Det er sak én for oss. Regjeringen ødelegger sin miljøtroverdighet på det, sier Håndlykken.

Leder i Framtiden i våre

hender, Tor Traasdal, påpeker at det private forbruket øker med 15 milliarder kroner neste år, eller det samme som to uhjelpsbudsjetter.

– Det må være et tankekors for denne «verdiregjeringen». Vi har lang erfaring med hvordan ekstra forbruk fordele seg, nemlig på økt bilbruk og flybruk. I tillegg er bistan-

den redusert. Statens engasjement i oljesektoren holdes også på samme rekordnivå som i 1998, påpeker Traasdal.

Naturvernforbundet ser noen lyspunkter i budsjettet. Økningen i elavgiften og mer penger til nye energikilder trekkes fram.

– Men staten satser stadig bare småpenger på «grønn» energi. I Danmark brukes én milliard i året på introduksjon av nye, fornybare energikilder, påpeker rådgiver Anders Jordbakke. □

Regjeringen gir opp PCB-kampen

Regjeringens mål om «full PCB-opprydning innen 2005» er utsatt. Trolig omlag 250 år. Kostholdsrestriksjoner med uspiselig fisk og giftige skaldyr langs norskekysten er kommet for å bli.

Av JENS P. TOLDNÆS

Regjeringen nekter å ta ansvar for PCB-forurensningen langs kysten. Årsak; det anses som praktisk, teknisk og økonomisk umulig. En prislapp på mellom 5 og 15 milliarder kroner gjør at regjeringen har valgt en svært så snever definisjon av hva en «full opprydning» vil si. Bevilgningen for 1999 tilsier et opprydningstempo på 250 år – og det med det billigste kostnadsoverslaget.

I Stortingsmelding 58 (1996–97), Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling, viser Energi- og miljøkomite-

Giftige skaldyr er kommet for å bli.

teen til Regjeringens mål om full PCB-opprydning innen 2005. Hva betyr så det?

Ifølge Miljøverndeparte-

mentets budsjettforslag var dette «ment å innebære stans i utslippene til miljøet av blant annet PCB». PCB ble for-

budt i Norge i 1980. Når det nå skal ryddes opp betyr det altså ikke at alt som allerede er sluppet ut skal tas hånd

Foto Stein Johnsen/Samfoto

CO₂-avgiften utvides

CO₂-avgiften utvides til å gjelde luftfarten, godstransport i innenriks sjøfart, anlegg på kontinentalsokkelen og supplyflåten.

Disse sektorene vil bli ilagt en avgift på 100 kroner per tonn CO₂, noen som tilsvarer en avgiftssats på 26 øre per liter olje, melder Finansdepartementet.

For å kompensere mer kostnader for luftfarten ved innføring av en CO₂-

avgift gis det lettelse i flyseteavgiften tilsvarende omlag 200 millioner kroner.

Flyseteavgiften reduseres derved fra 130 kroner til 106 kroner på utenlandsflygninger og fra 65 kroner til 53 kroner på innenlandsflygninger.

Vedtaket er en oppfølging av Stortingets vedtak i forbindelse med Stortingsproposisjonen om grønne skatter.

Halvannet miljøbudsjett til nye veier

Regjeringen vil bruke litt mindre penger på nye veier. Men neste år skal det likevel brukes mer enn dobbelt så mange kroner på vei som på jernbane.

Av OLE P. PEDERSEN

Ettersom Gardermobanen ikke skal få noen bevilgninger neste år, øker forskjellen på vei- og jernbaneinnsatsen. Tilsammen 9,5 milliarder kroner brukes på veitiltak, det samme som i 1997. Jernbanen får 4,6 milliarder kroner, ned snaut 20 prosent fra i år.

Norge skal bruke 3,9 milliarder på å bygge nye veier neste år. Det alene er nesten halvannen gang Miljøverndepartementets budsjett. Veiutbyggingen skal imidlertid reduseres noe, til fordel for vedlikehold av det eksisterende veinettet.

Også jernbanen skal få mer til vedlikehold. I budsjettet gis det penger til å forberede bruk av krengetog på Dovre-, Sørlands- og Bergensbanen.

Naturvernforbundet reagerer på at satsingen på krengetogene går saktere enn det som var forutsatt i Stortinget. Organisasjonen peker i sin budsjettkommentar også på at det ikke er penger til nytt dobbeltspor mellom Skøyen og Asker.

NSBs konsernsjef, Osmund Ueland, mener det er mye som gjenstår før krengetogsatsingen er oppfylt.

– Det gjenstår betydelige investeringer de siste to årene i planperioden for å nå nivået på 1,6 milliarder som Stortinget har vedtatt, sier NSB-sjefen.

– Vi holder tempoet i utbyggingen. Krengetogene blir innført først på Sørlandsbanen i år 2000, og vi vil spesielt ruste opp denne banen neste år, påpeker politisk rådgiver i Samferdselsdepartementet, Tore Killingland, overfor N&M Bulletin.

Killingland mener det er viktig at pengebruken på veier vris fra investeringer til drift.

– Tidligere har det vært investert så mye i nye veier, at vi ikke har hatt råd til å holde veinettet vedlike. □

Og her er litt av resten...

Et kort blikk på hva sentrumsregjeringen ønsker å gjøre.

Miljøverndepartementet

- Totalt 2,7 milliarder kroner
- Øker 4,7 prosent
- Gir mer til:
 - Direktoratet for naturforvaltning.
 - Statens forurensningstilsyn.
 - Organisasjoners arbeid med Agenda21.

Kommunal vilt- og fiskeforvaltning. Erstatninger ved rovdyrskader. Opprydningstiltak forurensning. Tilskudd kommunale avløpstiltak. Tilskudd til biloppsamlingsystem.

- Kutter i:
 - Basisbevilgning til forskningsinstitusjonene.
 - Miljøverntiltak i nordområdene.
 - Tilskudd til kalking.
 - Statlige erverv, barskogsvern.
 - Forebyggende tiltak i rovdyrområder.

Samferdselsdepartementet

- Totalt 19,4 milliarder kroner
- Kuttet 5,3 prosent
- Presenterer egen miljøplan
- Gir mer til:
 - Forskning og utvikling.
 - Luftfartsverket.
 - Vedlikehold av veier.
 - Vedlikehold av jernbanen.
 - Investering i ny jernbane.

- Kutter i:
 - Riksveinvesteringer.
 - Gardermobanen (ferdig).

Annet

- El-avgiften: opp 2,5 øre per kWh.
- Grunnavgift på mineralolje: 19,1 øre per liter.
- Mer til energiøkonomisering.
- Mer til fornybare energikilder.
- CO₂-avgiften innføres også for luftfarten (flyseteavgiften blir lavere).
- Mindre til drift av kollektivtrafikk.
- Mer til investeringer i kollektivformål.
- Penger til verneplan for barskog i Vest-Norge.

Flere skal få renere luft

Regjeringen skjerper målene for hvor ren lufta skal bli i norske byer. Innen tolv år skal helseskadene på grunn av luftforurensning halveres, varsler miljøvernministeren.

Av OLE P. PEDERSEN

I statsbudsjettet for 1999 melder Miljøverndepartementet at regjeringen har vedtatt de nye målene. Det ligger ikke inne noen spesielle budsjettposter for å følge opp de nye målene, som skal oppfylles innen 2010.

Sommeren 1997 vedtok Stortinget nye forskrifter som begrenser luftforurensningen i byene. Grensene er imidlertid satt så høyt at de bare får konsekvenser for noen få tusen av de 700 000 menneskene som årlig er utsatt for helseskadelig

luftforurensning.

Med de nye målene vil helseteknadene bare i Oslo reduseres med halvannen milliard kroner, viser beregninger Miljøverndepartementet har utført.

– Det er vel og bra med en slik målsetting. Men et aktu-

elt virkemiddel burde jo være å stramme inn den eksisterende forskriften. Dessuten går det ikke an å nå målet når man samtidig kutter i bevilgningene til kollektivtrafikk, påpeker Einar Håndlykken, nestleder i Natur & Ungdom. □

Rovdyrene skal skade flere

Sentrumsregjeringen regner med at rovdirene tar enda mer for seg i norske bufe- og tamreinbestander neste år. Erstatningene skal økes til 68 millioner kroner.

Av OLE P. PEDERSEN

Det er nå Miljøverndepartementet som har alt ansvaret for å begrense og erstatte skader som rovdire påfører norsk landbruk. På kapitlet til Direktoratet for naturforvaltning foreslår regjeringen disse økningene:

- Erstatning for tap av bufe: +6 millioner
- Erstatning for tap av tamrein: +9 millioner

I tillegg skal det gis ti millioner kroner i tilskudd til bønder som ønsker å legge om driften til for eksempel melkeproduksjon. Derimot kutter regjeringen to millioner i de forebyggende tiltakene.

Sentrumspartiene varsler også at de vil fremme et nytt system for blant annet erstatninger. Samtidig setter regjeringen av fire millioner kroner til telling av rovdirene.

Jon Petter Løvstad, assisterende generalsekretær i Norges bonde- og småbrukarlag,

Regjeringen tar bort penger til forebyggende tiltak mot rovdirenskader – da bør rovdire holde seg til viltmenyen

svarer et klart «nei» på spørsmål om budsjettforslaget kan dempe konflikten mellom naturvernere og bønder i rovdirensaken.

– Nedgangen i forebyggende tiltak er i hvert

fall ikke med på å dempe noen konflikt, sier Løvstad. Han mener også at ti millioner til omstilling er relativt mange penger å bruke for at noen få bruk skal gå over til annet husdyrhold.

Småbrukarlaget mener de økte erstatningssummene ikke er mer enn det som må til på grunn av større rovdirestammer. □

Monsanto-kritikk makulert

Et nummer av det britiske bladet Ecologist ble makulert av trykkeriet for kort tid siden. Ifølge avisen The Guardian inneholdt nummeret massiv kritikk mot kjemi-

giganten Monsanto. Det var spesielt Monsanto bruk av genteknologi som ble utsatt for kritikk. Ifølge The Guardian var det trykkeriet som sto bak

makuleringen. Monsanto benekter å ha noe med saken å gjøre. Zac Goldsmith, en av redaktørene i Ecologist, kan fortelle at bladet har brukt det samme trykkeriet i 29

år, uten at bladets innhold noengang har skapt betenkeligheter hos trykkeriet. 14 000 eksemplarer av Ecologist ble makulert. Ifølge The Guardian var det redsel for

å delta i injurierende virksomhet som førte til trykkeriets drastiske handling. Det hører med til historien at Ecologist er på jakt etter nytt trykkeri. □

Nike-niks til PVC

Sportsprodusenten Nike vil hverken løpe fra, eller hoppe over, sitt miljøansvar lenger. Totalboikott av PVC ligger nå i startblokkene.

Av JENS P. TOLDNÆS

Verdens største sportsfabrikant, multinasjonale og USA-baserte Nike, har bestemt seg for å boikotte plaststoffet polyvinylklorid, bedre kjent som PVC. Nike følger etter andre store selskaper som IKEA og Lego. Boikotten vil ha form av en utfasing, det vil si at PVC skal kuttes ut gradvis i en periode på fem til ti år.

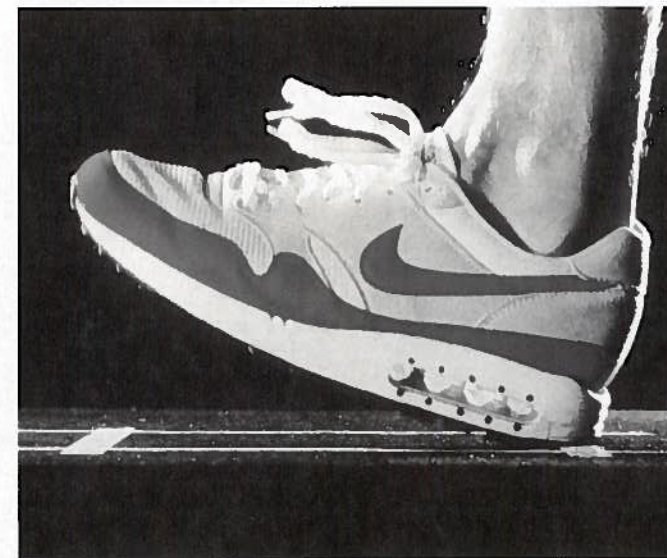
Nike først

Nike er den første store sportsvareprodusenten som går til et slikt skritt. I tillegg til at PVC skal bort fra samtlige produkter, vil selskapets nye, 35 000 kvadratmeter store hovedkvarter i Hilversum i Nederland bli bygget uten PVC i røp og andre elementer

– Dette kan nok virke som et PR-framstøt, men jeg er ikke sikker på at vi vil øke salget som en følge av dette. Nike ønsker likevel å fremstå som et selskap som er ledende og som tar miljøspørsmål seriøst. Vi vil gå inn i det neste årtusetet som et miljøvennlig varmerke, sier informasjonsjefen i Nike, Keith Peters.

Alternativer finnes

Nike startet sin utfasing av PVC i august. I enkelte av firmaets produkter, som for eksempel en joggesko, er det opptil 30 prosent PVC. Ifølge Peters er det fullt mulig å

Nike vil gjøre joggingen PVC-fri.

finne fullgode erstatninger for dette materialet.

– Dette er en prosess som vil jobbe med hele tiden. Det som er viktig er å finne materialer som holder seg innenfor Nikes kriterier for farlige stoffer og som samtidig tilfredsstiller kvalitetskriteriene våre, sier han.

Glade Greenpeace

Nylig har også Lego og Ikea sagt at de vil fase ut PVC. Miljøorganisasjonen Greenpeace gleder seg over at den ene industrigiganten etter den andre nå vender ryggen til et stoff organisasjonen har kjempet mot i årevis.

– Vi ser en klar og positiv utvikling når det gjelder PVC.

Selv om PVCen ikke blir borte over natta er dette viktige prinsippavgjørelser. Selskaper som Lego, IKEA og Nike er sterke merkevarer og dette gir viktige signaler til andre. Tenk bare hvor mange leverandører som er knyttet til disse firmaene, sier informasjonsleder kalle Hesstvedt.

Tvekjønnede dyr

– Hvorfor er det så viktig å bli kvitt PVC?

– Vi har mange eksempler på at dyr blir tvekjønnede, alt fra krokodiller til isbjørn på Svalbard. Dette er forårsaket av hormonhermende stoffer. PVCen i seg selv er ikke så farlig. Det er tilsetningsstoffene, de såkalte mykgjørerne, som

ikke er bra.

I tillegg er Hesstvedt skeptisk til hva som skjer når PVC produseres og destrueres. Som eksempel på skumle konsekvenser nevner han brann i bygninger som inneholder PVC.

– For noen år tilbake brant det på flyplassen i Düsseldorf. Da var det mange konkrete forgiftningstilfeller som en følge av PVC.

Helse og fremtidige generasjoner

I motsetning til endel er Hesstvedt optimist når det gjelder forbrukernes miljøbevissthet og folks miljøoppfatning generelt. Han mener Nikes PVC-boikott viser at markedspress nytter.

– Det er så mange som snakker om at miljøvernet er nede i en bølgedal. Det er jeg ikke enig i. Vi må ikke glemme at miljøbevisstheten har lagt seg på et meget høyt nivå etterhvert. Det kan sammenlignes med menneskeretigheter – de er – uavhengig av moter og trender – men alle reagerer dersom noen bryter reglene.

Ifølge Hesstvedt er det to ting som vil dominere fremtidens miljøvernere; helse og framtidige generasjoner.

– Det er nylig foretatt en bred undersøkelse i tredve land som dokumenterer at dette er det som vil oppta folks miljøbevissthet inn i det neste årtuset, sier han. □

Syke av flammehemmere?

Svenske miljømyndigheter vil forby bromerte flammehemmere. Laboratorieforsøk beviser at stoffgruppen gir skader på linje med DDT og PCB.

AV TOM ERIK ØKLAND

– Vi vet like mye om bromerte flammehemmere i dag som vi visste om PCB når

Sverige introduserte det første forbudet for stoffet i 1972, forteller Niklas Johansson i det svenske miljøverndepartementet til bladet *Swedenvi-*

ronment. Han mener kunnskapen forsvarer et forbud mot stoffene.

Svenske forskere har tidligere vært først ute med å

påvise hjerneskader på mus som har blitt utsatt for de bromerte flammehemmere PBDE. Denne stoffgruppen gir skader på linje med kjente

miljøgifter som DDT og PCB. Flammehemmerne ble gitt til mus i alderen hvor hjernen er i størst utvikling. Resultatet var hyperaktivitet og redusert læreevne. Liknende skadevirkninger har man påvist hos barn som har fått i seg PCB fra mor via amming eller i løpet av svangerskapet.

Svensk forskning viser også at morsmelk fra svenske kvinner har stadig økende innhold av bromerte flammehemmere. I løpet av en periode på 25 år er det gjennomsnittlige innholdet økt 50 ganger.

Gufs fra fortiden

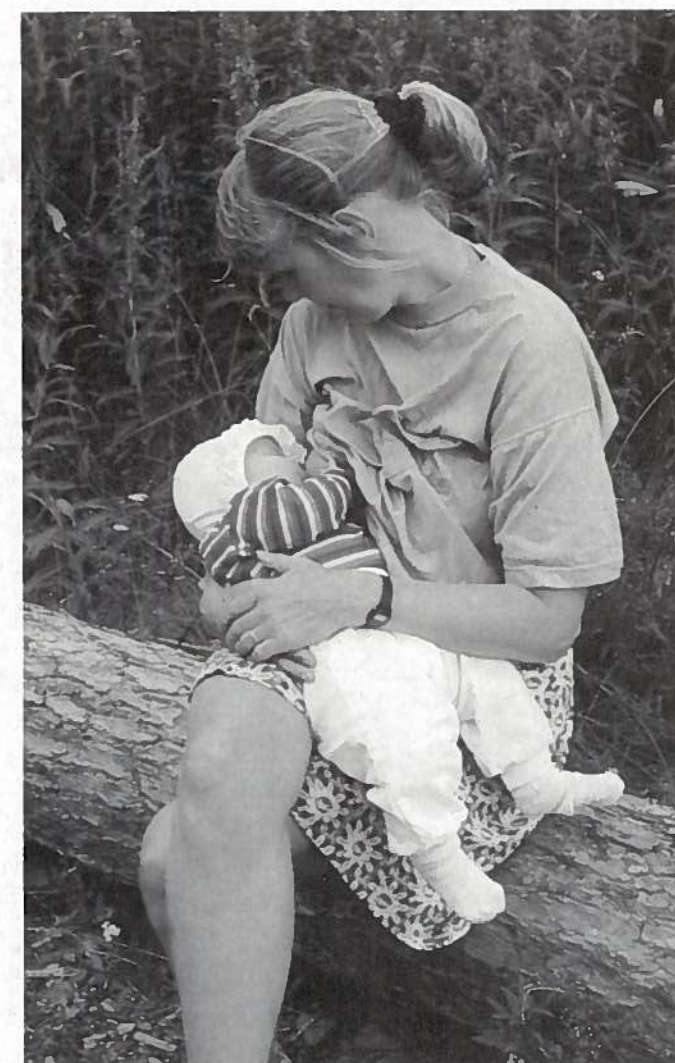
PCB (polyklorete bifenyler) er en av de miljøgiftene vi vet mest om. Da kan det virke underlig at PBB (polybromerte bifenyler) faktisk er i bruk den dag i dag. Stoffet har en kjemisk struktur som er helt lik PCB, og brom er et såkalt halogen, akkurat som klor. Det er også funnet likheter i forhold til giftighet.

Kemikalieinspeksjonen ønsker å forby en PBB-variant,

og vil også bli kvitt flere forbindelser fra stoffgruppen PBDE. Den svenske institusjonen peker blant annet på at spredningen av de bromerte flammehemmerne ligner mye på den man har sett for PCB-forurensningen. Samtidig vet man lite om nedbrytbarhet og evnen til opphopning i organismer for mange av stoffene.

Effektivt

Bromerte flammehemmere har enorm utbredelse. Man finner stoffene i husholdningsmaskiner, datamaskiner, tv-apparater, kretskort, strømbrytere, releer, sikringer og tekstiler. Som navnet tilsier er stoffene flammehemmende, de er tilsett for å forhindre brann. Problemet er at stoffene frigjøres i små mengder ved oppvarming. Elektriske apparater og komponenter har en tendens til å bli varme. Undersøkelser viser at man blant annet finner PBDE i nærheten av et påslått tv-apparat. □

Hva skjer når barn får i seg rester av bromerte flammehemmere?

Norge i bakleksa

Statens forurensningstilsyn har ingen konkrete planer om å forby flammehemmerne. Eneste mål er reduksjon i utslipp.

– De bromerte flammehemmerne finnes på den såkalte b-lista i Stortingsmelding 58. Målet her er å redusere utslippene vesentlig innen 2010, forteller overingeniør Beryl Nygreen i Statens forurensningstilsyn (SFT).

Gjennom et EU-forbud har Norge sluttet seg til at man ikke skal bruke to av flammehemmerne i tekstiler som kommer i hudkontakt. Men det er alt.

– Norge ønsker stoffene ut av bruk i den grad det er mulig å få til en utfasing, forklarer Nygreen.

Sverige var tidlig ute med sitt PCB-forbud. Allerede i 1976 var stoffgruppen omfattet av et totalforbud. I Norge kom dette først i 1980. Igjen kan svenskene slå oss på å forby miljøgifter.

– Sverige har Kemikalieinspeksjonen, noe som gir landet mye større ressurser til å studere og følge opp kjemikalier, mener Nygreen.

– Men bør ikke Norge også forberede et forbud mot flammehemmerne, i det minste ut fra fore var-prinsippet?

– Det er ikke jeg i posisjon til å svare på.

Nygreens sjef, avdelingsdirektør Anne Mari Opheim, mener saken i bunn og grunn dreier seg om prioriteringer.

– Vi har jobbet med bromerte flammehemmere,

og følger med på hva som skjer i andre land. Ut fra opplysningene vi får prioriterer vi etter hva vi mener er viktigst. Forøvrig er det viktig å få fram at vi har kommet lengre enn Sverige på andre områder, for eksempel når det gjelder å forby enkelte fargestoffer, sier Opheim.

Nygreen kan på sin side fortelle at fokuset på hormonermer de siste årene har tatt mye av oppmerksomheten fra andre miljø- og helseskadelige stoffer. □

Sleng potta i komposten

□□ Når yuccapalmen har trukket inn klorofyllet for godt, kan du slenge hele planta, med potte, i kompostbingen. Det er under forutsetning at palmen bor i en blomsterpotte fra tyske Biotec.

Ifølge bladet *Plast & Gumm* har Biotec arbeidet med utvikling av biologisk nedbrytbare plastmaterialer basert på stivelse siden 1992. Nylig lanserte de flere slike produkter, blant annet poser, sekker og blomsterpotter.

– Trygg Mat ingen ny miljøorganisasjon

Fire ansatte og tidligere ansatte i Naturvernforbundet har gått sammen om stiftelsen Trygg Mat.

AV KRISTIAN JAHRE

– Dette er hverken en utbrytergruppe fra Naturvernforbundet eller en ny miljøvernorganisasjon. Trygg Mat skal drive rent utredningsarbeid, sier en av stifterne, Tor Brostigen. I tillegg til Brostigen står Gunnar Album, Aina

Edelmann og Bente Aasjord bak den nye stiftelsen. Alle har bakgrunn fra arbeidet med bærekraftig landbruk og fiskeriforvaltning.

– Vi håper å kunne bistå miljøorganisasjoner, næringsorganisasjoner og offentlige myndigheter i arbeid knyttet til miljøvennlige matvarer og produksjon. Stiftelsen har som formål å utvikle og formidle verdier og kunnskaper om bærekraftig forvaltning av naturressurser og trygg mat, sier Brostigen.

– Er dette et uttrykk for at Naturvernforbundet ikke lenger

skjører sitt arbeid med miljøvennlig matproduksjon godt nok?

– Stiftelsen er skjedd i forståelse med ledelsen i Naturvernforbundet. Etter at Naturvernforbundet har kuttet ned på fagstaben sin, ser vi at denne typen arbeid vil bli mindre prioritert i fremtiden. Vi vil derfor ha en beredskap for å kunne ta på oss denne typen arbeid, sier Brostigen. Han understreker at Trygg Mat ikke ønsker å være konkurrenter til eksisterende miljøorganisasjoner. □

Sykdommer truer Antarktis

Sel, sjøløver og fugl bli syke og dør i Antarktis. Er vi i ferd med å ødelegge vårt mest spesielle kontinent?

AV JENS P. TOLDNÆS

Kloakk, mat, forurensning og avfall. Hverdagslige miljøproblemer vanligvis. I Antarktis er ingenting vanlig. Der trues den unike naturen på livet av menneskenes beskjedne, men skadelige aktivitet. Det unike dyrelivet rammes nå av dødelige sykdommer. Ifølge bladet *New Scientist* er forskerne nå så urolig for dette at det plan-

legges internasjonale avtaler som skal sikre at dette helt spesielle kontinentet beskyttes mot farlige smittestoffer.

Et utkast til en slik avtale ble lagt fram av femti vitenskapsmenn på øya Tasmania for kort tid siden. Etter planen skal avtalen ligge ferdig på et internasjonalt møte i Lima, i mai 99.

Turister og forskere

– Det økende antallet vitenskapsfolk og turister som reiser til Antarktis gjør at det er all grunn til bekymring, sier den australske forskeren Knowles Kerry ved den australske Antarktis-divisjonen.

Dyrelivet i Antarktis er i utgangspunktet upåvirket og dermed svært sårbart. I mai i

fjor fant Kerry og hans forskerkolleger et virus, som er vanlig hos kyllinger, i blodet til keiserpingviner og Adelie-pingviner. Viruset bryter ned fuglenes immunsystem og gjør dem sårbare overfor andre sykdommer. Funnene ble gjort i nærheten av den australske Mawson-basen.

Over 1400 døde sjøløver

Svenske forskere har funnet salmonella-bakterier i ekskrementer fra antarktiske pelsseiler, albatross og flere pingvinarter. Disse prøvene er tatt på Bird Island, i nærheten av Sør Georgia.

Forskere fra Argentina kunne i fjor rapportere om storjoer som døde av en spesi-

ell soppinfeksjon, mens forskere fra New Zealand kunne rapportere om over 1400 sjøløver som var døde av av septik-forurensning. Analyser avslørte salmonella og en annen ukjent bakterie.

Selv om ikke forskerne kan bevise at all smitten som rammer Antarktis' dyreliv stammer fra menneskelig aktivitet, er det overveiende sannsynlig. I tillegg til stadig større nærvær av forskere og diverse ekspedisjoner øker også antallet turister i denne delen av verden. Mens det i 1992 var omlag 6000 turister som kom dit var dette tallet steget til nærmere 10 000 i 1997. I år 2000 er det beregnet at omlag 14 000 turister vil besøke kontinentet. □

Veteraner med millionhjelp til Naturvernforbundet

Et tyvetalls naturvern-veteraner tilbyr gaver og rentefrie lån til det kriserammede Naturvernforbundet. Foreløpig står en million kroner til disposisjon. Målet er å sikre driften og skape ny vekst.

Av JON BJARTNES

I løpet av sommeren har Kjell Baalsrud, Ragnhild Sundby, Ragnar Vik og en håndfull andre veteraner i Naturvernforbundet skrappt sammen en million kroner. Pengene havner på kontoen til den nystiftede foreningen Norges Naturvernforbunds Venner (NNVV). Foreningen skal for-

dele pengene som gaver eller rentefrie lån til Naturvernforbundet.

Vil vise tillit

Tidligere leder i Naturvernforbundet, Ragnar Vik, er styremedlem i den nye foreningen. Han håper dette initiativet kan vise at forbundet ikke mangler støttespillere – til tross for harde tider.

– Dette er en tillitserklæring til Naturvernforbundet og til de som kjemper for å sikre organisasjonen. De fortjener all mulig støtte. Vi er mange som mener at det ville være et alvorlig tilbakeslag for norsk natur- og miljøvern om Naturvernforbundet skulle bli satt ut av spill. Forhåpentligvis vil vårt initiativ virke positivt både internt i

organisasjonen og overfor allmennheten, sier Vik.

«Vennlig bank»

Planen er at NNVV skal fungere som en slags «vennlig bank» for Naturvernforbundet. Mesteparten av kapitalen til den nye foreningen er gitt som lån. Disse pengene skal Naturvernforbundet kunne låne rentefritt ved

behov. NNVV disponerer også penger som er gitt foreningen som bidrag. Disse vil Naturvernforbundet etter hvert få.

– Vi ønsker oss begrunnede søknader fra Naturvernforbundet. Forutsetningen for å få lån eller bidrag fra oss, er at de skal gå inn som ledd i en plan for videre drift, som vårt styre finner realistisk. Vi går for

eksempel ikke inn før forholdet til kreditorene er i orden, sier Ragnar Vik.

– God plass på kontoen

NNVVs million er altså ikke uten videre tilgjengelig for eventuelle utålmodige kreditorer. Dermed fungerer pengene heller ikke som motivasjon for å dra forbundet for skifteretten. All grunn til å

bidra også for folk som ikke har vært med til nå, mener Ragnar Vik.

– Vi har god plass på kontoen og mottar gjerne både bidrag og lån, sier Vik. For ikke å drukne i administrasjon ser foreningen helst at mindre beløp gis som bidrag og ikke som lån. □

Fuglenes manntall ferdig

Tidligere ble kanarifugler plassert i gruveganger som forurensningsvarslere. Tippet fuglen av pinnen var det på tide å komme seg ut. I dag kan fravær eller tilstedeværelse av enkelte fuglearter fortelle om hvordan det står til i norsk natur.

Av JENS P. TOLDNÆS

Hvordan var det å være gjerdesmet i Norge i 1997? Ikke så greit ifølge Norsk Hekkefugltakserings årsrapport. Rapporten som er et slags årlig manntall for fuglene i Norge, forteller om utviklingen for gjerdesmet og 138 andre fuglearter som hekker i Norge.

Årets rapport er den tredje i rekken. Den forteller om hvilke fuglearter som stifter familie her i landet, og hvordan det går med dem på sikt.

Noen arter er stabile, andre er i fremgang mens noen ser ut til å forsvinne. Rapporten kan også gi verdifull informasjon om den øvrige helsetil-

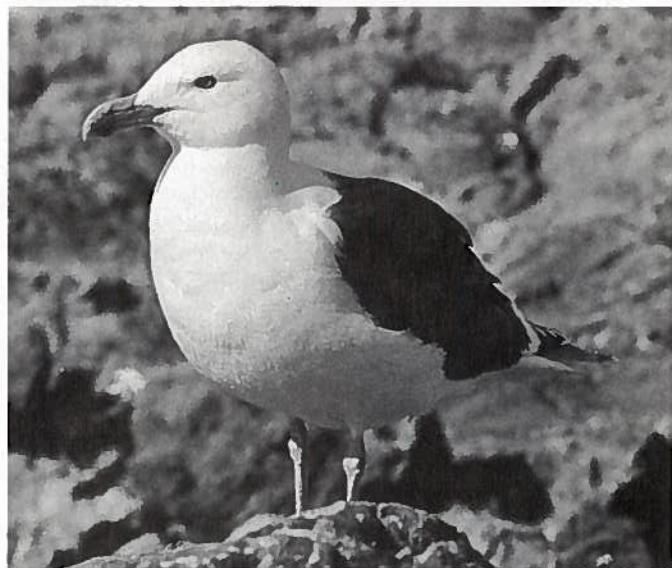
standen i norsk natur etter som fuglenes hekkesuksess er nøye knyttet sammen med tilgang på mat, klima og opprettholdelsen av spesielle naturtyper.

Magne Myklebust i Norsk Ornitologisk Forening (NOF) er likevel forsiktig med å trekke bastante konklusjoner.

– Ettersom det bare er tredje året vi gjennomfører denne registreringen må vi være forsiktige med hastige konklusjoner. Enkelte trekk er det imidlertid liten tvil om, sier han.

Møbelmote bekymrer

Som eksempel nevner Myklebust den negative utviklingen for dvergspetten.

Seks av syv måkearter er i fremgang.

Vår minste hakkespett trives i gråorskog. Det gjør også de skogbrukerne som skal finne egnet grår til å lage møbler av. Det vakre røde treverket er blitt mer og mer populært og dvergspettens leveområder blir redusert.

Fra 1996 til 1997 gikk bestanden tilbake med 55 prosent. Dette er spesielt bekymringsverdig ettersom den samme tendensen gjenspeiler seg i våre naboland, Sverige og Finland.

Også grønnspetten er inne i en svært tung periode, og arten er mer enn halvert fra 1996 til 1997. Felles for alle Norges åtte spettearter er at de er svært sårbare overfor de moderne driftsformene i skogbruket.

Enkelte fuglearter i Norge kan være i ferd med å forsvinne for godt. Dette gjelder for blant annet dvergås og åkerrikse.

Også Norges nest minste fugl, gjerdesmetten gikk kraftig tilbake i 1997. Dette gjel-

der også for en art som blåmeis. Lett å forklare ifølge Myklebust.

– Det var en knallhard vinter. Arter som disse har en ekstremt høy dødelighet. Normalt dør syv av ti småfugler som en følge av vinterkulden. Blir vinteren hardere enn normalt gir det store utslag.

Mer måker

Det er også positive trender å finne i årets rapport. Ikke minst for arter som tidligere har slitt tungt i Norge. Havørn og vandrefalk er gode eksempler på at reduserte mengder miljøgifter og prosjekter som har ivarett disse artene spesielt, fungerer.

– De positive trendene for disse artene er helt klare. Vi får meldinger om at vandrefalkene stadig etablerer seg i nye områder.

Også for måker har det vært en positiv tendens å spore. Seks av syv måkefugler økte i antall registrerte par fra 1996 til 1997. □

Utslippsrot hos SFT

Esso Slagentangen slapp ut 100 000 liter olje. Meldingen til SFT ble liggende hos myndighetene i 12 dager før den kom til rett person. SFT skyl-der på en større omorganisering og uklar beskjed.

Av TOM ERIK ØKLAND

Faksen med meldingen fra Esso Slagentangen ble sendt torsdag 17. september, dagen etter at bedriften oppdaget lekkasjen på flere titalls tusen liter olje fra den gigantiske tanken. Først tirsdag 29. september grep Statens forurensningstilsyn (SFT) fatt i meldingen. Da ble bedriften straks innsisert av myndighetene.

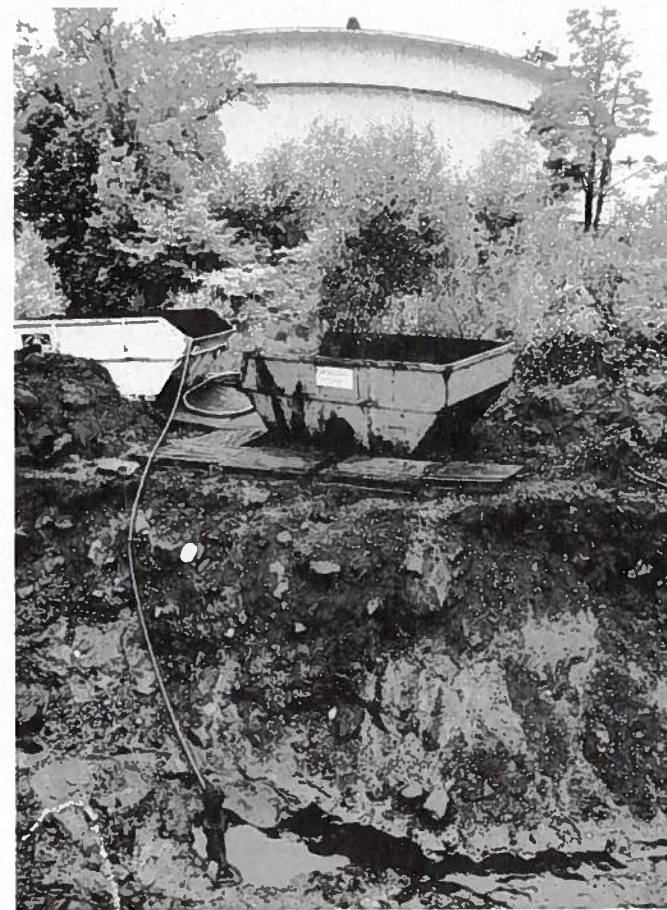
– Ikke registrert

– Meldingen fra Esso kom ikke inn slik at den ble registrert på beredskapen hos oss, forteller avdelingsdirektør Marie Nordby i SFTs seksjon for petroleumsvirksomhet.

– Vi oppfattet ikke at dette var et akuttutslipp, og det er det egentlig fortsatt et spørsmål om, fortsetter Nordby.

– Men er ikke utslipp av flere titalls tusen liter råolje til grunnen et akuttutslipp?

– Hvis utslippet krever reaksjon fra myndighetene, vil vi

Grov glipp av SFT som ikke reagerte på at 100 000 liter råolje rant ut i grunnen.

reagere umiddelbart. I dette tilfellet var det Esso som hadde ansvar for å varsle og å sette i gang tiltak. Da meldingen kom var det heller ingen som visste noe om omfanget. Men vi beklager at bedriften ikke ble oppfattet med det alvorset som saken egentlig hadde, og vil selvfølgelig skjerpe rutinene våre etter dette.

Nordby mener at faksen fra Esso ikke var skrevet på en slik måte at den framsto som en akuttmelding. Dette til tross for at faksen åpner med setningen «Vi oppdaget i går ettermiddag oljesøl i grunnen nedenfor raffineriets råoljetank Tk-809, og vi regner det som sannsynlig at det har oppstått en lekkasje fra bun-

nen av denne tanken».

Nordby legger også skylden på en større omorganisering og flytteoperasjon innen SFT som ble gjennomført 21. september. De fleste ansatte byttet kontor, og i tillegg ble det opprettet en rekke nye avdelinger og seksjoner, samtidig som de gamle forsvant. Dette har blant annet ført til at oljelekkasjen nå sorteres under seksjonen for petroleumsvirksomhet, mens den tidligere ville hørt hjemme under industriavdelingens seksjon for kjemisk industri.

– Omorganiseringen har vært en medvirkende årsak til at denne saken ble liggende, men det er klart at akuttberedskapen vår skal fungere, selv om vi flytter pappkasser, sier Nordby.

Ventet med undring

Øyvind Sundberg, HMS-ansvarlig ved Esso Slagentangen, forventet rask reaksjon fra SFT etter at oljeutslippet var meldt. Han ventet forgjeves. I mellomtiden satte bedriften i verk tiltak for å forhindre spredning av oljen.

– Vi har gravd to avskjærende grøfter mot sjøen, og pumper fremdeles opp olje som lakk til grunnen. Vi tror utslippet har vært på omtrent 100 000 liter olje, forteller Sundberg.

Tanken som lakk rommer hele 125 millioner liter. Årsaken til lekkasjen er sannsynligvis korrosjon. Tanken er 30 år gammel, og skulle inspiseres og repareres til våren. □

Foran speilet

SCENE: Blågrå morgen foran speilet. Gjeldsofferet har kommet seg på beina og gjør noen fryktomme forsøk på å få øyekontakt med seg selv. I skyggen av nattens mareritt gjenkjenner han så smått enkelte medtatte ansiktstrekk som sine egne.

Det ringer på døren.

– Å, nei – tante Julie!

Rakrygget sjokker hun inn bak en pekfinger på høyde med en mastefuru:

– Gid, som du ser ut. Hva har du vært med på? Jeg skal si deg, du grubler for mye, sitter her med nesen dypt nedi rapporter om alt mulig. Det blir du bare fet av, jeg ser det, du må slankes, særlig sentralt. Ut må du, ut i naturen, ut og trimme. I stedet rangler du sammen med disse, disse, nei jeg har ikke ord, og jeg kan ikke forestille meg at dere tenker på annet enn mat. Mat, mat, mat. Men da vet du hvordan det går. Vi tar dette meget alvorlig i Familien. Vi snakker om det. Har du sett deg selv i speilet?

– Egentlig hadde vel Familien hatt det best uten slike forvorne slukhalser som deg. Skulle tro du spiste spesialkonsulenter til frokost. Når skjønte du ditt eget beste? Eller vårt? Også deg da, som vi hadde så store forventninger til. Men det var vel den begredelige konsentrasjonsevn din som blokkerte for dine lysende utsikter. Aldri har

du innsett betydningen av å rendyrke ditt talent. Du har neppe forstått din rolle i samfunnet. Derfor har du fortapt deg i alle tenkelige og utenkelige sammenhenger, drivkrefter, begrunnelser, dialoger, allianser, taktikkeri og sidehensyn. Hva med dine gamle idealer fra 60-tallet? De har du vel helt glemt, kan jeg tenke. Mennesket er en del av Naturen og Naturens bevaring skal alltid gå foran menneskelige utnyttelsesinteresser. Har du glemt det?

– Nei da, tante Julie, jeg vet at du foretrekker å sulte ihjel på grensen til nasjonalparken, og jeg vil selvsagt aldri krumme et hår på en hare for å forhindre det.

– Er du frekk også? Synes du virkelig at dette er et riktig tidspunkt å drive harselas på? Her kommer jeg for å hente pengene du skylder oss, og det er ikke lite, penger vi har rettmessig krav på og som du har sløst bort på mat og tvilsomme prosjekter, også er du obsternasig! Jeg tror ikke hva jeg hører.

– Jeg er blakk som en nakenrotte, tante. Jeg har ikke penger til husleie engang.

– Ja, det er ikke vårt problem. Du har deg selv og takke. Bare slank deg, du, så skal du se det ordner seg alt sammen. Du vil komme i form igjen og få farge i kinene. Hold deg til den smale sti i skogen og styr unna alle miljøfristelsene. Hvis ikke gjør vi deg arveløs. Og – mens jeg husker det: Riv den gyselige redaktørplakaten ned fra stueveggen. Jeg kommer oppom med et nydelig bilde med motiv fra Nordmarka som du kan låne. Til inspirasjon og glede. Og så var det pengene.

ARILD ÅDNEM
Vesterøy 14.10.98

Traner og gjess er dyre dyr i Sverige

Traner, rovdyr og gjess gjør størst økonomisk skade i svensk landbruk. I nevnt rekkefølge.

AV JENS P. TOLDNÆS

I Sverige er det ikke rovdynene som koster staten mest i form av skadeerstatninger til landbruket – vel og merke når erstatninger til reindriftsnæringen holdes utenfor.

Regner man med fiskerinæringen er selen den verste «synderen» økonomisk sett. Den alene står for over åtti prosent av de drøyt fire og halv million kroner som ble utbetalt i Sverige i 1997, skriver avisen Dagens Nyheter.

I Norge er det ingen slike skadeerstatningsordninger for vanlige fiskere eller havbruksnæring som får redskapen sin ødelagt.

– Det er en ren forsikrings-sak, opplyser konsulent Morten Kokkim ved Fiskeridepartementets havbruksavdeling.

Slik er det altså ikke i Sverige hvor græselen skadet fiskeredskap for nærmere fire millioner kroner i 1997.

Dyr tranedans

Ser vi bort fra det som har med fiskerinæringen å gjøre er det kanskje mest overraskende at det er tranen som økonomisk sett står for større skadebeløp enn samtlige rovdyr til sammen, det vil si rundt 39 prosent, eller omlag 315 000 kroner årlig.

Gjess på sin side står for omlag 28 prosent av skadebeløpene, mens rovdynene plasserer seg midt i mellom med en tredjedel av de totale ska-

debeløpene som ble utbetalt til landbruket i 1997.

Det er tranenes framferd i svenske åkrer som koster.

– En tranefot er omtrent på størrelse med et menneskes og det er utrolig hva de kan trampe ned i tillegg til at de beiter, sier Inga Ahlqvist ved Viltskadecenter.

Viltskadecenter er en forskningsinstitusjon som, på oppdrag fra Naturvårdsverket, har regnet ut hva den svenske faunaen kostet staten i 1997.

Forebyggende tiltak hjelper

Og om tranene er ille er ikke de ville gjessene stort bedre. Her er det ikke nedtramping, men beiting på korn og gulrøtter som gjør størst innhogg. Under fugletrekkene på høsten kan opptil 10 000 gjess raste på et sted. Da ser det ofte litt stusselig ut etterpå.

Skal besiktiges

I forhold til de vingede skarer blir de svenske rovdynene nærmest harmløse. Betydelig færre sau på beite enn i Norge kombinert med satsing på preventive tiltak gjør at rovdynene «bare kostet» 270 000 kroner i 1997. I tillegg skal alle rovviltskader besiktiges. Gaupa stod for flest skader med 124 sau erstattet med 98 000 kroner i 1997.

Færre sau og annen driftsform

– Selv om vi har langt færre sau enn i Norge er det tydelig at forskjell i driftsform og forebyggende tiltak gjør sitt. Spesielt elektriske gjerder har vist seg svært effektivt sier Ahlqvist.

Svenske sauebønder har noen frittstående dyr i Jämtland og Dalarna, men disse dyrene erstattes ikke fullt ut dersom de går tapt. □

Norsk natur i poser

...ny smaksopplevelse!

Urtene får du kjøpt på apoteket

Urter i norsk matkultur

Urtene kan brukes som krydder, tilsetning til kaker, desserter, brødbaking eller som te. Det finnes i dag 10 varianter i poser: Salvieblad, Peppermynteblad, Kamille, Ribbekrydder, Bergmynte, Fiskekrydder, Sar, Brødkrydder, Sitronmelisse, Viltkrydder og 2 varianter på glass: Vinterte og Morgente.

I Norge har vi urtetradisjoner langt tilbake i tid. NMD har i samarbeid med Norsk Urteproduksjon og Norsk Øko-Urt valgt å holde disse

tradisjonene ved like og lanserer en serie norske urter på apoteket. Kvaliteten på norske urter er høy. Urtene blir dyrket på økologisk vis. Debio-godkjenningen er

garantien for dette. Bruk de norske urtene som gaver eller prøv noen av oppskriftene som finnes i eget oppskriftshefte som fåes på apoteket.

NORSK MEDISINALDEPOT AS
0518 OSLO

– Økologiske råvarer smaker best,
mener kjøkkensjef Jarle Baer.

Smaken av god samvittighet

Økologiske råvarer er ikke bare politisk korrekt. Det smaker best. Spe på med fisk og vilt, og du har et knakende godt grunnlag for julebordet.

Av TOM ERIK ØKLAND og BÅRD LØKEN (foto)

Markveien mat og vinhus har åpnet sine dører for Natur & miljø. Klokka er ti på formiddagen. Det er lenge til gjestene kommer. Kjøkkensjef Jarle Baer møter oss med et smil og følgende meny: Pølser av torsk med potet og selleripuré, rype på en seng av cous-cous og multeparfait.

En knapp uke tidligere mottok Jarle spillereglene for matseansen. En liste fra Debio over produkter som er godkjent som økologiske, samt noen få tillegg: Fisk fra kystflåten, vilt (ikke oppdrett) og tamfe som steinaldersau (fordi den går i flokk utenom rovdyrproblematikken). Dessuten: Råstoffer som er mest ➤

Pølse av fersk torsk i fargeglad rødbetsaus med potet- og selleripuré.

Torskepølse på selleri- potetpuré og rødbetsaus

500 g torskefilet
50 g bacon
2 meter fåretarm
1 egg

1 ss potetmel
1/2 l fløte
80 g løk
Frisk gressløk/basilikum
Salt og pepper

RØDBET/APPELSINSAUS
200 g rødbeter
2 dl friskpresset appelsinjuice
50 g usaltet smør
Salt og pepper

POTET OG SELLERIPURÉ
200 g rensket sellerirot
150 g skrelte mandelpoteter
2 dl olivenolje
2 fedd hvitløk

TORSKEFILETEN KVERNES to ganger med litt salt. Pass på at fiskekjøttet holder seg kaldt. Rør fisken seig i mikser med potetmel og egg. Spe forsiktig med fløte. Bland i de finhakkede urtene og løken. Kutt baconet i terninger, bland i farsen. Smak til med salt og pepper. Fyll farsen i fåretarmen med pøsestapper eller sprøytepose. Lag ti centimeter lange pølser.

Kutt rødbetene i bittesmå terninger. Kok dem i appelsinjuicen til de er møre. Pisk inn usaltet smør rett før servering. Smak til med salt og pepper.

Selleri og poteter skrelles og kuttes i små stykker. Kokes uten salt til de er møre. Sil av vannet og mos grønnsakene godt i kjøkkenmaskin. Spe med olivenoljen og tilsett finhakket hvitløk. Smak til med salt og pepper.

Kok opp vann med laurbærblad, løk og salt. Trekk pølsene ti minutters tid. Plasser dem på en seng av puré, med saus rundt. Server straks.

Økologiske tomater gir deg følelsen du hadde som barn, da du gikk i kjøkkenhagen og plukket solmodne grønnsaker. Og smaken er vidunderlig.

- mulig lokale. Vi skal ikke ha noe av økologiske poteter fra Peru.
- Null problem, var Jarles kommentar.
- Vi har prøvd med økologisk mat som tematikk tidligere, så dette klarer vi fint.

Lekker

Med fem personer på Jarles kjøkken blir det trangt. Varmt er det fra før. Det dufter av kraft og ferske grønnsaker. Kjøkkensjefen slipper noen kokte mandelpoteter og sellerirotbiter ned i en hurtigmikser. En dæsj olivenolje og en hviløkbåt eller to tilsettes, og mikseren gjør kort prosess.

– Olivenolje og sitroner må jeg bruke, selv om det er importerte varer, forklarer Jarle unnskyldende.

Massen helles over i gryta igjen, en rask finger drar opp en smak. Det mumbles om salt og pepper. Ti sekunder senere er Jarle fornøyd.

Torskepølsene er lagd dagen før. Nå får de trekke noen minutter mens Jarle pisker smør inn i blandingen av rødbeter og appelsinsaft.

Anretningen går raskt, retten bæres ut til fotograf Bård Løken. Han fotograferer og spiser. Fornøyd.

Gode og stygge

Jarle Baer har sansen for økologiske råvarer. Han holder fram en sitron fra Helios. Den er liten og ynkelig i forhold til hva man vanligvis finner i butikken. Skallet er fullt av brune flekker.

– Visuelt er økologiske råvarer ikke

alltid veldig lekre. Forklaringen er enkel, de råtner på den naturlige måten, det vil si at utsiden angripes først. Et eple som er sprøytet kan se flott ut på overflaten, selv om det er pill råttent inni, forklarer kokken.

– Utseendet oppveies av smaken for økologiske grønnsaker. Ta de norske drivhustomatene: De smaker jo absolutt ingenting, men ser lekre ut. Økologiske tomater gir deg følelsen du hadde som barn, da du gikk i kjøkkenhagen og plukket solmodne grønnsaker. Og smaken er vidunderlig.

Ikke for de rike

Jarles oppskrift for bruk av økologiske matvarer er enkel: Ser de mindre pene ut, må de kamufleres. Men det er ikke alltid like enkelt å få politisk korrekt mat til å bli innbydende.

– Multeparfaiten ble litt grålig. Jeg lagde sirup av vann og brunt sukker som ødela multifargene, sukker kokken. Han tar parfaiten ut av fryseren, pakker den ut og viser fram. Den ser lekker ut i mine øyne, mens kjøkkenmesteren altså mener at den er mislykket på farge.

Smaken levner ingen tvil. Lekker!

– Hva med prisen på økologiske grønnsaker?

– Det er litt dyrere med økologiske grønnsaker. Men vårt hovedproblem er tilgjengeligheten. Vi får grønnsaker fra grossist hver dag. Helios leverer bare to ganger i uka. Det er ikke godt nok for oss, forklarer Jarle.

Multeparfait

6 eggeplommer
120 g lyst rørsukker
5 dl kremfløte
0,5 dl vann

MULTEPURÉ
400 gram multer
150 g lyst rørsukker
1 dl vann

150 g multer til marinerings

KOK VANN OG SUKKER til det begynner å tykne (skal ikke bli brunt!). Pisk eggeplommene i mikser og spe forsiktig med den varme sukkerlaken, la den gå til det hele er avkjølt. Kremen piskes lett til den begynner å tykne. Rør inn eggeblanding og multepurén.

Purén lages ved å koke opp alle ingrediensene. Kjør i hurtigmikser eller food processor. Hell blandingen gjennom en sikt, slik at steinene blir liggende igjen.

Bærene til marinerings blandes med fire spiseskjeer multepurén. Kan også smakes til med litt multelikør eller godt brennevin.

Legg stykker av multeparfait på posjonstallerkner. Plasser marinerte multer på toppen. Pynt gjerne med et peppermynteblad.

Uslåelig bær fra nord i parfait. Glad fargeklatt på toppen.

Rypebryst med jordskokkcous-cous

4 ryper
1 løk
1 gulrot
1/2 sellerirot
1 ts enebær
1/2 ts timian

PORTVINS SAUS
1 dl portvin
3 dl kremfløte
1 l rypekraft
50 g usaltet smør

JORDSKOKK-
COUS-COUS
250 g jordskokker
1 rødløk
1,5 dl cous-cous
2 dl rypekraft
Frisk timian

BEGYNN MED Å KOKE KRAFT. Rypene ribbes, la brystet sitte på skroget. Legg hjerte og lever til side. Lår, vinger, krås og annet avskjær skylles i kaldt vann, tørkes og brunes sammen med løk og rotgrønnsaker. Hell på to liter vann. Kok opp, skum godt av. La kraften småkoke i to timer.

Så lages sausen: Kok opp portvin, reduser til nesten alt er borte. Hell på rypekraft og reduser til halvparten. Tilsett krem, kok til sausen tykner. Ved servering bør sausen siles eller kjøres i hurtigmikser/matmølle, slik at den får glatt og fin konsistens.

Jordskokker og rødløk renses og kuttes i små terninger. Brunes forsiktig i kjele. Tilsett cous-cous og kraft. Kok i fem minutter. Plukk kjøttet av rypelårene, brun dette sammen med hjerte og lever. Blandes i cous-cousen.

Har du en rest skogsopp i fryseren kan den gjerne blandes i cous-cous. Det vil heve smaken ytterligere.

Server med litt rorte tyttebær.

Lekker stekte rypebryst på seng av cous-cous. Fersk timian og et hint av tyttebær.

– Mange mener økologiske matvarer kan bli et nisjeprodukt for de rike. Tror du på det?

– Nei, jeg ser aldri rikinger i spesialbutikkene eller avdelingene hvor de fører økologiske matvarer.

Øko-løfter

Maten er borte, fotografen reiste med den. Igjen sitter kokken Jarle og undertegnede. Plutselig kommer to vinflasker på bordet, en rød og en hvit. Begge er økologiske.

– Jeg har ikke smakt på de her, forklarer Jarle, trekker opp og skjenker opp et par glass hvitvin. Det snuses, roteres og smakes.

– Den er ikke vond, men den forsvinner fort, sier Jarle og forsvinner selv. Inn i vinbaren. Han kommer tilbake med Lars G. Helliesen, ansvarlig for den delen av restauranthuset. Lars snuser, smaker, smatter og svelger.

– Den er god, men lite spennende. En ideell vin for folk som liker varer fra Australia og Chile, vin som smaker for mye til ingenting, men som likevel drikkes på terrassen, slår Lars fast.

Så er det rødvinens tur. Den møtes med mindre glede.

– Plump, den lover mye men holder lite. Rød plommesaft fra Rema. Det finnes mye bedre viner i denne sjangeren, lyder slaktemeldingen.

Så var det sagt. Chateau L'Hospitalet fikk en knapp ståkarakter for hvit, og definitivt stryk for rød. Lars forklarer:

– Produsenter av økologisk vin jobber forferdelig hardt for å få til en best mulig vare. Problemet er at de jobber for hardt, og dermed mister vinen sitt personlige preg. I Israel lages det mye godt og økologisk, men det kommer av at økologisk vin er et naturlig resultat av Kosher-produksjonen. Der er vinene veldig spesielle, men gode.

Øker mest

Men hvordan er så situasjonen for det økologiske jordbruket i Norge? Vel, mens antallet bønder går ned, blir det stadig flere økologiske gårdsbruk.

– I 1996 var det 960 bønder som hadde lagt om til økologisk drift, eller som var i en overgangsperiode mot slik drift. I 1997 var tallet økt til 1350 bruk, mens vi sannsynligvis ender på 1650 i løpet av året, forteller Sigvald Hagen, saksbehandler i Debio.

I følge Debio er over en prosent av norske gårdsbruk drevet økologisk. For korn, grønnsaker og frukt er produksjonen rimelig beskjeden. Den er bedre i forhold til husdyr, og særlig storfe. Meieriprodukter har også brukbar produksjon.

For lyse kjøttprodukter, som svin og kylling, er produksjonen liten.

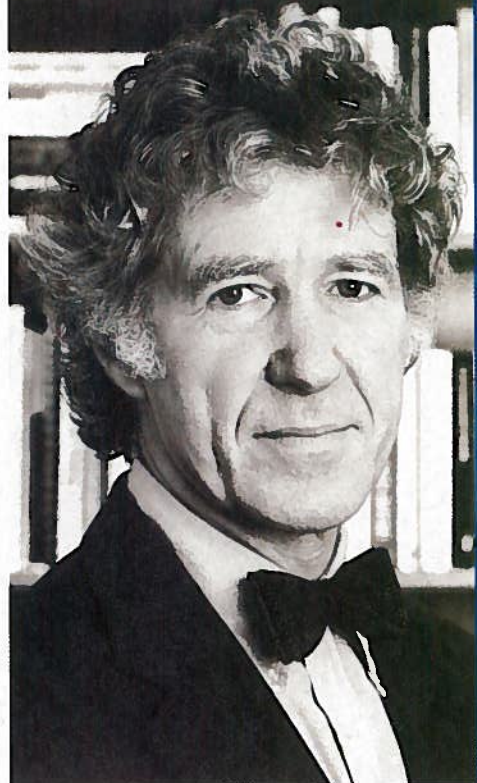
Veien til markedet er likevel ikke bare enkel.

– Sannheten om norsk dagligvarehandel er at noen få selskap styrer alt på markedet. En av disse storaktørene har økologiske produkter som satsningsområde. Det merkes, avslutter Hagen. □

Det er ikke alltid like enkelt å få politisk korrekt mat til å bli innbydende.

AKVAKULTUR

ER BÆREKRAFTIG MATPRODUKSJON

"I think the growth of the aquaculture industry is part of the transition to a sustainable global economy."

Lester Brown, AquaVision 98

Lester Brown er grunnlegger og leder for det anerkjente Worldwatch Institute, kjent og respektert over hele verden for sin miljødokumentasjon og årlige «State of the World»-rapporter. Han var hovedinnleder under AquaVision 98, der vi satte søkelyset på miljø, ressurser og bærekraftig utvikling.

T. Skretting AS er verdens største fiskeforprodusent og Norway Seafarms AS er en av Norges største oppdrettsselskaper. Vår felles interesse er trygge arbeidsplasser og sikker matproduksjon.

Postboks 319, 4001 Stavanger
Tlf 51 88 59 00, Fax 51 58 43 68, www.skretting.no

Postboks 24, 6901 Florø
Tlf 57 75 16 00, Fax 57 75 16 01

Møllerens

Økologisk mel, best for naturen - best for deg

Vi vet at du verdsetter tiltak for natur og miljø. Vi vet også at du er nøye på hva du putter i kroppen. Nettopp de to tingene - naturen og din kropp - er viktigst for oss når vi produserer økologisk mel. Norgesmøllene lager både siktet hvetemel og grovt sammalt hvete av økologisk dyrket hvete. Begge egner seg glimrende til hjemmebakst og annen matlaging.

DEBIOs Ø-merke er en garanti for at varen som kjøpes, er økologisk dyrket. Det innebærer at kunstgjødsel eller kjemiske/syntetiske sprøytemidler ikke blir brukt. I tillegg kultiveres jorden aktivt for å bevare og fremme fruktbareheten.

NÅ KAN VI BY PÅ EN NY TYPE TE - ØKOLOGISK

Vår økologisk dyrkede kaffe har blitt en suksess. Nå introduserer vi økologisk te også. Teen kommer fra Ceylon, med en smak som "gul" te eller yellow label. Og med dette har vi et helt lite miljøsortiment: Økologisk kaffe, te og ubleket kaffefilter.

NKLs Kaffeavdeling

Før var miljøgifter noe som skumle bedrifter helte på fat og grov ned i bakken.

Sånt er det nesten slutt på.

Moderne miljøgifter er blitt salgsvare, og sitter i de tingene du og jeg kjøper i butikken.

Men produkter er det nesten forbudt å forby. Og hva gjør vi med miljøgiftene da?

Natur & Miljø gir deg rapport om

tingenes tilstand

Av JON BJARTNES

August 1997, et mørkt og fuktig sted: Sønn omtrent rett under Lutvann, inne i berget i Oslos østmark, står en mann i kjeledress og gjør jobben sin. Han tetter sprekker i fjellet. Mannen vet ingenting om at middelet han bruker snart skal bli kjemikaliekjendis nummer én, både i Norge og Sverige. Rhoca-Gil står det på pakken, som er levert av det franske kjemiskapet Rhône-Poulenc. Men det står ingenting om at middelet inneholder det giftige og kreftfremkallende stoffet akrylamid. Ingen av karene i tunnelen bruker verneutstyr når de jobber med tetningsmiddelet. Noen av dem har begynt å klø.

Forrige uke, i nærmeste supermarked: Etter å ha studert utvalget og prisene plukker du en nyskåret, butikkpakket ost opp av kjøledisken. Osten er viklet inn i en plastfolie som kjennes feit mot fingrene. Du slipper den ned i trillevogna, betaler i kassa og vel hjemme legger du osten i kjøleskapet. Der ligger den ennå. Du kan ikke se det, men det skjer noe med den hele tiden: Plasten blir lettere og lettere. Osten blir tyngre og tyngre. Det skyldes at stoffer som er tilsatt folien for å gjøre den myk,

vandrer over i osten. I akkurat denne folien, eller skal vi like godt si osten, er det adipater. De er blant annet kjent for å kunne redusere fruktbarheten din. Det merker ikke produsentene plastfolien med, og det merker ikke du heller med det første.

I dag tidlig, i Østersjøen: Etter en halv times jakt lykkes det endelig havert-hunnen å sette tennene i ei sild. Silde er feit og fin og glir rett ned. En liten stund legger selen seg i overflaten. Der puster den jevnt og stille og vet ingenting om at livretten sildefett fungerer som oppsamlingssted for noe som kalles PDBE. Det er kjemiske stoffer som tilsettes forskjellige produkter som flammehemmere, altså for å redusere sjansene for brann. De brukes blant annet i klær, husholdningsmaskiner og pc'er. Fra disse produktene siver stoffene ut, både når varene brukes og når de havner på fyllinga. Når stoffene er kommet på fri fot følger de gjerne vannet, og havner i havet. Der får planteplankton i seg ørsmå mengder PDBE. Planteplankton spises av dyreplankton, og dyreplankton spises av sild. Flammehemmerne brytes sakte ned, og for hvert ledd i kjeden øker konsentrasjonen. Øverst i næringskjedene står pattedyr som havert og menneske. Hos pattedyr kan PDBE

blant annet føre til hjerneskader. I kroppen følger de fettene. Derfor skilles de ut i morsmelk. Til våren skal haverten ha unger. Snart jakter den videre. Den har litt mer PDBE i levra og spekket i dag enn den hadde i går, og får enda litt mer i morgen.

Giftige produkter

Velkommen til den nye, kjemiske virkeligheten: Stoffer som er farlige for liv og helse renner ikke ut av gråtunge fabriker gjennom piper og rør. I hvert fall blir det mindre og mindre gift som tar den veien. Til gjengjeld selges det stadig mer i butikken. De «gammeldagse» miljøgiftene dukket opp som uønskede bivirkninger av produksjonen. Nå lages miljøgiftene med vilje, og tilsettes forskjellige produkter fordi de fyller en funksjon der. Akkurat som akrylamiden i Rhoca-Gil, adipatene i plastfolie og flammehemmerne i tv'n din.

I Norge er bruk og utslipp av kobber et tydelig eksempel. I 1985 slapp industrien ut omtrent 150 tonn kobber. I dag er industriutslippene nesten borte. Samtidig har opprydding rundt gamle gruver gjort at kobbertilsiget derfra, som i '85 var jevnstort med utslippene fra industrien, er redusert med to tredjedeler. Arbeidet med rensing og opp-

Den tiden er forbi da du uten frykt kunne spise en brødslice med ost

I 1950 ble verdens totale produksjon av organiske stoffer, farlige og ufarlige, anslått til sju millioner tonn.

I 1970 var den nidoblet, til 63 millioner tonn, og på begynnelsen av 1990-tallet lå anslaget på 250 millioner tonn per år – 35 ganger høyere enn i 1950.

► rydding har kostet millioner av kroner. Likevel var kobberutslippene nesten like høye i 1994 som ti år tidligere. Årsak: Det brukes så mye mer av kobberholdig bunnstoff til båter, og av impregneringsmidler til notbruk, at det spiser opp effektene av all oppryddingen.

Altså: Nå for tiden sitter giftene i produktene. Men kobberutslippene er ikke typiske likevel. Vi vet nemlig om dem.

Millioner av ukjente stoffer

Kobber er et metall, og metallene har vi ikke så verst oversikt over. Det er en annen gruppe som vokser oss opp over ørene: I 1950 ble verdens totale produksjon av organiske stoffer, farlige og ufarlige, anslått til sju millioner tonn. I 1970 var den nidoblet, til 63 millioner tonn, og på begynnelsen av 1990-tallet lå anslaget på 250 millioner tonn per år – 35 ganger høyere enn i 1950.

Organiske stoffer er sammensatte av flere grunnstoffer. Det er alltid karbon i dem, men for øvrig er mulighetene mange. Da EF talte opp handelskjemikalierne på det europeiske markedet i 1981, stoppet telleverket på 100 106. Siden den gang har antallet vokst med noen hundre for hvert år. I manntallet inngår ikke halvfabrikata, hjelpestoffer og mellomprodukter som håndteres av kjemisk industri uten å bli salgsvare, heller ikke stoffer som importeres til EU i ferdige produkter – og slett ikke de talløse, kjemiske omdannings- og nedbrytingsprodukter som oppstår i naturen etter at stoffene er sluppet ut.

En rapport fra det danske teknologirådet anslår rundelig antallet kjemikalier til 10–15 millioner. I virkeligheten vet ingen hvor mange kjemiske stoffer som er i omløp i naturen. Derimot vet vi at bare noen få tusen stoffer er undersøkt

og vurdert for å finne ut hvilken virkning de kan ha på miljø og helse. Om resten vet vi lite eller ingenting. Bortsett fra at det helt sikkert er ugler i mosen.

Noen svært ubehagelige overraskelser

Store og små ubehagelige overraskelser fra det kjemiske mangfold hører nemlig til regelen og ikke unntaket. Vi minner om tre av de største: Insektmidlet DDT ga opphavsmannen Nobelprisen. Siden ga det verden en leksjon i langvarig miljøskade. Kjølumidlet KFK viste seg å hule ut ozonlaget. PCB ble solgt på flaske og spann og brukt til mye forskjellig. Nå samles restene inn og må ødelegges ned til minste milliondel.

Ingen vet hvilke av de stoffer vi fyller hus og hytte med i dag, som i morgen vil følge med denne trioen på lista over kjemiske verstinger. (Hvis du orker litt kjemi: En av de heteste kandidatene er PBDE, som du nettopp har lest om. PBDE er en kjemisk tremenning av ver stingtrioen: Både DDT, PCB og KFK er organiske klorforbindelser. PBDE er en organisk bromforbindelse, og klor og brom hører med til samme gruppe i grunnstoffenes periodiske system.) Men ingen i miljøbransjen er i tvil om at overraskelsene kommer. Som NHOs fagsjef Bjørn Sveen konstaterer, når spørsmålet kommer opp:

– Vi tror vi vet alt. Det gjør vi ikke.

Det vi vet er at overraskelser i denne fareklassen koster dyrt, ikke bare for folk og natur som rammes direkte, men også i kroner og øre. I forslaget til statsbudsjett har regjeringen satt prislapp på PCB-opprydding i havnebasenger og på gamle fyllinger: Et sted mellom fem og femten milliarder kroner.

Det ble ikke brukt så mye PCB i Norge. Til sammen dreier det seg om noen hundre tonn. Men prislappen sier noe om hvor krevende det er å samle opp kjemikalier når de først er spredd i naturen. Jobben er kort og godt så dyr at den ikke blir gjort.

– Det er ikke mulig for myndighetene å dekke slike oppryddingskostnader i overskuelig framtid, sier miljøvernminister Guro Fjellanger. Ikke synes hun det er rimelig heller, og minner om prinsippet om at forurenseren skal betale. Men det er det ingen som vil.

Ferdig testet i år 4000

Derimot skulle både miljøskadene og regninga gi gode grunner til å forsøke å unngå flere overraskelser av samme kaliber. Spørsmålet om hvordan produktene kan bli renere er i ferd med å dominere internasjonal miljødebatt.

– Denne måten å tenke miljø på vil bli brennaktuell. For eksempel blir ren produksjon hovedtema for den neste, årlige FN-konferansen om bærekraftig utvikling, sier Guro Fjellanger.

Når det gjelder miljøgifter byr målet om ren produksjon på to

hovedutfordringer: For det første å finne fram til de skadelige stoffene, for det andre å slutte å bruke dem. Ingen av delene ser ut til å være noen enkel sak.

For å finne fram til verstingene trengs det forskning på miljøeffekter. Forskningen foregår grovt sortert på to måter. For det første må nye kjemikalier nå testes før de kan bli introdusert på markedet. For det andre forskes det på stoffer som mistenkes for å stå bak skade på liv og helse. De fleste mistenkte finnes blant de eldre kjemikalierne, som fant sin plass på markedet før kravet om miljøtesting ble innført. Som vi har vært inne på er det rundt 100 000 slike i Europa (i Norge er det kanskje 10 000).

I vesten settes det for tiden av ressurser til å teste omtrent 50 av disse stoffene hvert år. Miljøtestene er kompliserte og kostbare. Ett og ett stoff undersøkes for giftvirkning, kreft- og allergifremkallende egenskaper, evne til å påvirke arvstoffet, levetid i miljøet og diverse annet. Hvis vi fortsetter på samme måte og i samme tempo, skulle det bety at vi burde ha en brukbar oversikt over miljøeffekten av europeiske handelskjemikalier når vi nærmer oss år 4000.

Giftvirkning: Handlingslammelse

Sånn blir det helt sikkert ikke. Men regnestykket illustrerer en tilstand som engelsktalende miljøvernere har funnet en diagnose for: «Paralysis by analysis» – handlingslammelse grunnet analyse.

Lammelsen kommer ikke bare av at det er vanskelig å identifisere de nye verstingene. Det er enda verre å bli kvitt dem. Når miljøtestene viser at et nytt kjemikalium er for farlig, er det en ganske enkel sak å holde det ute av markedet. Atskillig vanskeligere er det å gjøre noe med etablerte kjemikalier, som sitter i produkter vi er blitt vant til å bruke – og som noen tjener gode penger på å selge. Da må miljøargumentene tale å brynes mot sterke interesser. Som oftest taper miljøet, i hvert fall om vi skal tro Jacob Hartmann. Han er sivilingeniør og jobber for Greenpeace i Danmark, med miljøfremmede stoffer som ansvarsområde.

– Myndighetene klarer ikke å forby selv de mest innlysende ting. Ta for eksempel leketøy i PVC-plast. Lekene avgir helsefarlige tilsetningsstoffer, og ungene stapper dem i munnen. Vi har alle mulige indikasjoner på at PVC-lekene er skadelige. Men det er en lang og hard oppoverbakke før vi får et effektivt forbud, sier Hartmann, og legger til:

– Årsaken er det indre marked.

Forbudt å forby nervegift

Om Hartmann ikke var EU-borger, kunne han kanskje like gjerne sagt verdensmarkedet. Det er nemlig ikke bare å drive politikk i produktenes tidsalder. Varer fra nesten hele verden flyter fritt over hele resten av verden, og det må de få lov til, i henhold til tidsånd og interna-

sjonale avtaler. Her i landet er vi for vår del forpliktet av EØS-avtalen, som innebærer at EU-reglene også gjelder her, og av medlemsskapet i WTO (World Trade Organization). Både EU og WTO styrer etter prinsippet om at en vare som er godkjent i ett land, fritt må kunne selges til et annet. Det finnes unntak, men hovedregelen er klar: Produktene har alle rettigheter.

Nylig fikk Canada smake på virkningene av å utfordre dette prinsippet. I april 1997 vedtok det canadiske parlamentet å forby en manganforbindelse kalt MMT, som inntil da var blitt brukt som tilsetningsstoff i bensin. MMT, som produseres av det USA-baserte selskapet Ethyl Corporation, mistenkes for å fungere som en nervegift. Stoffet blir laget i USA, men brukes ikke i bensin der.

Etter vedtaket i parlamentet gikk Ethyl Co. til sak mot Canada, innenfor den nordamerikanske frihandelsavtalen NAFTA. NAFTA går lenger enn hva EU og WTO hittil har gjort, når det gjelder å

sikre fri flyt av varer. I avtalen finnes formleringer om at selskaper kan ha rett til erstatning dersom stater «eksproprierer deres framtidige inntekter» gjennom å lage regler som rammer dem her eller der. Nettopp dette påsto Ethyl var tilfelle i denne saken. Dessuten het det i søksmålet at debatten i parlamentet hadde skadet selskapets gode navn og rykte.

I sommer, etter lukket behandling i NAFTAS domsutvalg, har Canada gått med på følgende forlik: Canada hever forbudet mot MMT. Den canadiske regjeringen fastslår at «MMT ikke utgjør noen helserisiko». Canada betaler Ethyl en erstatning på 13 millioner dollar. For å ha forsøkt å forby en mistenkt nervegift.

Norske forbud som prøveballonger

Altså: Produsentene har lovverket på sin side, produkter som er tillatt ett sted har alle rettigheter. Men nå som miljøgiftene selv er blitt produkter, hvordan skal man da kunne bekjempe miljøgifter? Gjennom å lage regler som er like for alle

land i store handelsområder?

– I EU ser vi at landene venter på felles regler fra kommisjonen. Kommisjonen venter på at enkeltland skal gå foran, og vil ikke være den første til å ta stilling. I verdensmålestokk ser vi at landene i FN har trengt 30 års forarbeid for å bli enige om å forby 12 kjemiske stoffer. I praksis betyr denne avtalen omtrent ingenting, fordi forbudet gjelder stoffer som likevel har gått ut av bruk i nesten alle land, sier Jacob Hartmann i Greenpeace. Han ser likevel ingen alternativer til felles regler for flere land.

– Når hele produksjoner må legges om, må vi være tålmodige. FN-avtalen har gitt oss et rammeverk, som gjør det mulig å utvide lista med flere stoffer senere, sier Hartmann.

Også miljøvernminister Guro Fjellanger forholder seg til internasjonale fora.

– I mange saker ser vi at det er sterk drakamp om produktpolitikken internt i EU, sier Fjellanger. Hvilket frister den gamle Nei til EU-generalen til å plaske litt i badekaret.

– Vi innfører nå en del særnorske regler, blant annet et forbud mot kvikksølvtermometre, mot enkelte mistenkte hormonhermere i leketøy, og mot fem produkter med modifisert, antibiotikaresistente gener. I verste fall kan vi risikere å bli dratt inn for EØS-domstolen, eller innklaget for WTO, på grunn av disse forbudene, sier Fjellanger. På den annen side kan de norske reglene kanskje danne presedens dersom de ikke blir stanset.

Stemplet og oversendt markedet

– Vi må vurdere sjansene for å bli dømt i internasjonale fora svært nøye før vi innfører slike regler, legger en av Fjellangers sentrale byråkrater til.

Det var lettere før. Da kunne miljøbyråkratene forlange at bedriftene måtte bygge renseanlegg, og så gjorde bedriftene det. Nå lager Miljøverndepartementet svartelister over kjemikalier, og sier at utslippene av de verste av dem «søkes stanset innen år 2005».

– Når vi er kommet så langt som vi er i dag, når det gjelder rensetiltak i industrien og så videre, drives miljøarbeidet mer og mer av markedsmekanismer og frivillighet, sier Bjørn Sveen i NHO.

Med andre ord: Hva angår rene produkter er miljøsaken sånn stort sett gjennomlest, stemplet og oversendt det frie marked. Guro Fjellanger gråter ikke av den grunn.

– Vi må bruke mange virkemidler. Miljøavgifter blir kanskje det aller mest effektive. Folk etterspør miljøvennlige produkter, og det kommer de til å gjøre mer og mer i tiden framover. Vi kommer til å få se at det er mye markeds makt i grønnere forbruk. Mange miljøtiltak lønner seg – også økonomisk – allerede nå, og flere vil bli lønnsomme etter hvert, sier Fjellanger. ►

Jakt på løsninger

Hvordan løse de mange utfordringene som miljøgifter og ren produksjon byr på? Her er et knippe ideer som ennå ikke preger verden – men som kan komme til å gjøre det.

Hva om forurenseren virkelig måtte betale?

Kjemigiganter som Bayer og Monsanto sopte inn penger på å forsyne verden med PCB. Tenk om produsentene av et skadelig stoff måtte betale for oppryddingen – selv om produksjonen var lovlig da den foregikk! Vi

minner om prislappen på pcb-opprydding: 5–15 milliarder kroner, i det lille og høyst ubetydelige landet Norge. Hvem vil lage et stoff som ligner, hvis produsenten må betale? Guro Fjellanger leker

gjør med tanken: – Vi må holde fast på at forurenseren skal betale. Forurenseren har et ansvar selv om bestemmelsene kom på et seinere tidspunkt, sier hun.

Bedriftene må velge reneste produkt

Norge kommer til å innføre det såkalte substitusjonsprinsippet når det gjelder kjemikalier. Det går ut på at en bedrift som skal løse en oppgave ved hjelp av et kjemikalie, plikter å velge det mest

miljøvennlige produktet som er å finne. – Vi venter en viss effekt av at substitusjonsplikten blir vedtatt og kjent. Men vi må også ha sanksjoner hvis den brytes. Det er ennå ikke klart

hvordan regelen skal håndheves, og hvilke sanksjoner som skal møte bedrifter som bryter den, sier Guro Fjellanger.

Staten skal bli grønnere

Hittil har stat og kommuner vært de dårligste elevene i klassen når det gjelder å velge rene produkter. Et nytt prosjekt, «Grønn stat», skal rette opp inntrykket. – Grunnen til at offentlige

forbrukere har vært dårlige til å ta miljøhensyn, kan være at de ikke er vant til å tenke på seg selv som forbrukere, sier Guro Fjellanger. Men nå skal Statsministerens kontor, sammen med ni

større statlige virksomheter, teste ut hvordan det er å leve mer miljøvennlig. Blant deltakerne er Jernbaneverket, Norad, Statsbygg og Oljedirektoratet.

Flytt presset til produsentene

Finlands miljøvernminister har lansert et forslag som ville gi produsentene ansvaret for å miljøteste gamle og etablerte kjemikalier. Forslaget går ut på å sette en sluttdato

et stykke inn i neste århundre. Alle stoffer som er testet og godkjent til da, kan fortsatt brukes. Alle som ikke er testet er automatisk forbudt. Forslaget har foreløpig

samlet støtte fra land i EUs «miljøblokk», og fra Greenpeace, som er så begeistret at de føler seg «tatt på senga».

Tenk i stoffkategorier

En dansk ekspertgruppe foreslår at kjemiske stoffer som ikke er miljøtestet, skal plasseres i gruppe med kjente

stoffer som har lignende kjemisk struktur. Hvis det ikke-miljøtestede stoffet er nesten likt et forbudt stoff, skulle det

bety at også det ikke-testede stoffet bør forbys. I dag må hvert enkelt stoff testes for seg.

Ta de persistente stoffene

Jørn Siljeholm, tidligere generalsekretær i Naturvernforbundet, nå konserndirektør i Storebrand med doktorgrad i kjemisk risikoanalyse, mener det viktigste er å bli kvitt de tungt nedbrytbare – persistente – stoffene. – Det er i og for seg ikke så farlig om et stoff er giftig,

kreftfremkallende eller hormonhermende – så lenge det brytes ned med det samme det er sluppet ut, sier Siljeholm. I sin tid i Naturvernforbundet argumenterte han for at organiske klor- og bromforbindelser burde ut av markedet. En doktorgrad seinere holder han på sitt:

– Tungt nedbrytbare, organiske klor- og bromforbindelser havner i klasse med plutonium: De utgjør en uakseptabel risiko, og siden de er menneskeskapte forbindelser kan vi ganske enkelt slutte å lage dem. Andre miljøgifter kan være mye vanskeligere å bli kvitt, sier Siljeholm.

Utdredning om miljøinformasjon

En ny utredning skal ta stilling til hva slags miljøinformasjon folk har krav på. Hva med, for eksempel, innsyn i

Produktregisteret? I skrivende stund er det temmelig nøyaktig ett år siden Naturvernforbundet forlangte

innsyn. Miljøverndepartementet har hittil ikke svart på brevet – tross tre purringer fra Sivilombudsmannen.

– Forbrukerpresset kan aldri være overalt samtidig, og kan aldri erstatte regler, sier Greenpeace'eren Hartmann. Men også han mener at industrien lytter til forbrukerne når presset først kommer.

EU-harmonisering stanset faremerke

Markedsmekanismer, frivillighet og forbrukerpress betyr alt fra grønne aksjefond og miljøsertifisering, til snill miljømerking og harde boikott-kampanjer. Mye av det ser ut til å være opp til deg og meg. Men hvis vi skal være effektive, grønne forbrukere, må vi vite hva vi har å velge mellom. Da må produktene merkes.

– Sammen med de andre nordiske landene jobber vi nå for merking av genmodifiserte organismer. Vi vil at det skal stå «inneholder» på produktene, og ikke en svakere og mer ullen formulering, sier Guro Fjellanger.

Også den slags er altså spørsmål om internasjonal harmonisering. Den nordiske miljømerkeordningen, Svanen, er et annet eksempel. Et tredje er ordningen med miljøfaremerking av produkter. Ikke hørt om den, sier du? Nei, det er ikke så rart. Da sft gikk i gang med å utrede en sãnn ordning, rundt 1990, var tanken at miljøfarlige varer i alle kategorier skulle merkes. Men så gikk tiden, det var vrient å finne klare kriterier, og eu var i gang med faremerking av kjemikalier. Resultatet ble at Norge slo fra seg tanken på miljøfaremerking av vanlige varer, det som kalles «faste, bearbejdede produkter», og nøyde seg med kjemikaliene, akkurat som eu-landene.

Epilog: Rhoca-Gil, folie og flammehemmere

Ett av produktene som skulle hatt faremerke var vår gamle kjenning Rhoca-Gil. Men om du skulle være på utkikk etter akkurat dette giftige tetningsmidlet, må du i dag reise ut av landet. Etter alle avisoppslagene viste det seg nemlig at det lot seg gjøre å forby Rhoca-Gil i Norge.

Annerledes med de andre produktene vi traff til å begynne med: Plastfolie (og annen plastemballasje) lekker ennå, og det av mange slag. I følge Bellona er det funnet en pvc-folie i Norge der 47 prosent av vekten – det vil si tilsetningsstoffene – var lekket over i produktet den var viklet rundt. Den plastfolien som du kan kjøpe til eget bruk – glad-pack e.l. – er laget av polyetylen og skal ikke være tilsatt mykgjørere i det hele tatt.

Hvis du er bekymret for flammehemmere gjør du lured i å se til Sverige. Der mener Miljøverndepartementet det er på tide å innføre et forbud. Svenskene sammenligner flammehemmerne med pcb, både i skadevirkning og utbredelse, og mener de har like mye kunnskap om flammehemmerne nå, som de hadde om pcb da det ble forbudt i 1972. Norge har ingen planer om å forby flammehemmerne. □

Kvalitet og pris er det viktigste for brukerne og derfor også for oss. Våre produkter har høyest mulig innblanding av ressursbesparende CTM-cellulose uten at vi dermed går på akkord med kvaliteten. Sterk komprimering av produkter har gitt redusert forbruk av emballasje og betydelig lavere transportvolum. Skogen - vår viktigste råvare er en fornybar ressurs. Vi planter tre nye trær for hvert tre vi feller.

SCA MÖLNLYCKE avpasser produksjonen i forhold til kretsløpet og har som mål og bare benytte nedbrytbare råvarer i sine produkter.

Ønsker du mer informasjon, ta gjerne kontakt med oss på telefon 33 37 56 00 eller besøk oss på Internett under adresse www.libero.no/

Libero

Libresse

Edet

SCA MÖLNLYCKE

Reisen til framtida....

Morgendagens samfunn kan ikke overleve uten transport, men heller ikke med dagens transportformer. Ditt transportvalg avgjør hvor miljøvennlig transportsektoren skal være. Transportsektoren står for 40% av Norges CO2-utslipp. Det elektriske toget kjører på ren og fornybar norsk fossekraft og har derfor ingen forurensende utslipp.

NSB satser på miljø. Våre satsingsområder er redusert energiforbruk, avgass, støy- og vibrasjoner, luft- og grunnforurensning, økt fokus på biologisk mangfold, forsvarlig arealbruk og opprydding i gamle miljøsynder.

Den viktigste miljøatsingen vi kan gjøre, er å få enda flere til å bruke toget. God reise!

<http://www.nsb.no>

NSB Kundetelefon 815 00 888

Energiforbruk - kwh pr. personkm.

Kilde: Vestlandsforskning

Ta ansvar!

-det eneste totalsystemet for all avfallsbehandling i næringslivet.

NORSK GJENVINNING ASA POSTBOKS 153 ØKERN
0509 OSLO TLF: 22 88 08 80 FAKS: 22 88 09 95

290 kroner
er lite for å oppnå mye...

Ditt nærmiljø, fylke,
landsdel osv.
er vårt felles ansvar.

Vi jobber for
miljøet hele året.

Meld deg inn i
Norges Naturvernforbund
og få Norges fyldigste blad
om miljø
4. ganger i året.

STATOIL ALPIN CUP '99

HOVEDLANDSRENNET GEILO 13.-19. MARS

Du får nå muligheten til å oppleve fremtidens alpinstjerner kjempe om å bli Norges beste alpinist i krevende løyper i fantastiske Geilo.

For at dere også skal få delta i begivenhetene vil dere bli aktivisert med konkurranser, show og mye moro gjennom hele uken.

Vi skal gi ut **1000 vis** av premier til **alle** som deltar. **Du kan vinne alt fra reiser, mobiltelefoner, klær til Playstation og CD'er m.m.**

Det vil også bli **gratis marsipan** til alle som tar turen innom **Statoil teltet** i bakken.

**SÅ FÅ MED DEG ÅRETS
BEGIVENHET PÅ
GEILO 13.-19. MARS**

OPPDAG VERDEN

MED STAR TOUR TEMA

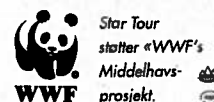

Velg mellom 100 reiser over hele verden. Opplev spennende naturområder og samfunn på nært hold. Med på reisen følger alltid en skandinavisk reiseleder.

NOEN AV VINTERENS GO'BITER:

- ★ Streiftog på Madeira
- ★ Ørkensafari i Tunisia **NYHET!**
- ★ Kenya viltssafari
- ★ Karnataka i India **NYHET!**
- ★ Kerala med Maldivene
- ★ Viltssafari i India/Nepal **NYHET!**
- ★ Vietnam
- ★ Thailand rundt
- ★ Cuba
- ★ Haiti **NYHET!**

StarTour
TEMA
REISER TIL
KULTUR OG NATUR

Kontakt din TEMAspesialist

Star Tour v/Rådhuset: Fridtjof Nansens plass 6 22 47 99 00
Star Tour Majorstua: Kirkeveien 56 22 60 94 00
Star Tour Stabekk: Prof. Kohls vei 108 67 11 50 00

finsefondet

DELER UT STIPENDIUM TIL VERN AV FJELLNATUR

Finsefondet er en uavhengig stiftelse etablert i 1988. Gjennom utdeling av årlige stipender ønsker fondet å støtte forskning, undersøkelser og tiltak som tar sikte på å verne norsk fjellnatur. Fondsmidlene er basert på en privat gave og utgjør i dag ca 5 millioner kroner.

Styret har i 1999 anledning til å dele ut stipend(er) på 100 000 – 300 000 kroner. Fondets styre vurderer søknadene, men etter behov vil ekstern kompetanse trekkes inn. Styret består av Øystein Dahle, Stein Lier Hansen, Knut Norman og Arild Ådnem. Utdelingen finner sted i mai 1999.

Finsefondet er åpent for alle privatpersoner, organisasjoner eller bedrifter som faller inn under fondets formål. Fondet ønsker spesielt å oppfordre til lokale initiativ hvor sunn fornuft og praktiske løsninger kombineres med nytenkning og dristighet. Finsefondet vil dekke områder hvor andre støttemidler normalt ikke kan påregnes.

Eget søknadsskjema og fondets statutter fås ved henvendelse til fondets sekretariat. Søknadsfristen er satt til 1. mars 1999. Prosjektet gjennomføres i løpet av en 3-årsperiode og det utarbeides en rapport om resultatene av prosjektet eller tiltaket, eventuelt i form av en presentasjon ved en senere utdeling.

finsefondet

v/ Naturvernforbundet, Pb 6891, St. Olavs plass, 0130 Oslo - Telf. 22 99 33 00, Faks: 22 99 33 10

Har navn, mangler innhold?

Økoturisme

Vi skal opp og ut, men hva skjer med flotte naturområder når de blir for populære? Besseggen, med sin flere meter brede opptråkka turiststi, er skoleeksemplet på uheldig turisme.

Miljøvennlig turisme, grønt reiseliv og økoturisme. Det mangler ikke navn på fenomenet, men kan turisme være miljøvennlig?

Av KRISTIAN JAHRE

Naturvernforbundets tidligere leder Stein Malkenes er klar i sin tale. Miljøvennlig turisme finnes strengt talt ikke.

– Reiseliv betyr per definisjon å flytte folk, og all transport medfører slitasje og belastning på natur og miljø. Spesielt på utslippssiden er turistnæringen en stor synder, sier han.

Etter at Malkenes gikk av som leder for Naturvernforbundet på Landsmøtet i 1995 har han jobbet som miljørådgiver med reiseliv, fiskeoppdrett og transport som spesialområde.

Miljøregnskap

– Men det finnes forskjellige grader av miljøvennlighet. Noen måter å feriere på er langt verre enn andre. For å si noe om hvor miljøvennlig en ferie er, må vi sette opp et helhetlig miljøregnskap, sier Malkenes.

Han konstruerer raskt et opplegg med norsk gardsferie – lagt opp etter økologiske og miljømessige gode prinsipper. Ferien medfører overhodet ingen slitasje på natur og nærmiljø.

– Isolert sett kan dette være et veldig bra produkt. Men hvis det for eksempel bare kommer japanere til gards, må de fly rundt halve kloden før de begynner ferien sin. Da blir det ikke mye miljøvennlighet igjen å prate om, sier Malkenes.

Søker urørt natur

Malkenes forteller at omlag 80 prosent av verdens turister kommer fra rundt 20 rike nasjoner. Nordmenn er selvsagt blant dem som reiser

Bildetekst (gubbe som sitter på steinknaus): Turistene kommer til Norge for å oppleve flott og urørt natur.

➤ mye. Turistene er ofte storbymennesker. De er høyt utdannet og har god råd. Felles for dem alle er at de stort sett vil oppleve urørt natur.

– Det er stort fravær av intakte naturverdier der de kommer fra. Derfor er de på jakt etter opprinnelige verdier og søker ut i naturen, sier Malkenes.

Kjær reisevenn

Å transportere alle storbymenneskene ut i naturen medfører store utslipp. Mange vil muligens bli overrasket over at så mye som 60 prosent av alle internasjonale flyreiser er turister på vei til eller fra ferie. Bilen er også en populær reisevenn. En undersøkelse fra 1992 viste at 51,7 prosent av all bilkjøring i Norge var i forbindelse med såkalte ferie- og fritidsreiser. Til sammen kjørte nordmenn 27,4 millioner kilometer med bil for å slippe av og kose seg.

– CO₂-utslippet herfra var 4,5 millioner tonn. Den gang utgjorde det omlag 13 prosent av det totale CO₂-utslippet i Norge, sier Malkenes.

Dessuten sliter masseturisme enormt på selve naturen. Ifølge Malkenes er for eksempel 500 plantearter i Middelhavsområdet utrydningstruet på grunn av utbygging av anlegg og tilrettelegging for turisme. Turisme er også en av de viktigste årsakene til at 75 prosent av de opprinnelige sanddynene mellom Gibraltar og Sicilia er forsvunnet.

Alpene er et annet populært reisemål. Skiheisene i Alpene har en kapasitet på 1,5 millioner mennesker i timen og bringer skifolket til 40.000 forskjellige lokaliteter. Det vil i praksis si at enorme områder er ryddet for trær og vegetasjon for å ta imot alle turistene. Årlig reiser 50 millioner mennesker til Alpene.

– Slipp dem ut

– Den eneste miljøvennlige måten å feriere på er strengt talt å bli hjemme. Men det er likevel ikke å anbefale, sier Malkenes.

Han mener naturvernet tjener på å oppdra folk med et teoretisk forhold til miljøspørsmål. Omstridte miljø saker hadde sannsynligvis hatt langt bedre odds hvis folk flest hadde hatt ordentlige opplevelser av hvordan naturen egentlig fungerer.

– La folk komme ut og oppleve norsk natur. Hvis for eksempel franskmenn kom ut i havgapet og fikk oppleve kystkulturen og hvalfangst, ville de fått en helt annen forståelse av hva vi snakker om. På samme måte er det mye lettere å

Foto: Pål Hermansen, NNS/Scanfoto

Natur vårt viktigste salgsargument

Uten vår flotte og storslagne natur, ville sannsynligvis Norge vært uten turister.

Myndighetene og reiselivsnæringens egen stiftelse NORTRA har til oppgave å utvikle, profilere og fremme salg av norske reisemål. NORTRAS analyse- og utviklingssjef Per-Arne Tuftin slår fast at naturopplevelser er Norges turistmagnet nummer en.

– Turistene kommer hit først og fremst for å oppleve urørt og storslagen natur. Ta for eksempel en sammenligning med Tyskland. Der er det veldig få inntakte naturområder. Og den naturen som er noe å skryte av er ofte privateid. Derfor kommer de hit for å oppleve nærkontakt med naturen.

Natur og naturopplevelser er vårt definitive hovedprodukt når vi markedsfører Norge i utlandet, sier Tuftin.

Svenskene kommer

Tuftin forteller at omlag 3,5 millioner turister er innom Norge i løpet av et år. Av disse er 36 prosent svensker. Det har sammenheng med at den lange grensa mellom oss som betyr korte avstander og lett tilgjengelighet. Dessuten kommer mange svensker hit på skiferie. På suveren andreplass kommer tyskerne som utgjør 20 prosent av turismen i Norge. Deretter følger briter og amerikanere på

de neste plassene. De vil se fjordene på Vestlandet og naturen i Nord-Norge.

Lite imponerte over nordmenn

Men om turistene lar seg bergta av den flotte naturen i Norge, er de lite imponerte over nordmenns miljøbevissthet – eller fravær av dette.

– Mange undrer seg over at vi ikke har kildesorting på rasteplasser langs veiene. Vi har også fått mange reaksjoner på lav miljøprofil hos norske hoteller. Nå har imidlertid flere hoteller blitt vesentlig bedre de siste par årene. Og det setter turistene pris på, sier Tuftin. □

ter i Norge. Spesielt rundt de store byene på Sør- og Østlandet er det såpass mange småbåter at de begynner å bli en belastning for miljøet, sier han.

Malkenes peker videre på at svært mange starter båtsesongen i pinsehelga. Dette er også den mest hektiske perioden for fuglehekking langs kysten.

– Dermed ødelegger uvettige og uvitende småbåtturister enormt for hekkingen. Jeg mener derfor båttrafikken nær verneområder og andre sårbare naturområder bør styres i større grad enn i dag, sier Malkenes. □

Populær kyst

På samme måte som folk søker til fjellet for å oppleve ro og stillhet mener Malkenes det er en stadig økende trend å feriere langs kysten. Fordi om han anser dette som en i utgangspunktet miljøvennlig form for turisme, savner han en debatt om omfanget av småbåtturismen i Norge.

– Til sammen er det 600.000 fritidsbå-

Oppfordrer til å ta vare på miljøet

– I utgangspunktet er det vanskelig å gjøre turisme helt miljøvennlig, men vi oppfordrer kundene våre til å ta vare på miljøet der de reiser, sier markessjef Siri Thoresen Heed i Saga Solreiser.

Markessjef Siri Thoresen Heed forteller at Saga gjennom sitt program Gullivers Reiser har spesialisert seg på vakre, små steder som har beholdt sitt særpreg.

– Vi oppfordrer kundene våre til å ta vare på miljøet der de har ferie. Hvis de sparer på vann og strøm og viser hensyn overfor både natur og mennesker, forblir reisemålene slik folk ønsker å oppleve dem; med sjarme, særpreg og naturkvaliteter mest mulig i behold, sier Thoresen Heed.

Slutt på tomgangskjøring

Hun forteller at Saga også har en egen miljøgruppe som jobber med å forbedre miljøstandard hos deres samarbeidspartnere i utlandet. Det har imidlertid vist seg å være vanskelig. Mange av samarbeidspartnerne har dårlig økonomi, og dermed makter de ikke å prioritere miljø saker.

– Men noe småtter har vi da fått til.

Noen steder stopper sjåførene motoren på bussene istedet for la den gå på tomgang ved korte stopp. Dessuten har flyselskapene våre startet med kildesorting og resirkulering av emballasje fra serveringen.

Charter mer miljøvennlig

Siri Thoresen Heed påpeker dessuten at det er mer miljøvennlig å reise med charterfly enn vanlige rutefly.

– Charterflyene er bestandig fulle, mens ruteflyene ofte er halvfulle. Det betyr mindre drivstofforbruk per hode med charterfly. Selvfølgelig er ikke dette all verdens poeng, men det er likevel et argument vi bruker fra tid til annen, sier hun og fortsetter:

– Dessuten prøver vi å ha grønt kontor ved hovedkontoret vårt i Oslo. Vi kopierer på begge sider av arket og prioriterer miljøhensyn når vi kjøper kontorrekvisita. □

Ungdommen bare reiser de ...

«Velkommen til Kilroy Travels. Tast 1 for informasjon om priser og flytider.» Vi taster 1 og ørene fylles med søt popmusikk.

Joda, vi er definitivt kommet til ungdommens reiseselskap. Et godt stykke ut i tredje vers blir Modern Talking avbrutt, og en ung kvinne presenterer seg som Leyla.

– God dag. Det er fra bladet Natur & Miljø. Vi skriver en artikkel om grønt reiseliv og lurte på hvilke tilbud dere har?

– Grønt reiseliv?

– Ja, type miljøvennlige reisemål. Økoturisme og den slags. Har dere noen reisemål som markedsfører seg på denne måten.

– Okey. Vent litt, svarer Leyla og setter meg på venting ... Etter et par minutters pause er hun tilbake.

– Hva er grønt reiseliv? Du må forklare. Jeg skjønner egentlig ikke hva du mener. Hva er det for noe?

Jeg gjentar min forespørsel om miljøvennlige feriemål og legger til at «grønt reiseliv» er et uttrykk jeg mener å ha hørt stadig oftere i den senere tid. Dermed er det jo ikke urimelig å anta at også ungdom, eller ihvertfall noen ungdommer, er opptatt av å reise mest mulig miljøvennlig.

– Nei, noe slik har jeg aldri hørt om. Og jeg hørte nettopp med kollegene mine. Det er ingen som har fått spørsmål om noe sånt her.

– Så ungdommen er ikke opptatt av å reise miljøvennlig?

– Nei. De er mest opptatt av å reise. Folk har stort sett bestemt seg for et reisemål. Eller de lurar kanskje på hvor det er varmt og hvor det er kaldt og sånn. Men vent litt ...

Nye minutter med venting. Før jeg har rukket å tenke meg til Madagaskar er Leyla tilbake.

– Du, prøv å ring Nortra. De kan sikkert hjelpe deg med det der ... □

Gjenbruk er å bruke hodet

Miljøbevissthet er et spørsmål om engasjement og kreativitet. Det handler om viljen til å løfte blikket og se alternativer som ligger litt til siden for det vante.

I Elf er gjenbruk en gjennomgående idé for alt – fra plattformer til daglig søppel. For det finnes en enkel filosofi som ligger til grunn for all fornuftig ressursbruk; nemlig at bruk og bruk er bedre enn bruk og kast. Dermed kan alle bidra slik at vårt engasjement munner ut i konkrete handlinger og ikke bare tomme ord.

Vi ønsker å gjøre vår del, derfor støtter vi også opp om miljøorganisasjonenes arbeid. For engasjement må næres, skal resultatene komme. Det er også en evne som kommer godt med når vi nå gjør oss klar for nye utfordringer på norsk sokkel. Kontakt oss dersom du ønsker vår rapport om helse, miljø og sikkerhet.

Elf Petroleum Norge AS
<http://www.elf.no>

Melvær & Løn RRA7 Foto: Bildhuset

Den nye hovedflyplassen er bygget opp fra grunnen av og dette har gjort det mulig å utvikle den til en miljøtilpasset flyplass.

Hovedflyplassen skal være miljøtilpasset og utformes og drives slik at den minimaliserer negative konsekvenser for omgivelsene. Miljøhensyn skal innarbeides i planlegging, utbygging og drift på et nivå som er likeverdig med funksjonelle, tekniske og økonomiske hensyn.

Miljøtilpasset betyr å kjenne områdets forutsetninger, drive flyplassen innenfor naturens tålegrenser og til minst mulig sjenanse for beboerne i området.

Eksempler på miljøtilpassede løsninger er:

- forbud mot støyende fly om natten
- reduksjon av tomgangskjøring foran terminalen
- termisk energianlegg for opp-

- varming og avkjøling
- bruk av jord og bakterier til rensing av svakt olje- og glykolforurenset overvann
- sikring av tanker og kjemikalielagre
- felles avfallsordning for hele flyplassområdet
- høy beredskap
- overvåking av støy, luft- og vannkvalitet

Målet er å utvikle Oslo Lufthavn til å bli et trafikkanlegg til beste for reisende, beboere, ansatte og for naturmiljøet på øvre Romerike.

Evt. spørsmål om miljøsaker kan rettes til vår Miljøavdeling på tlf. 64 81 20 00 - eller besøk www.osl.no

OSL
OSLO LUFTHAVN

RØDMYR
MILJØSENDER

HVA MED KVALITET PÅ VANN?

Kvaliteten på vann til drikke og produksjon settes det strenge krav til gjennom offentlige, internasjonale drikkevannsforskrifter. Når Statens institutt for folkehelses rapport om drikkevannet i Norge i 1997 slår fast at 128 kommuner ikke har tilfredsstillende vannkvalitet, blir myten om Norge som det rene vannets hjemland noe tvilsom.

Miljølaboratoriet i Telemark

hjelper vannverkseiere, vareprodusenter, miljøorganisasjoner og privatpersoner med å fastslå kvalitet på vann etter kravene i alle tabeller i drikkevannsforskriftene.

Laboratoriet er en del av Rødmyr Miljøsender i Skien og har over 150 akkrediterte analyser der vannanalyser er en av flere spesialiteter. Årlig gjennomfører vi ca. 40 000 forskjellige analyseoppdrag i tillegg til konsulentvirksomhet. Vi leverer tjenester over hele landet. Enkel distribusjon, små prøvevolum og korte leveringstider gjør at vi f.eks. har store «vannkunder» så langt borte fra oss som Alta og Tromsø.

Trenger du tjenester fra et serviceinnstilt laboratorium, eller vil du vite mer om oss

TA KONTAKT PÅ TLF. 35 50 56 00 / FAX 35 50 56 20

PRØV OSS

Til skolebruk: Satellittbilder og miljøinformasjon

Øs fra Sareptas krukke

[HTTP://WWW.SAREPTA.ORG](http://www.sarepta.org)

Du får tilgang til dagsferske satellittbilder, programvare for å behandle dem, samt mye annen informasjon. Siden KUF, Norsk Romsenter og den europeiske romorganisasjonen ESA støtter prosjektet, vil en skole, uten begrensning i antall PC'er, få tilgang til Sarepta for under 1000 kroner i året. (Profesjonelle brukere må betale mer enn 20 000 for det samme.)

Det viktigste ved Sarepta er bildedata-banken ved Tromsø Satellittstasjon. Fra den kan du hente ned dagens satellittbilder fra ditt område, eller bilder som dekker hele Nord-Europa.

På jakt etter gode forslag til prosjekt-oppgaver i geografi, naturfag, IT og andre fag? Sarepta kan være svaret.

Logg inn på Internett og ta en gratis tur gjennom Sareptas innhold. Web-adresse:

<http://www.SAREPTA.org>

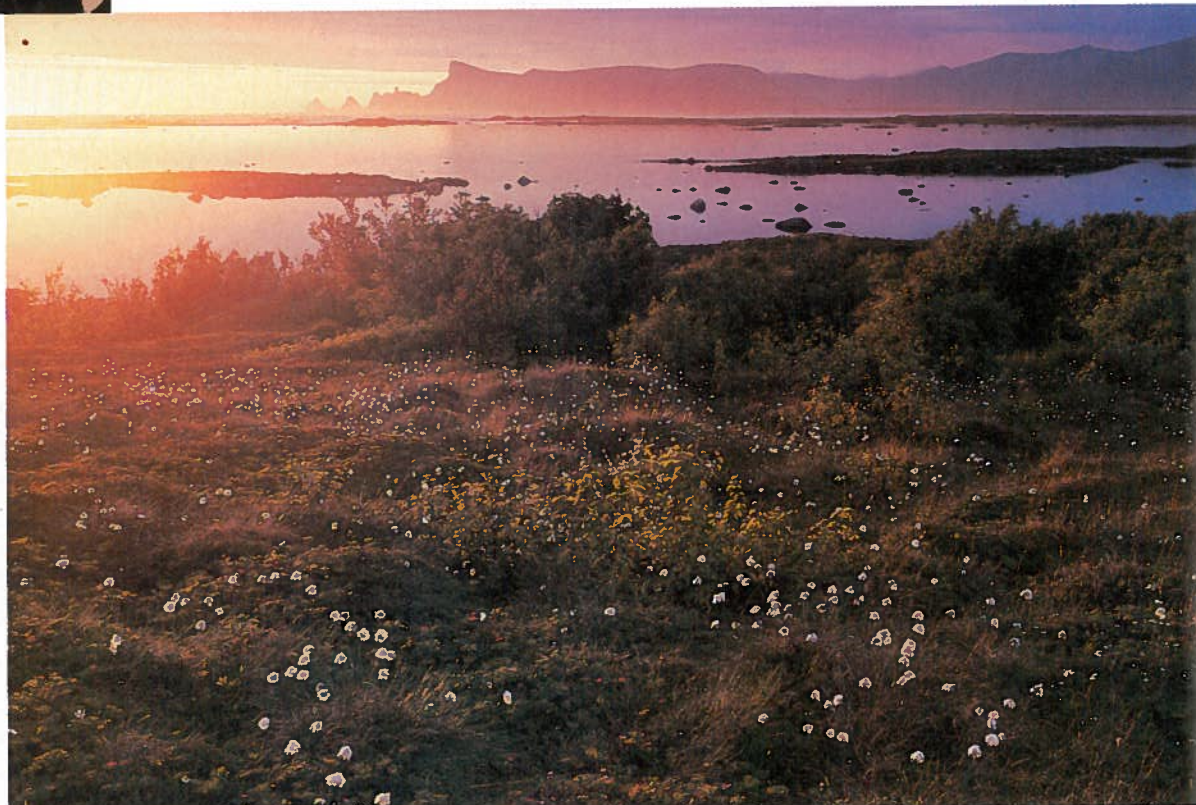

I kamerøyet • Ved havet

Bare en tosk måler dybden med begge ben.

Afrikansk ordtak

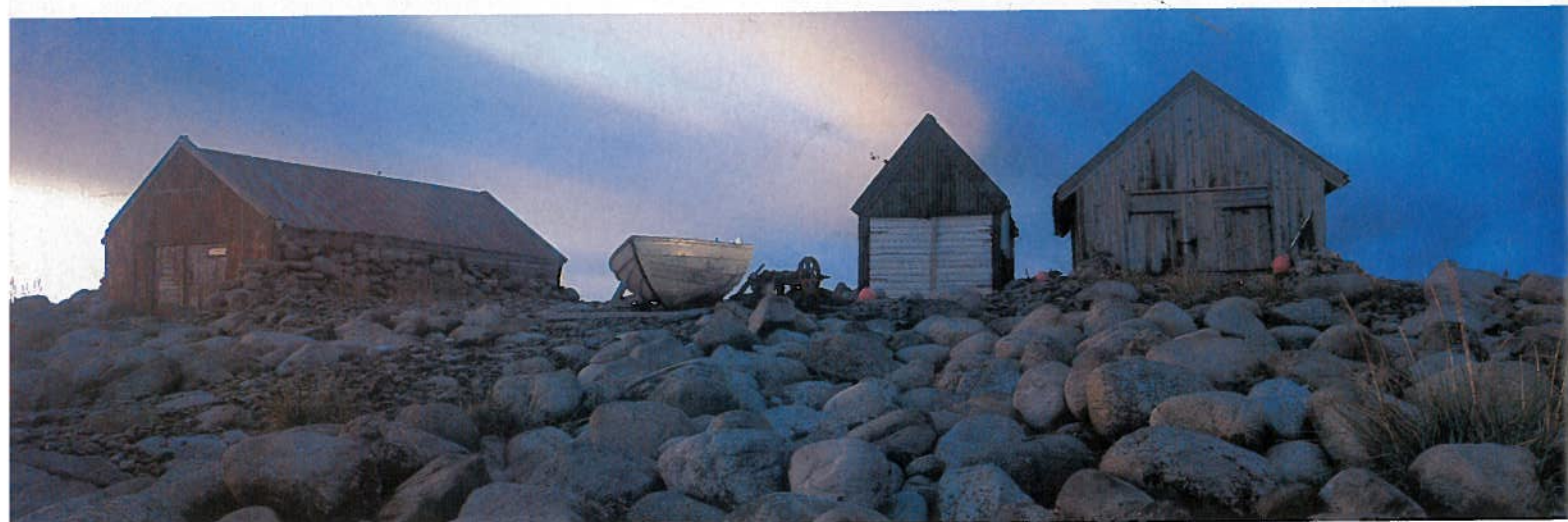
Fiskere.
Foto: Pål Hermansen
– NN/Samfoto

Midtsommernatt. Fra Andøya, Nordland. Foto: Bård Løken – NN/Samfoto.

Et skibbrudd på landjorden er verre enn et på sjøen – for sjøen har da en strand.

Johan Falkberget

Kveld ved Kvasheim, Jæren, Rogaland. Foto Pål Hermansen – NN/Samfoto

Strand-detalj. Lofoten, Nordland. Foto: Bård Løken – NN/Samfoto.

*Mist aldri troen på mennesket. Mennesket er som et hav.
Selv om noen få dråper er skitne, blir ikke havet skittent.*

Ghandi

Iskledd holme med ærfuglpar. Fra Stavern, Vestfold. Foto: Leif Rustand – NN/Samfoto.

Måkeflukt. Foto J.B. Olsen/R. Sørensen – NN/Samfoto

*Der skreg en fugl over øde hav,
langt fra lande.
Den skreg saa saart i den høstgraa dag,
flakset i brudte, afmegtige slag,
seilet paa sorte vinger
bortover hav*

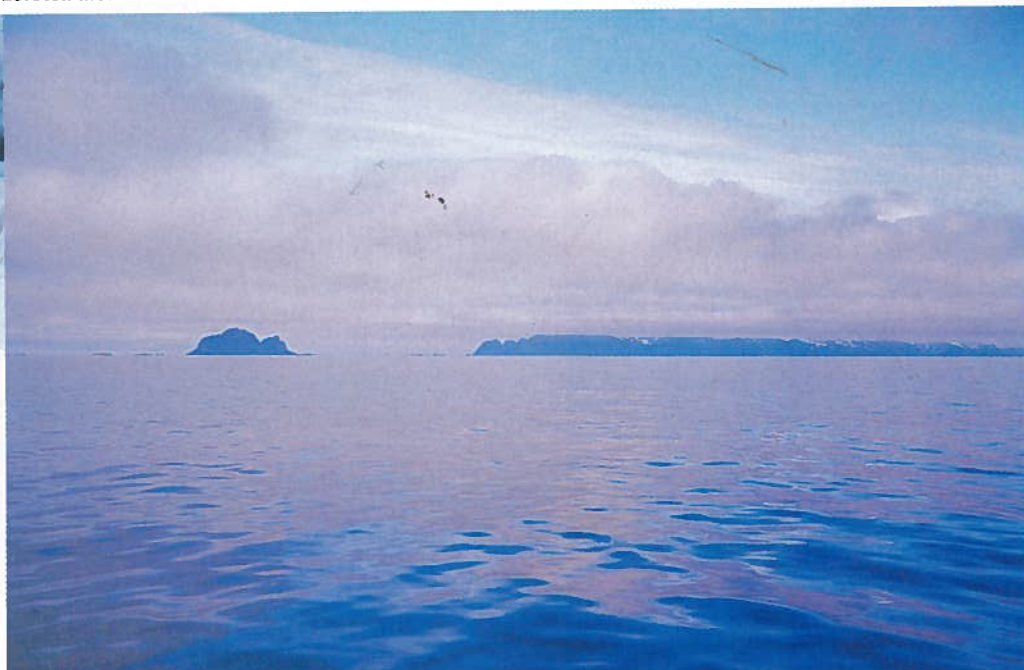
Vilhelm Krag

Der Skreg en Fugl

Lofoten med Mosken. J.B. Olsen/R.Sørensen – NN/Samfoto

Januar.
Fra Mølen, Vestfold.
Foto: Øystein Søbye – Samfoto.

Vippefyr på Verdens Ende. Tjøme, Vestfold. Foto: Bård Løken – NN/Samfoto.

Storskarv. Lofoten, Nordland. J.B. Olsen/R.Sørensen – NN/Samfoto.

*Og iskanten foran og Den Første
Nordmann etter. Vassende og
snublende i snøslapset, slik kom han
hit. Til det ytterste land. Til Norge.
Velkommen!*

*Jammen hvordan kan et voksent
menneske finne på noe slikt?*

Fra **Det norske folks bedrøvelige liv og historie,**
av Odd Børretzen

NYHET

XEROX LASER PATRONER

til din Hewlett Packard, Canon, Brother, Apple, Wang, Olivetti, QMS, Star, Siemens m.fl. laserprintere...

– et miljøriktig alternativ!

- Xerox er kjent for sin gode kvalitet
På disse produktene gir Xerox X-tra 12 mnd. garanti
- Send produktene gratis i retur til Xerox X-tra for resirkulering, og unngå unødvendig belastning av naturen

Ring vårt ordrekontor gratis på **800 33 0 33**

Xerox X-tra, Xerox AS, Postboks 452, 1324 Lysaker
Telefon 67 20 30 00, Telefax 67 20 34 84

ET GODT MILJØVALG

- Svanemerket papir
- Godkjente trykkfarger
- Godkjente kjemikalier
- Miljøkontrollert produksjon
- Miljøstyrt avfallshåndtering
- 100% gjenvinningsgaranti

Velg
svanemerkede
trykksaker

Strålfors

STRÅLFORS AS - POSTBOKS 253 ALNABRU, 0614 OSLO TLF. 22 72 56 00 - FAX. 22 63 11 24

Pergo Original - vakkert, lettvent og miljøvennlig

Pergo Original finnes i mange vakre design med profiler og lister i matchende farger.

Pergo Original er det eneste gulvet på markedet med 15 års garanti mot gjenomsittasje, flekker og solbleking.

Pergo Original er meget enkelt og lettvent å

legge, og er et komplett gulvsystem med lister, lim, underlag og verktøy.

Pergo Original er lett å holde rent, og er verdens første gulv med miljømerke, det nordiske Svanemerket.

Ring telefon 66 98 48 00, så sender vi deg kostnadsfritt vår idékatalog.

PERGO
Et nytt syn på gulv

VI OPPFYLLER MILJØKRAVENE - VI OPPFYLLER MILJØKRAVENE

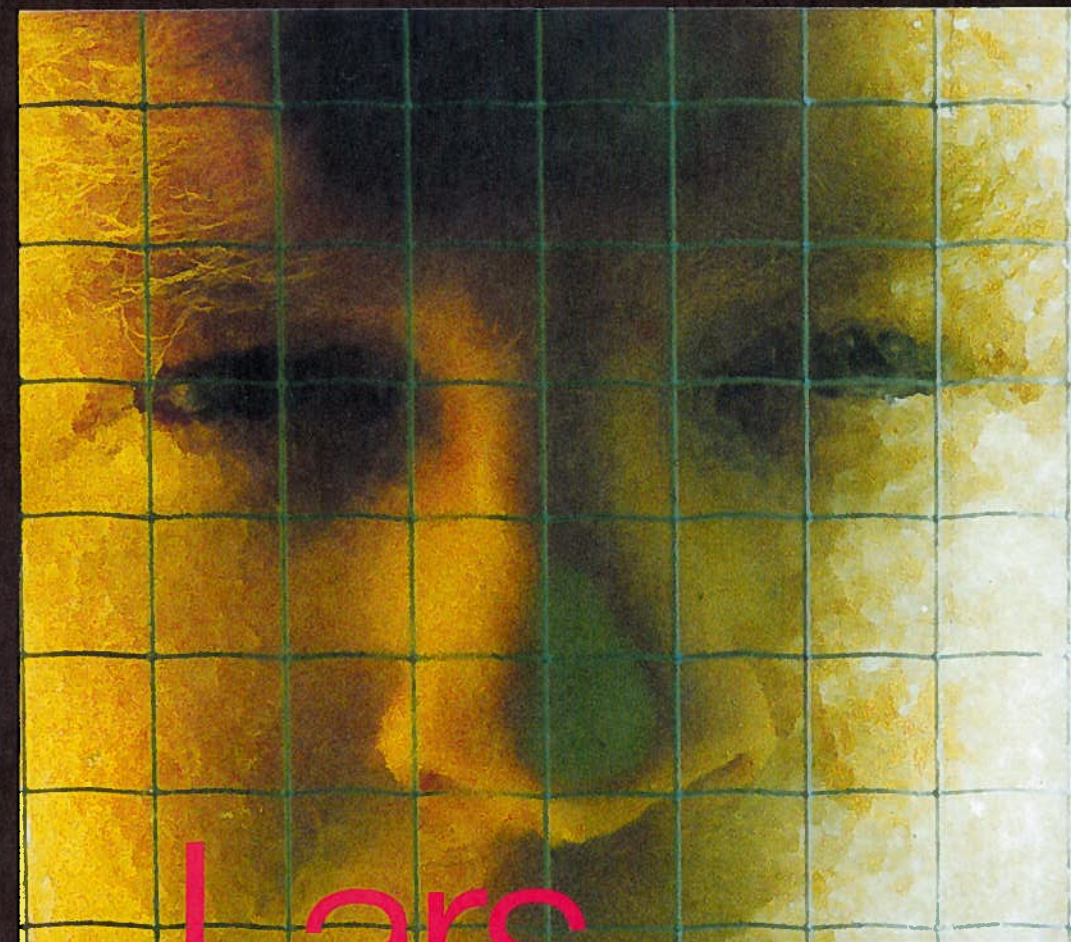
Svanemerkede kopimaskiner
vokser ikke på trær.

Så hvorfor ikke kjøpe en
Svanemerket kopimaskin hos din nærmeste
TOSHIBA forhandler!

TOSHIBA

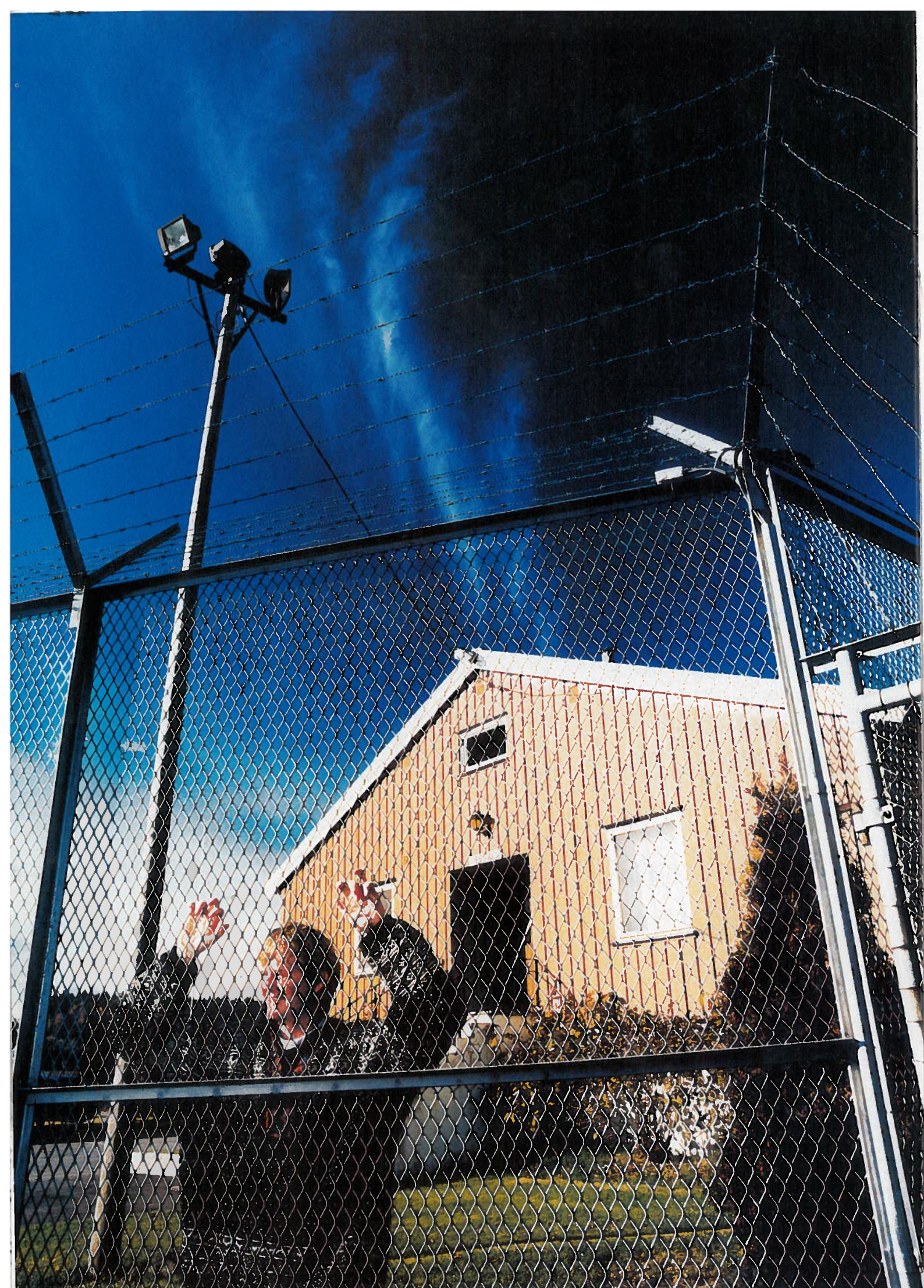
VI HAR PRODUKTENE SOM FORENKLER
ARBEIDET OG SPARER PENGER.

GENERALAGENT: SCRIBONA OFFICE MACHINES AS 08 734 34 00
TOSHIBAS LICENSNUMMER: 315 001/002/003.

Lars «behind bars»

Verdikommisjonsmedlem Lars Haltbrekken har
fått ny jobb. I Norsk Bonde og Småbrukarlag.
Han skal rekruttere ungdom til distriktene. Vi
traff ham i Trøgstad Kretsfengsel. Der han
sonet tretti dager for sivil ulydighet. Nå må
han vel ha lært ... ➤

**«Helgene er ekstra
trøtte – da skjer det
ingenting»»**

Tekst: JENS P. TOLDNÆS
Foto: BÅRD LØKEN

Krisp høstluft med paprika-gule lønneblader og råblå himmel. Østfold bygda Trøgstad, hjembygda til selveste kulturministeren, så ut som et sveitsisk puslespill denne oktoberdagen.

– Umulig lys, mente fotograf Løken. Enkelte blir aldri fornøyde.

Fange 565 i Trøgstad Kretsfengsel, Lars Haltbrekken, virket imidlertid svært fornøyd. Ikke over været, men over å få besøk. For alle som har lurt på hvordan det er å sitte i fengsel kan han røpe følgende:

– Det er rett og slett ganske kjedelig. Dagens definitive høydepunkt er postutdelingen kvart over 4. Få med at jeg er veldig takknemlig for alle hilsener jeg har fått. Det betyr utrolig mye.

Zürich jernbanestasjon

Besøksrommet i Trøgstad Kretsfengsel står i grå kontrast til det sprakende høstværet. Gammel gul panel. To kalenderbilder i klipsramme. Det ene av Zürich Jernbanestasjon, det andre av noen tulipaner. Utover dette prydes rommet av en skjev lampett og «Lov om vern mot tobakkskader». Den gjelder også for Jan Mayen.

Enhver ørliten romantisk og spennede forestilling om livet bak murene ➤

➤ virker like absurd som en rentened-gang.
– Helgene er ekstra trøtte. Da skjer det ingenting.

Utover post har Rosenborgs innsats i Champions League varmet den utflyttede trønderen.

Statoils hevn

Fange 565, Lars haltbrekken, sitter inne for sivil ulydighet. Hendelsene under Rotvoll-aksjonen mot Statoil i Trondheim har omsider innhentet ham. I tillegg er dommen hans et oppsamlingsheat av andre forseelser til forsvar for naturen: Ny europavei mellom Hommelvik og Stjørdal var Lars lite interessert i, likeledes rivingen av Gausstad Gård i Oslo og utbygging av Moholt-krysset i Trondheim. Resultat: 30 dagers ubetinget fengsel.

565 ler da vi spør om det er noen tidsbegrensning på intervjuet. Anslår en ukes tid – da slipper han nemlig ut. Ikke på grunn av god oppførsel, men fordi de tretti dagene er sonet ferdig.

– Men det er telling ti over tre, så jeg bør vel være ferdig til det.

Maks PR

Tellinger foregår fem ganger om dagen i Trøgstad Kretsfengsel. Første gang fem på sju om morgenen – siste gang når alle har lagt seg. Da teller de Lars Haltbrekken også. Særlig rømningsfarlig er han nok ikke. Til det har han promotert fengselsoppholdet sitt alt for godt. For, om han ikke nyter oppholdet i fengselet har han i hvertfall fått maksimal pr ut av det. Vi skjønte det allerede da vi avtalte besøket per telefon.

– «Æ kainn jo næsten ikke gjætt kem det e», sa en lett ironisk tidligere landslagsspiller i håndball, nå fengselsbetjent Ingrid Steen, til

Natur & Miljø.

Joda, NRK, Indre Smaalenene (lokaleavis), P4, tv 2, Bellona Magasin, NTB, Adresseavis, Nationen – alle vil snakke med 565. Også samvittighetsfangen har kunnet dosere om sitt yndlingsstema, sivil ulydighet og hvordan det egentlig er å sitte inne.

Ikke helt som de andre

Blant de andre fangene skiller han seg ut. Trøgstad Kretsfengsel er en lett soningsanstalt. De innsatte soner for lettere narkotikaforbrytelser, voldsepisoder av typen «kom i skade for å klabbe til naboen i fylla», promillekjøring og

grove fartsovertredelser. De fleste oppfatter at fange 565 ikke er helt som de andre.

– Er du klar hva du koster samfunnet?, fikk jeg spørsmål om fra en som satt inne for bråk i fylla. Det blir jo litt komisk.

Straff?

Fengsel skal være en straff som skal virke preventivt. Spørsmålet blir om dette virker på fange 565.

– Jeg angreir ikke et sekund. Om det er aldri så kjedelig her så kommer jeg til å gjøre dette igjen. Med andre ord har det ingen preventiv virkning på meg. Nå vet jeg jo at det ikke er så farlig, sier han med en plutselig oppgløddhet som det er noe svakt kjent ved.

Hva blir så det neste? Gasskraftsaken ser jo foreløpig ut til å være vundet, sett fra et miljøsynspunkt.

– Skytefeltet i Hedmark og utbyggingen av Øvre Otta, skjønt jeg tviler på det siste, sier han.

Fange 565 har en annen dom han ikke har sonet. 8 dager for en E-18 aksjon i -94. Som om ikke dette var nok klarte også å pådra seg en ny dom mens han satt inne. Man aksjonerer ikke ustraffet mot den kinesiske ambasadens i Oslo. Diplomater skal man ikke forstyrre i utide – så farlig kan ikke disse atomprøvesprengningene være. Det ble 8 dager til.

– Det hadde vært fint å sonet bare de 8 dagene, men kjenner jeg systemet rett tar det nok såpass lang tid at jeg får samlet opp noe mer.

Ting tar tid

Han har erfart at dette med tid er noe man har nok av i fengselet. Også de som jobber der. Det er endel av systemet.

– Søknader skal levers i vakta. Derfra skal de fraktes over fengselsplassen til administrasjonen. Det er 50 meter og tar en uke. Det lønner seg faktisk å sende søknader i posten. Da kommer de rett til administrasjonen i løpet av en dag.

Lars får lov å studere i stedet for å jobbe. Det gjør alle, men de må søke om det på forhånd. Det er det svært få som gjør. Derfor blir han flinkere og flinkere i statsvitenskap, mens han kan nøyaktig like lite om pallesnekring nå som da han kom inn.

– Jeg får lest utrolig mye. Etter litt om og men får jeg også lov å bruke pc'n min.

Et par disketter ble imidlertid beslaglagt. Fengselsfolks velkjente frykt for filer dreier seg ikke lenger bare om innholdet i brød og formkaker. □

«Jeg angreir ikke et sekund»

«Er du klar over hva du koster samfunnet?»

Provosert soningskollega til fange 565

FORSVARETS BYGNINGSTJENESTE – MILJØSATSING

Oppgravd tankanlegg fra Forsvarets tidligere flystasjon.

Gardermoen – Norgeshistoriens største opprydding av forurenset grunn

Den nye hovedflyplassen på Gardermoen er nå tatt i bruk og all forurenset masse på Forsvarets grunn er blitt renset og fjernet før ferdigstillelsen. OSL har i samarbeid med Forsvarets bygningstjeneste utført rensearbeidet

Haakonsvern – rensing av sjøsedimenter

Utenfor marinebasen på Haakonsvern i Bergen er første fase i oppryddingen av forurensete sjøsedimenter (PCB, PAH og tungmetaller) gjennomført med lovende resultater. De forurensete massene er nå mudret og lagret i sjødeponier.

Prosjektet vil koste ca. 80 mill. kroner og etter gjennomgang av erfaringene fra første fase tas det sikte på å fortsette oppryddingen i 1999.

Hortenskanalen

Hele Hortenskanalen er nå renset for forurensete bunnmasser. Kanalsidene har fått ny steinplastring og toppen av kanalsidene er tilsådd med gress. Nær 9000 tonn forurenset masse er transportert i bulkskip fra Horten til Mo i Rana der det er deponert. Prosjektet er finansiert av Forsvaret, Statens Forurensningstilsyn og Borre Kommune og har kostet nær 24 millioner kroner.

Muddringsprammen Miljø-BAS suger opp forurensete sjøsedimenter.

MILJØKOMPETANSE

Forsvarets bygningstjeneste har etablert en ny miljøseksjon som skal håndtere vårt faglige ansvar for miljøproblematikk ved Forsvarets bygg, eiendommer og anlegg. Seksjonen har kompetanse innenfor fagområdene Grunn- og sjøforurens-

ning, Natur- og ressursforvaltning, HMS og indre miljø, Luft- og støyforurensning og Avfalls- og renovasjonsproblematikk. Med bred kompetanse på miljø vil vi være en viktig bidragsyter ved gjennomføringen av Forsvarets handlingsplan for miljøvern.

T² R E F L E C T A

NORGES RASKESTE VARMEGULV

- INNEBYGD ISOLERING
- ENERGIBESPARENDE
- INGEN STØPEMASSE
- ENKLERE INSTALLASJON
- BARE 13 MM BYGGEHØYDE

T²RØD ER SELVBEGRENSENDE

T²Rød er en gulvvarmekabel som tilpasser sin effekt etter varmebehovet ved hver millimeter kabel. Det betyr at du slipper kald trekk ved vinduer eller ved dører.

ENERGISPARENDE

T²Rød er også intelligent ved at den tar hensyn til andre varmekilder – som f.eks. innstrålende sol, elektriske apparater, belysningen eller varmen fra personer i rommet – og reduserer effekten tilsvarende.

JEVNERE VARMEFORDDELING

Romtermostaten styrer hele anlegget og du slipper å installere gulvføler. Resultatet blir en jevnere og behageligere varme i hele rommet.

Ta med annonsen til din elektroinstallatør.

ET PRODUKT FRA

Raychem

Sagnet om Helgelandsfjellene

Det hadde seg slik at Vågakallen hadde et savn i livet der han satt og ruget i Lofoten – ei kjerring. Rett som det var kikket han sorover til Lekamoya. Han sang og gjorde seg til, men fikk ikke napp. Men en natt var de sju søstre ute og danset i natllyset. De var stukket av fra faren, **Suliskongen**. Lekamoya var i ferd med å bake flatbrød på Tjøtta, da hun horte en fryktelig larm og **dunder i nord**. Det var de sju søstre som kom i vill fart med en rytter i hælene. Rytteren var selveste Vågekallen, som kom for å kapre Lekamoya.

Da hun skjønnte hva som var i ferd med å skje, kastet hun sproet og kjevlet og bakstefjola og takka og la i vei det forteste hun hadde lært, sorover mot Leka. Da skjøt Hestmannen ei pil som suste gjennom sommernatta. Skarvågsgubben, Brønnoykongen, så den og kastet hatten sin imellom, og pilen for gjennom hatten og landet i havet. I det samme rant sola, og alle ble til stein. Og der står de den dag i dag. Lekamoya på Leka, Torghatten med sitt berømte hull med pilen som ei smal øy utenfor. Bakstefjola, sproet og kjevla står som bautaer på Tjøtta. De sju søstre står på Altstenoya ved Sandnessjøen, og lengst mot nord steiler Hestmannen med sin ganger mot polarsirkelen, voktet av Rødøylova.

Bildet viser Hestmannen i midnattsol.

Trænastaven på Træna.

Det er vanskelig å komme bort fra klisjeene når Helgelandskysten skal beskrives, for

vakrere kan det neppe gjøres. De sju søstre og de andre sagnfjellene strekker seg til værs som pigger og høysåter, mens de 12 000 øyene i skjærgården ligger tett som tusenbrødre i et abortjern. Under havørnens mektige vinger svirrer lundene i midnattssola. Her hekker lirypa side om side med hubroen, og her raster tusentalls hvitkinngjess i noen hektiske maiuker. Ja, vi elsker Helgelandskysten.

Tekst og foto: TOM SCHANDY

Klokka er slagen tolv på natta. Været har klarnet opp, og i nord henger midnattssola over det mørkeblå havet. Jeg sitter på nordsiden av Lovunden og har flere tusen svirrende lunder over hodet på meg. Dette er synkron- og presisjonsflyvning av beste merke. Som gigantiske myggsvermer kommer de

hurtigflyvende lundene mot meg. De boyer av over steinura og svinger så utover havet i en stor bue. I bakgrunnen ser jeg silhuetten av de karakteristiske fjellformasjoner i øygruppen Træna. Oya Sanna har tre adskilte topper, hvorav ►

Ja, vi elsker Helgelandskysten

Vernet lar vente på seg

Allerede i 1986 – i «Ny landsplan for nasjonalparker» – vurderes Helgelandsøyene som et av de mest verneverdige større kystområdene i landet. Ifølge utredningen er det en stor nasjonal oppgave å sikre en del av vår kystnatur med så mange kvaliteter, og mener området bør sikres som en skjærgårdspark. I og med at det er spredt bosetting i området vil det være naturlig å opprette et større landskapsvern-område, selv om det likevel kan være mulig å opprette en mindre

nasjonalpark innenfor området, står det å lese i rapporten.

I dag – 12 år etter at denne offentlige utredningen kom – er fortsatt ikke øyene vernet.

Det foreligger en verneplan for kystområdene i Nordland, hvor 70 områder foreslås vernet, fordelt på 63 nye naturreservater, 4 nye landskapsvern-områder og 4 nye fuglfredningsområder. Planen foreslår vern av totalt 1086 kvadratkilometer land- og sjøareal, hvor 983 kvadratkilometer er sjø og 103 kvadratkilometer er

land. Det tilsvarende tre prosent av arealet i fylket.

– Arbeidet er imidlertid stilt i bero i påvente av en stortingsmelding som vil avklare spørsmålet om vern i kystsonen. Det var meningen at meldingen skulle komme i høst, men nå ser det ut til at den ikke kommer før i 1999. En eventuell kystverneplan vil kunne sikre både lokaliteter for havørn, hubro, nordlig silde- måke og annet dyre- og fugleliv langs Helgelandskysten, sier

førstekonsulent Rofstad hos Fylkesmannen i Nordland.

Heleglandskysten er også nominert til UNESCOs «verdensarvliste». UNESCOs konvensjon fra 1972 for vern av verdensarven er en internasjonal avtale som forplikter de nasjonalstater som ratifiserer konvensjonen, til å sikre utvalgte områder på en «verdensarvliste». De nordiske landene ratifiserte konvensjonen i perioden 1977–1995. Inntil nå har det hovedsaklig vært kul-

turminnesiden som har vært aktiv i nominasjonsprosessen. Pr. 1. januar 1996 står 15 kulturminner og kulturmiljøer i Norden på Verdensarvlisten, men ingen naturområder. I 1993 ble det fra norsk side tatt initiativ til et tverrfaglig nordisk prosjekt for å vurdere

Halvparten av landets havørnbestand befinner seg i Nordland fylke.

nye nordiske områder for nomering til Verdensarvlisten. I alt fremmes forslag om 21

nye verdensarvområder i Norden. Det er fire forslag fra Norge: vestnorsk fjordlandskap med Geirangerfjorden og Nærøyfjorden, kystgranskog i Trøndelag, nordnorsk fjordlandskap i Tysfjord, Hamarøy og Sørfold i Nordland og nordnorsk skjærgård med Helgelandskysten og Lofoten. For sistnevnte område heter det blant annet at området har stor ornitologisk betydning i global sammenheng – og at området i størrelse og utforming er enestående i verden. ■

Lirype.

Hvitkinngjess fra Svalbard raster på Herøy

► Trænstaven med sine 338 meter er den høyeste. I flere timer nyter jeg utsikten og lyden av svirrende lundevinger. Dette er nordnorsk natur på sitt ypperste, og jeg skjønner hvorfor folk her oppe i det høye nord holder ut den lange mørketiden. Sommernettene med midnattssol oppveier det meste.

Fugleeldorado

Lovunden og Træna er en del av landets største øyarkipel med tusenvis av øyer og skjær, store gruntvannsarealer og opptil seks kilometer brede strandflater. Helgelandskysten strekker seg fra Nord-Trøndelag i sør til Salten i nord og kan skilte med 57 000 km strandlinje og 12 000 øyer. Her finnes sterke bestander av oter, steinkobbe, havert og nise, og dette er den eneste plassen hvor man fortsatt driver egg- og dunvær med med ærfugl i noe omfang. Folk verner om ærfuglen, og landskapet har en mengde «e-hus» som reirplass til fuglene.

– Helgelandskysten er unik og kan likestilles med Røst når det gjelder

betydning for fuglelivet, fastslår førstekonsulent Gunnar Rofstad hos Fylkesmannen i Nordland.

– Kyststrekningen har hekke-, myte- og hekkområder for sjøfugl, våtmarksfugl og rovfugl av nasjonal og internasjonal betydning, forteller Rofstad. I løpet av noen hektiske våruker i april-mai setter kaklende hvitkinngjess hverandre stevne på øyene på Helgelandskysten. På beite- og slåttinger gjør de seg fete for den avgjørende ferden til hekkplassene på Svalbard. Tar du deg en tur til Herøy utenfor Sandnessjøen en dag i begynnelsen av mai, vil du føle deg hensatt til en gigantisk gåsefarm. Opp til 13 000 hvitkinngjess raster nemlig på Helgelandskysten.

Bosettingen på øyene i Vega-skjærgården er blant landets eldste, og hvitkinngjessene har tilpasset seg i takt med denne. Det er grunnen til at hele Svalbard-bestanden raster akkurat her – og ikke på øyene lenger sør eller lenger nord. Etterhvert som de ytre

øyene i Vega-skjærgården avfolkes, gror slåtting- og beitelandskapet igjen. Det fører til at store deler av gåseflokkene må trekke inn til åker- og engmarker på fastlandet og de større øyene, og dermed oppstår konflikt med bondene.

Arkeologiske funn

Havet utenfor Helgelandskysten er et av verdens mest fiskerike områder. Stortorsken fisker du hele året, i januar-mars kommer skreien, og om sommeren er det småsei som dominerer. I tillegg kan du fiske en rekke andre fiskesorter som uer, kveite, ørret og laks.

Arkeologiske funn, blant annet på Vega og Træna, viser at det har bodd folk på Helgelandskysten i mer enn 10 000 år. På øya Sanna i Træna er det mange huler som brenningen gravde ut i svakhetssoner i fjellet i perioder da havet sto høyere enn i dag. I alt har man funnet 19 slike huler, hvorav Kirkhellere er den flotteste og den mest kjente. Den er 45 meter dyp, 20 meter bred ►

Lundefuglen var tidligere en viktig kjøttressurs på Lovunden. I dag får du ikke lenger servert fuglen til middag, men kan se lunder i tusentall.

Espen Dahl (t.v.) og Kjell Arne Meyer med forbrent hubrolik som ble offer for transformatormasten i bakgrunnen.

► og 30 meter høy. Før krigen gravde man her ut et 3,5 meter tykt avfallslag som gikk helt tilbake til eldre steinalder.

Nedenfor hulen er det flere tufter fra steinalderen, blant annet Norges eldste, «Langhågen», som er cirka 6000 år gammel. Det er interessant, for det viser at man allerede for flere tusen år siden trolig hadde havgående fartøyer som kunne nå langt ut fra kysten. Det er også påvist en massegrav med 33 skjeletter fra middelalderen. Sagnet forteller at disse var mannskap ombord på en nederlandsk båt som brakte svartedauden til landet.

I sagatiden utviklet Helgeland seg til et nord-norsk maktsenter, med Hårek på Tjøtta som den mektigste hovdingen. I nyere tid ruver dikterpresten Petter Dass. Han ble født på Herøy i 1647, vokste opp på Dønna og virket som prest i Nesna og Alstahaug prestegjeld. Den storslåtte naturen ga han inspirasjon til å skrive salmer om en mektig skaper.

Lundkommardagen

Lovunden stiller i særklasse når det gjelder antall fugl. Man tror at det finnes

over 200 000 lunder på Lovunden, men de cirka 270 innbyggerne må i dag bare nøye seg med synet av den morsomme fuglen. I gamle dager derimot var lundefuglen et kjærkomment kosttilskudd for kystbefolkningen, og det var stor fest på den såkalte «Lundkommardagen» den 14. april. Da kom lundene tilbake i store svermer, og folk møtte mannsterke opp for å hilse dem velkommen. Også i våre dager vet folk å sette pris på lundene, og den tradisjonsrike «Lundkommardagen» holdes fortsatt i hevd.

Under selve fangsten fikk man hjelp av en svært spesiell hunderase – den såkalte lundehunden, som krop inn i trange ganger i urene for å dra fram både unger og voksne lunder. Lundehundens æra sluttet imidlertid for hundre år siden. Fra da av brukte man fiskegarn, som ble lagt ut over lundenes hekkeplasser. Garnfangsten var uhyggelig effektiv, men øyboerne hadde heldigvis regler som hindret overbeskatning av bestanden.

Lunden var et kjærkomment avbrykk fra de mange fiskemiddagene på

Lovunden. Søndagsmiddagen kunne for eksempel bestå av lunde-kjøttkaker, lundehakk, lundesteik – eller man kunne rett og slett bruke den flotte fuglen som pålegg.

Alle de gamle oppskriftene inneholder eddik, noe som er nødvendig for å ta bort «sildesmaken» som en finner hos sjøfugler.

Kommer du som turist til Lovunden i dag, får du ikke lunde til middag, men du får se lunder i tusentall – og du kan vandre i frodige og irrgroenne gresslier rundt øya.

Det er også mulig å bestige den 619 meter høye toppen. Veien opp er ikke merket, og uansett hvilken rute man velger, er det bratte stier i fleng. Tar man utfordringen, blir man imidlertid belønnet med et fantastisk panoramaskue på toppen. Man ser tusen små øyer og skjær – og på fastlandet innenfor fjell og atter fjell.

Rovfuglenes domene

De mange øyene er rovfuglenes domene. Havørna er et selvfølgelig syn over fjord og fjell.

– Nordland har halvparten av Norges havørner, og Norge har halvparten av Europas havørner. Vi kan derfor skryte av å ha 25 prosent av Europabestanden innenfor fylkesgrensene. Tradisjonelt regnes Salten som det beste havørnerådet, men Helgelandskysten er også et utmerket område for vår største rovfugl. Det skyldes de vidstrakte gruntvannsområdene, som gjør det lett for ørna å skaffe seg mat. Der hvor havet er dypere, er det lenger mellom parene, forteller Rofstad.

En annen rovfugl trives også godt i skjærgården på Helgelandskysten. Den spiser ikke fisk, men lever godt på store og feite jordrotter som er tallrike på de grasbevokste øyene. Det er vår største ugleart – hubroen. Den gjør ikke like mye av seg som havørnen. Som regel sitter den godt kamuflert inntil berget og speider utover sitt rike. Men de lokale ornitologene Kjell Arne Meyer og Espen Dahl vet at den finnes – og det i et større antall enn noe annet sted i landet. Sist sommer registrerte de 19 par på 15 ganger 15 kilometer. Det er én kilometer mellom hvert par. En hubro brukte til og med ei flaggstang i bebyggelsen som observasjonspost under jakta. Her ute i skjærgården lever hubroen side om side med lirypa, som ikke lar seg skremme av noen illrøde hubroøyne i midnattssola. Et lirypepar med små kyllinger hadde tilhold bare femti meter fra et hubroreir med to store, sultne unger.

– Vi savner en egen forvaltningsplan for hubroen. En plan for å bevare den unike hubroforekomsten på Helgelandskysten, sier Meyer. Vår største ugleart seiler nemlig sin egen sjø på Helgelandskysten. Den jakter under strømførende ledninger, og fristes til å bruke trafostolpene som utkikksposter i det treløse landskapet. Når hubroen letter eller tar av fra en slik stolpe, risikerer den å få elektrisk støt. Dahl og Meyer viser meg et forbrent hubrolik som aldri nådde fram til sitt bytte.

– Trafostolpene er den største trusselen mot hubroen. På en av våre lokaliteter står en slik stolpe, og den fungerer som et svart hull på hubrobstanden.

Den fjerner effektivt alle hubropar som forsøker å etablere seg på den ellers så gode lokaliteten, sier Dahl.

For noen år siden laget NRK et innslag om hubroen her oppe. Da ble det samtidig skrevet et brev til kraftlaget med oppfordring om å isolere ledningene.

– Kraftlaget tok initiativ til å isolere noen kabler, men dessverre er ikke det nok. En større innsats må til om vi skal unngå forbrente hubrolik i fremtiden, sier Dahl.

Hubroen har tilhold i en attraktiv skjærgård, og Meyer og Dahl frykter også økende turisme og båttrafikk mellom øyene. Hyttebygging og opprettelse av turistanlegg kan bety kroken på døra for mange hubrolokaliteter. Hubroen er spesielt sårbar under rugetiden fra begynnelsen av april til slutten av mai.

Meyer og Dahl bekymrer seg også over beitende sauer på hubroøyene.

– Vi er redde for hvilke belastninger sauen medfører for naturen. Mange sauer er såkalte utegangersau som går ute året rundt. De beiter ned rubbel og bit av vegetasjonen, og kan også trække på hubroreir. Klart sauen skal få beite i skjærgården, men kanskje ikke på alle øyene. Kanskje bør saueholdet konsentreres til de større øyene, hvor det ikke kommer i konflikt med hubrohekkning.

Sildemåke i hardt vær

Selv om kraftlinjene tar enkelte hubroer, er det en annen art som bekymrer Rofstad mer. – Den nordlige underarten av sildemåke er direkte truet av utryddelse, forteller han. I perioden 1980–83 ble bestanden i Nordland beregnet til ca. 2000 par, de fleste på kysten av Helgeland. I 1988 ble det bare funnet 29 reir. Året etter var situasjonen noe bedre med 333 reir, men trenden er likevel en konstant tilbakegang.

Det er fremsatt to hypoteser for å forklare tilbakegangen. Den ene er at de voksne fuglene er utsatt for miljøgifter, den andre at det ikke er tilstrekkelig med næring på hekkelokalitetene. Rofstad har mest tro på det siste, selv om lundene i dette området ikke har problemer. Den nordlige sildemåke er i dag oppført som direkte truet på den norske rødlisten over truede arter, og er således plassert i samme kategori som ulven. ■

Hubroen, vår største ugleart, trives også i Helgelandsnaturen.

NORSAS

Norsk kompetansesenter
for avfall og gjenvinning

Norsas AS er et nasjonalt kompetansesenter for hele avfallsfeltet. Norsas AS samler inn, bearbeider og formidler kunnskap, erfaringer og fakta om avfallsreduksjon, kildesortering, gjenvinning, håndtering og forsvarlig sluttbehandling. Selskapet tilbyr rådgivning, kurs og informasjon.

Norsas AS arbeider aktivt for å utvikle et marked for avsetning av kildesorterte avfallsfraksjoner og er møtestedet for alle aktører innen avfallsfeltet. Norsas AS driver spesialavfallssystemet og er pådriver i utviklingen av tekniske og administrative løsninger for avfall.

Selskapet er en viktig samarbeidspartner for kommuner og næringsliv.

Hovedkontor: Postboks 264 Skøyen, Drammensveien 175, 0212 Oslo.
Tel: 22 51 07 00, Fax: 22 51 07 01
Avdelingskontor: Postboks 1048 Lura, 4301 Sandnes, Tel: 51 67 71 33,
Fax: 51 67 73 04
Postboks 141, 7075 Tiller, Tel: 72 89 08 80,
Fax: 72 89 08 40

NORSK AKADEMI FOR NATURMEDISIN

- Norges eldste og største skole i naturmedisin.
- Undervisning i helgene og på kveldstid gjør deltidsarbeide mulig.
- Grundig integrert medisinsk utdanning utgjør halvparten av det 5-årige studiet.
- To linjevalg:

1. Homeopatilinen

som tilfredsstiller de høyeste internasjonale krav til utdanning i homeopati og samtidig har støttefagene ernæringslære, urtemedisin, refleksjoneterapi og øreakupunktur. Gir rett til medlemskap i Norske Homeopaters Landsforbund.

2. Naturopatilinen (biologisk medisin)

med hovedvekt på økologisk medisin, ernæringslære, urtemedisin – men også bl.a. refleksjoneterapi, øreakupunktur, kinesologi, ulike massasjeformer og psykologiske terapier.

Få tilsendt orientering og søknadsskjema fra:
Norsk Akademi for Naturmedisin
Heggelbakken 2, 0375 Oslo
Tlf.: 22 49 51 50 - Fax: 22 14 04 69

Markedets beste renseresultater innen mekanisk rensing.
Oppfyller «Avløpsdirektivets» primærrensekrav, (50% reduksjon SS og 20% reduksjon BOF₅).

- Lave investerings- og driftskostnader.
- Enkel drift og vedlikehold.
- Produseres i materialer som er enkelt gjenvinnbare.
- Gode referanser.

Salsnes Filter AS

7817 Salsnes
Telefon: 74 27 48 60 - Telefax: 74 27 48 59

På vei mot verdens beste storfe!

Storfebondens avlsorganisasjon arbeider for å avle fram ei norsk ku med

- bedre helse
- bedre fruktbarhet
- god mjølk og godt kjøtt

NRF samarbeider også med Norsk Landbruksmuseum for å ta vare på sæd og embryo av gamle norske raser.

**Etikk og dyreomsorg er viktige
rettesnorer i arbeidet vårt**

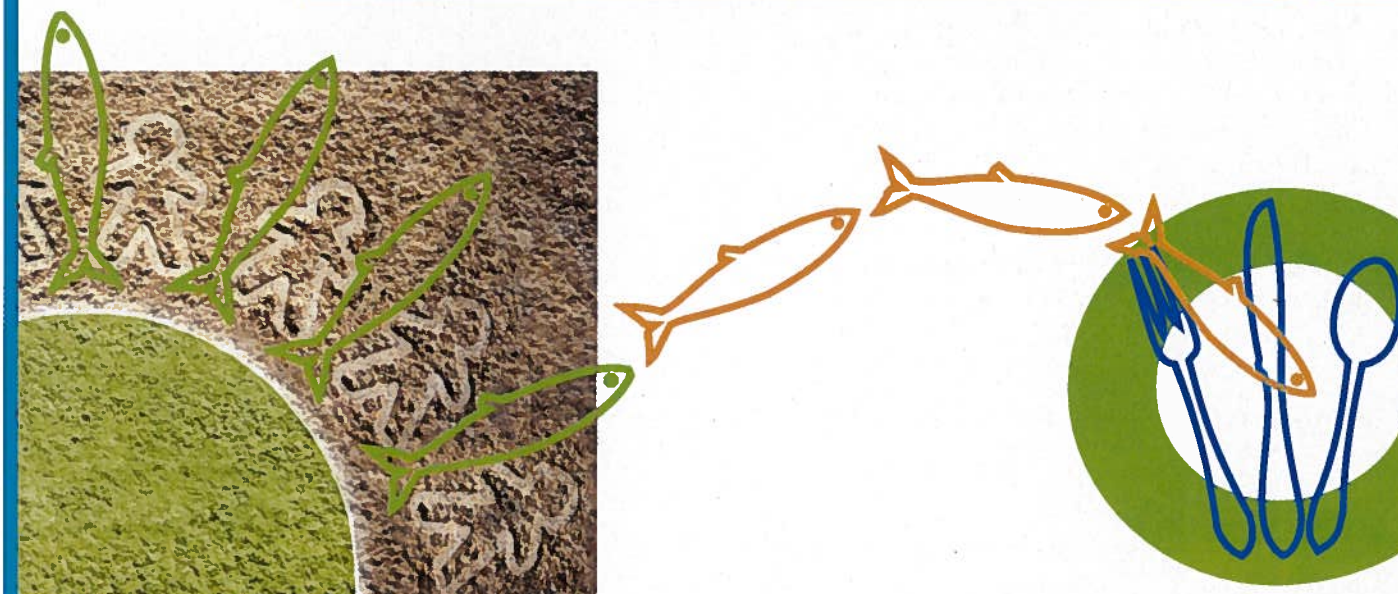

NORSK RØDT FE

Postboks 4123, 2301 Hamar

Samvirkeorganisasjon for 26.000 norske kubønder

FRAMTIDSRETTET ressursforvaltning

mel
olje

Fiskemelnæringen tar hånd om fisk og foredler den til høyverdige mel- og oljeprodukter, rike på proteiner, vitaminer, omega-3 fettsyrer og mineraler. Hele fisken utnyttes – ingenting går til spille. Produktene brukes i alt fra helsekost for mennesker til fiskefôr i oppdrettsnæringen. På en miljøvennlig måte foredles en fornybar og helsebringende ressurs som sikrer det norske lakseeventyret, lokale arbeidsplasser og store eksportinntekter.

NORGES
SILDESALGSLAG
Salgsorganisasjon
for norske fiskere

SILDEMELFABRIKKENES
LANDSFORENING

Representerer Norges
12 fiskeolje- og fiskemel-fabrikker

Fiskemel og fiskeolje er i dag bærebjelke for oppdrettsnæringen. Men kvaliteten på produktene forbedres stadig. Framtiden har mange munnar å mette. Mulighetene er mange. Hvem vet...

Markedsfører fiskemel og -olje fra norsk fiskemelnæring

KJERREIDVIKEN 16 - PB 3523 - 5033 FYLLINGSDALEN - TLF 55 50 13 00

Kysten utenfor Murmansk er kanskje Europas beste område for storskala vindkraftproduksjon. 450 vindturbiner på 1,5 MW vil kunne erstatte én av dagens gamle reaktorer ved Kola atomkraftverk.

AV JENS P. TOLDNÆS

Naturvernforbundet har støttet miljøsenderet GAIA i Murmansk siden starten i 1991. Senteret ble etablert for å bidra til utvikling av en uavhengig miljøbevegelse på Kola og for å drive folkelig informasjonsarbeid. Penger fra TV-aksjonen i 96 satte fart i arbeidet.

– Penger fra TV-aksjonen Miljø for livet har gitt GAIA mulighet til å intensivere sitt arbeid med alternativer til atomkraften på Kola. På oppdrag fra GAIA har forskere fra Kola Vitenskapssenter i Apatity kartlagt vindforholdene, sier prosjektleder Dag Arne Høystad.

Demonstrasjonsanlegg

For å vise vindkraftens muligheter i praksis har Naturvernforbundet tatt initiativ til et utbyggingselskap for vindkraft på Kola. I VetroEnergo AS deltar Naturvernforbundet sammen med russiske interesser og Norsk Vind Energi AS i forberedelsene for vindkraft på Kola.

– Håpet er at den første turbinen skal reises nær Murmansk sommeren 1999. Målet for Naturvernforbundet og TV-aksjonen har vært å overbevise myndigheter og kraftselskap om at det fins alternativer til atomkraft. Det regionale monopol-kraftselskapet Kolenergo er nå i ferd med å snu fra ensidig satsing på atomkraft til en mer åpen holding til

alternativene, sier Høystad.

Han mener det er et gjennombrudd for nye fornybare når Kolenergo nå skriver avtale om å reise et demonstrasjonsanlegg som skal gi selskapet erfaring med vindkraft koblet til strømmettet og praktisk opplæring til vedlikeholdspersonale.

Kola atomkraftverk må stenge

De eldste reaktorene ved Kola Atomkraftverk må stenge i 2003 og 2004. I dag fins det ingen alternativer til atomkraften. For å unngå kraftmangel har regjeringen vedtatt å forlenge levetiden ved de gamle farlige reaktorene. Ett nytt atomkraftverk har en byggetid på 10 år.

Så langt er det ingen ting som tyder på at det er mulig å finansiere et nytt atomkraftverk.

Vindkraft billigere

Ifølge Høystad vil vindkraft være billigere enn et nytt atomkraftverk på Kola. Godt utbygd infrastruktur og gode vindforhold gjør at investeringene i vind er lavere enn for atomkraft. I tillegg er det ingen brenselkostnader eller avfallsproblemer. Vindkraften gir mest om vinteren mens den eksisterende vannkraften yter mest om sommeren. Sammen gir dette positive virkninger for energiforsyningen.

– Vindkraft kan også bygges ut gradvis. Når en turbin er reist vil den produsere umiddelbart. I et atomkraftverk vil investeringne være låst gjennom en 10 årig anleggsperiode før produksjonen og avkastningen starter, sier han. □

Sterk vind på Kola

■ Resultater fra over 20 års målinger viser at det er gunstige vindforhold på Kola med tanke på kraftproduksjon. Kola har store områder med høy gjennomsnittlig vindhastighet og et enormt potensial for produksjon av vindkraft. Det største potensialet er konsentrert i en 15–20 km bred stripe langs kysten. Årlig gjennomsnittlig vindhastighet, målt ved 10 meters høyde, varierer fra 5 til 9 meter

per sekund. De høyeste vindhastighetene fins langs kysten mot Barentshavet, mens vindhastigheten er lavere mot Kvitsejøen. Det tekniske potensialet for vindkraft, bare fra kysten mot Barentshavet er beregnet til ca. 125 TWh. En utnyttelse av beskjedne arealer i de mest tilgjengelige områdene vil kunne gi betydelige bidrag til kraftforsyningen.

■ De årlige variasjonene i gjennomsnittlig vindhastighet er små, langt mindre enn variasjonene i nedbør og tilsvarende til vannkraftverkene. De høyeste vindhastighetene forekommer om vinteren, da også energibehovet er størst. Ved vindhastigheter over 25 m/sek stopper dagens vindmøller. Slike hastigheter forekommer på Kola, men bare i kortere perioder. Vinden på kysten langs Barentshavet er i vinterhalvåret stabil fra sørvest. De store hastighetene oppstår som følge av temperaturforskjellene mellom det kalde innlandet og den varme sjøen. Ising er ikke observert som problem i de aktuelle områdene langs kysten.

Miljø i Russland (MIR)

Naturvernforbundet har en rekke prosjekter i samarbeid med russiske miljøorganisasjoner:

■ Organisasjonsoppbygging. Naturvernforbundet veileder og formidler økonomisk støtte til drift og utvikling av miljøgrupper i St. Petersburg, Karelen og på Kola.

■ Alternativer til atomkraft. Prosjekter for å fremme vindkraft på Kola, Bioenergi i Karelen samt energieffektivitet. Prosjektet støtter i tillegg arbeidet til anti-atomgrupper ved Kola atomkraftverk og Leningrad atomkraftverk.

■ Miljøundervisning. Skoleprosjektet SPARE for å bevisstgjøre skoleelever i Russland, Norge og 6 andre europeiske land på sammenhengen mellom energiforbruk og miljø.

■ Agenda 21. Samarbeid om lokale miljøprosjekter med organisasjoner og kommuner i Nordvest-Russland.

Gjennombrudd for TV-aksjonsprosjekt:

Vindkraft best for Murmansk

MILJØBEVISSTE BENSINSTASJONER, BIL- VERKSTEDER OG BIL- REKVISITAFORRETNINGER BÆRER DETTE MERKET:

I Norge utrangeres 600.000 startbatterier årlig. Det tilsvarer 1.200 lastebillass med brukte batterier. Valget er å behandle dette som en ressurs – eller la det være giftig avfall på avveier. Det handler altså om å ta ansvar for miljøet. Batteriforhandlere tilknyttet AS Batteriretur har tatt et slikt ansvar.

SE ETTER AS BATTERIRETUR MERKET NESTE GANG DU VELGER BATTERIFORHANDLER.

ØNSKES MER INFORMASJON, KONTAKT:

AS BATTERIRETUR

POSTBOKS 97, 1740 BORGENHAUGEN
KAMPENES INDUSTRIOMRÅDE,
1738 BORGENHAUGEN
TELEFON 69 16 76 90 FAX 69 16 76 88

MOTTAK OG BEHANDLING AV OLJE- AVFALL FRA HELE LANDET

- Spillolje
- Slopelje
- Olje-emulsjoner
- Oljeholdig avløpsvann
- Kjemikalieforurenset vann
- Glycoler - Kjøle-væsker

PETRO OIL

PETRO OIL PROSESSKJEMISK VERK AS
KRAGERØ NÆRINGSPARK
3766 SANNIDAL
TELEFON 35 98 55 10. TELEFAX 35 98 55 20

Jernbaneverket

Vi skal utvikle jernbanenettet for det 21. århundrets behov

Nordisk Råds Natur- og miljøpris 1998

Islandinger får prisen på 350 000.
Nordisk Råd retter søkelyset mot jorderosjon og ørkenspredning

Jorderosjon, ørkenspredning og tap av dyrkbar jord er et stort og langsiktig miljøproblem på både nordisk og globalt nivå. Derfor har Bedømmelseskomiteen for Nordisk Råds Natur- og Miljøpris besluttet å tildele prisen til det islandske prosjektet «Jardvegsværnd» (Jordsmonnsvern). Prosjektet, med sin leder Dr Ólafur Arnalds har prestert en enestående formidling av kjennskapet til jorderosjonen i Island, og viktigheten av å beskytte den dyrkbare jorden i Norden, som i verden for øvrig.

Prisen er på 350 000 DKK, og deles ut i forbindelse med Nordisk Råds sesjon i Oslo 9-12 november 1998. Flere opplysninger om prisen kan fås hos Halvor Frihagen, Nordisk Råds sekretariat på Stortinget, telefon 22 31 36 03.

Med enkle midler og gode naboer kan du sikre deg mot innbrudd

Aksjon Nabohjelp

POLITIET

Energiforsyningens Fellesorganisasjon

ivaretar fellesinteressene til kraftselskapene og energiverkene i Norge. De 240 medlemsbedriftene – med nærmere 17 000 ansatte – har investert 200 milliarder kroner i anlegg for å produsere og fordele elektrisk kraft.

Telefon: 67 11 91 00
Telefaks: 67 11 91 10
Internett: <http://www.enfo.no>

h
t
t
p://
w w w.
n o r s k e
- s k o g . c o m

Besøk våre nye nettsider

Om du ikke ser adressen for bare trær, gjentar vi:
<http://www.norske-skog.com>

Norske Skog

Rich Andvord Grafisk AS - en svanemerkegodkjent bedrift

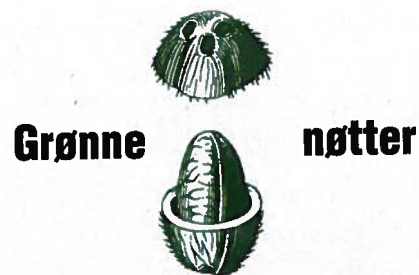
Velg kontor- trykksaker fra Andvord!

Du får:

- en ISO-sertifisert leverandør som årlig forsyner norsk næringsliv og offentlig sektor med flere hundre millioner blanketter og formularer
- et totalsortiment innen kontortrykksaker - skreddersøm/lagervare
- norskproduserte, svanemerkede papirvarer av høy kvalitet

Din totalleverandør av kontortrykksaker
RICH ANDVORD GRAFISK A/S

Lunden 25, 0516 Oslo. Tlf. 22 72 64 00 Fax 22 65 69 66

Natur-Quiz

1. Finnes det viltvoksende kaktus i Norge?
2. Jesus Kristus-firfislen lever i Sør Amerika. Hvorfor har den dette merkelige navnet?
3. Hva heter den største av delfinene?
4. Hvilken familie tilhører jerven?
5. Hva heter Norges minste fugl?
6. Og den nest minste?
7. Hva er reinfann?
8. Hva kalles den sprekken hakkespettene setter fast nøtter og kongler i for bedre å kunne hakke dem i stykker.
9. Hva er forskjellen på en havhest og en sjøhest?
10. Internasjonale avtaler er viktig i miljøvernssammenheng. Hva blir ivaretatt og vernet av Ramsar-konvensjonen?
11. ... og Bern-konvensjonen?
12. Hva heter verdens eldste nasjonalpark?
13. Når ble den opprettet?
14. Når folk på sørlandet snakker om «jase» – hva slags pattedyr er det snakk om da?
15. Hvor i Europa lever det aper?
16. Hvor finnes Europas eneste bisonstamme?
17. Hvilken nasjonalpark er Norges eldste?
18. Når ble den fredet?
19. Hva heter vår største og vår minste ugle?
20. Hva spiser oteren om vinteren?

1. Nei
2. Den kan gå på vann-
11. Truede dyrearter
12. Veiholdstone
13. 1872
14. Hare
15. Giralal
16. Polen
17. Rondane
18. 1962
19. Hubro og spurven-
8. Spettesmie
9. Havhesten er en
20. Fisk (som ellers i
året).
er en liten nålelisk

Fleip eller fakta

Endel av påstandene nedenfor er ikke helt sanne. Har du under fem riktige skyldes det sikkert en dårlig dag. Klarer du 5–10 begynner det å hjelpe. Halvparten eller mer bør du være meget godt fornøyd med, mens 15–20 er i ekspertklassen.

1. En grein på et tre vokser ut en meter over bakken. Greinen vil alltid befinne seg en meter over bakken (forutsatt at den vokser «rett ut»).
2. Røyskatten er Norges minste rovdyr.
3. Abberen gyter om høsten.
4. Gjedda gyter om høsten.
5. Bouvet-øya er Norges sørligste land-skapsvernområde.
6. «Castor fiber» er det latinske navnet på Norges største gnager.
7. Muslinger tilhører bløtdyrene.
8. Maneter tilhører bløtdyrene.
9. Enkelte fugler, blant annet hjelmka-suaren, føder levende unger.
10. Fuglen grankorsnebb har et hvitt kors på nebbet sitt.
11. Snøhetta er over 2000 m.o.h.
12. Norges minste fylke er større en USAs minste stat.
13. Grønland er en halv gang større en Australia.
14. Fjellreven går i dvale.
15. Det finnes flere pattedyrarter som legger egg.
16. Det hender man kan fiske makrell langs norskekysten om vinteren.
17. Narhvalen regnes som utryddet.
18. Vi har kun to typer or i Norge.
19. Gutulia er Norges minste nasjonalpark.
20. Zaire har verdens nest største sammenhengende regnskog etter Amazonas.

1. Riktig, Vestfold er
12. Riktig, det er snømus
2. Galt, den gyter om
8. Galt, nesledyrene.
7. Riktig
9. Galt, Australia er
13. Galt, Australia er
14. Galt
15. Riktig, blant annet
16. Riktig
17. Galt
18. Riktig, gråor og
19. Galt, Ormlykam-
pen er den minste.
20. Riktig
11. Riktig
12. Riktig, blant annet
13. Galt
14. Galt
15. Riktig, det er beveren
16. Riktig
17. Riktig
18. Riktig
19. Riktig
20. Riktig
21. Riktig
22. Riktig
23. Riktig
24. Riktig
25. Riktig
26. Riktig
27. Riktig
28. Riktig
29. Riktig
30. Riktig
31. Riktig
32. Riktig
33. Riktig
34. Riktig
35. Riktig
36. Riktig
37. Riktig
38. Riktig
39. Riktig
40. Riktig
41. Riktig
42. Riktig
43. Riktig
44. Riktig
45. Riktig
46. Riktig
47. Riktig
48. Riktig
49. Riktig
50. Riktig
51. Riktig
52. Riktig
53. Riktig
54. Riktig
55. Riktig
56. Riktig
57. Riktig
58. Riktig
59. Riktig
60. Riktig
61. Riktig
62. Riktig
63. Riktig
64. Riktig
65. Riktig
66. Riktig
67. Riktig
68. Riktig
69. Riktig
70. Riktig
71. Riktig
72. Riktig
73. Riktig
74. Riktig
75. Riktig
76. Riktig
77. Riktig
78. Riktig
79. Riktig
80. Riktig
81. Riktig
82. Riktig
83. Riktig
84. Riktig
85. Riktig
86. Riktig
87. Riktig
88. Riktig
89. Riktig
90. Riktig
91. Riktig
92. Riktig
93. Riktig
94. Riktig
95. Riktig
96. Riktig
97. Riktig
98. Riktig
99. Riktig
100. Riktig

På sporet

Hvilke fem dyr har satt fotavtrykkene sine i bladet?

1. Bjørn
2. Rådyr
3. Rev
4. Hjør
5. Gaupe

En naturlig tur gjennom alfabetet

Mange vanskelige ord å begreper her, men du får den første bokstaven til hjelp.

- A** – 9 km lang elv. Ender i Bjørvika.
B – Ord for levestedet til en bestemt plante eller et dyr.
C – Et fremmedord for kjøtteter.
D – Norsk nasjonalpark, opprettet i 1974.
E – Kjent havstrøm, ofte knyttet til uvær.
F – Geologisk betegnelse på Finland, Karelen, Kola og store deler av den skandinaviske halvøy.
G – Problematisk lakseparasitt.
H – Fremmedord for vintersøvn, eller dvale.
I – Internasjonal forkortelse for FNs klimapanel.
J – En dal i Saltdal kommune, Nordland.
K – betegnelse på fiskearter som lever i ferskvann og gyter i saltvann – for eksempel ål.
L – jordart dannet ved vindtransport av fint materiale
M – Organisasjon ledet av Dag Endal
N – Vassdrag i Tydal og Selbu, Sør-Trøndelag
O – Afrikansk pattedyr i sjirafffamilien.
P – Amerikansk pattedyr i katteslekten
Q – Kanadisk øygruppe vest for Grønland.
R – Navn på tilfluktsted til fjellplanter som har overlevd siste istid
S – Italiensk by, kjent for alvorlig gift-ulykke i 1976
T – Yrkestittel for folk som stopper ut og preparerer dyr.
U – Finsk politiker som har Finlands nest største nasjonalpark oppkalt etter seg.
V – Forening som jobber spesielt med vern av rovdyr
W – Amerikans navn på jerv.
X – Navn på planter som vokser på tørre steder, for eksempel kaktus.
Y – Amerikansk klatreeldorado og nasjonalpark.
Z – Afrikansk ferase
Æ – Fredet sjøfugl
Ø – Den største nasjonalparken i Finnmark
Å – Naturrestat som ble delvis ødelagt av Vikingskipet på Hamar.

Akerselva
Blotop
Camivor
Dovre
Dovre
El Nino
Fennoskandia
Gyrodactylus
Hibemering
(salans)
Nea
Okapi
Puma
Queen Elizabeth
Refugier
Seveso
Taxidermist
Urho Kekkonen
Våre Rovdyr
Wolverine
Xerofytter
Yosemite Valley
Zebu

DETTE MÅ DU IKKE GÅ GLIPP AV!

SLÅ TO FLUER I ETT SMEKK – UTEN Å GJØRE EN FLUE FOR TRED!

Norsk kunst vil hjelpe Naturvernforbundet økonomisk på fote igjen etter en svært tung og vanskelig periode, slik at alle kreftene igjen brukes på naturvernarbeid. Kjøp stor norsk kunst til liten pris!

Reidar Fritzvold: Bjennen. Forsiden av Naturvernforbundets 1999-kalender.

Naturvernforbundets kunstmappe 1999

En av de store i norsk samtidskunst – kunstmaleren Willibald Storn (f. 1936) – gir Naturvernforbundet hjelp til selvhjelp ved å la oss selge 3 originallitografier til spesialpris. Storn henter 3 motiver fra Naturvernforbundets flaggsaker og ferdigstiller arbeidene i oktober.

Gå ikke glipp av kunstmappen 1999, en investering som gir glede hver dag – og som øker i verdi. Det lages bare 150 mapper.

Pris for kunstmappe med 3 litografier, 50 x 70 cm:
Ikke-medlemmer: kr 10 000
Medlemspris: kr 8 900
Enkeltbilder:
Ikke medlemmer: kr 4500
Medlemmer: kr 3 300
(Evt. porto kommer i tillegg)

Willibald Storn: Blind fugl.

OBS! Dette bildet er ikke fra kunstmappen, men kun et eksempel på Storns arbeid. De 3 litografiene til mappen skal produseres i oktober.

Naturvernkalenderen 1999: Vern norsk natur

Vi kan glede medlemmer og trofaste kunder med en riktig hyggelig nyhet: Naturvernkalenderen kommer tilbake! 1999-kalenderen heter *Vern norsk natur* og består av 13 bilder av Reidar Fritzvold (1920–1998), en av de virkelige gigantene i norsk malerkunst!

Reidar Fritzvolds naturskildringer er kraftfulle og urnorske samtidig som de er nøkterne og saklige. Hans bilder har gjort han kjent og avholdt, og han er representert nær sagt over alt – inkludert Nasjonalgalleriet og Riksgalleriet.

At Reidar Fritzvold i en årrekke var aktiv i Norges Naturvernforbund og at han var livsvarig medlem, øker vår

stolthet over å presentere kalenderen. *Vern norsk natur* er en hyllest og takk til både kunstneren og naturverneren Reidar Fritzvold som gikk bort i vår 78 år gammel.

Naturvernforbundets medlemmer får kalenderen for spesialpris. Det lages kun 4000 eksemplarer. 1999-kalenderen kommer til å bli et samleobjekt!

Butikkpris: kr 160
Salg til ikke-medlemmer gjennom Naturvernforbundet: kr 145
Medlemspris: kr 100
(Evt. porto i tillegg)

Abonner på Norges ledende miljøavis

Natur & miljø Bulletin gir deg nyheter og kunnskaper om nasjonale og internasjonale miljøspørsmål. Kortfattet, poengtert og uten utenomsnakk. Vi presenterer faktiske forhold og veldokumentert bakgrunnsinformasjon slik at du selv kan danne deg en mening om aktuelle miljøspørsmål.

Natur & miljø Bulletin

Natur & miljø Bulletin

Fyll ut svarkortet og send inn. Du kan også tegne abonnementet ditt pr. telefon. Det er alltid hyggelig om du ringer oss på tlf. 22 04 46 00. Eller du kan faks svarkortet til 22 04 46 20.

JA - jeg vil holde meg orientert om miljøspørsmål og tegner abonnement på Norges ledende miljøavis.
☐ Bedriftsabonnement: 500,- kroner pr. år
☐ Privatabonnement: 199,- kroner pr. år

Navn:

Adresse:

Postnr.: Sted:

Dato:

Signatur:

Sendes ufrankert i Norge. Adressaten betaler portoen.

SVARSENDING

Avtalenr. 171113/52

Natur & miljø Bulletin
St.Olavs plass
postkontor
0130 Oslo

Natur & miljø Bulletin kommer med 22 nummer i året.
Det betyr at du hver 14. dag mottar bulletinen.

I tillegg får du 4 omfattende temabulletiner i løpet av året.

Den første snøen

I UKER HAR det bølgende skogslandet vært nedkjølt av rå høstluft. Den kom sigende nordfra i et langtrukket pust, som fikk ribbete bjørker på åskammene til å svinge forsiktig med det ytterste, fine kvistverket.

Nattestid gror det fram et fint rimdekke over myrflatene. Men ofte klarer solvarmen å smelte fram grønne og brune felter med torvmose utover dagen. Tunge og brede elgklover tramper et sted over en skogsmyr og setter mørke spor etter seg i rimlaget. Den frosne torvmosen ligger knust i gropene.

Hele landskapet ligger i kjølig stillhet. Bare av og til noen tynne pip fra omstreifende flokker av meiser og fuglekonger som trekker rykkvis gjennom det svartgrønne barhenget.

Det er tid for den første snøen.

*

EN FORMIDDAG FYLLES LUFTEN langsomt av synkende, hvite stjerneflak. Det begynner som et umerkelig silder mellom trærne og i luftrommet over myrer, bekker og vann. Mot mørke trær eller steile bergvegger glir krystallene som lyse punkter mot jorden. De duver ujevnt i fallet, treffer til slutt et strå, en stein eller grein og legger seg brått til. Ofte brister krystallen ved møtet. Men mange blir liggende hele der de lander og viser innviklede mønstre i sine sprikende stråler av størket vann.

Gradvis tetner luften seg til. Åser og dalfører viskes ut, og selv på nært hold blir trærne uskarpe og tåkete. Det er større fnugg som kommer nå; digre, uregelmessige, hvite klumper som bare siger og siger i myriader ned over skogen. Mot himmelen fortaer alt seg i et bevegelig hav av ørsmå fnugg som løser seg ut av ingenting.

Der hvor sildrende, kaldt vann glir fram mellom oppstikkende, runde stein fanges fnuggene opp av strømhvirvlene, føres med nedover bekkedraget og blir selv til skummende, kaldt vann. Men øverst på de runde steinene, der vannspruten ikke når opp, legger fnuggene seg til. Vannløpet får gradvis hvite flekker i seg. I stille bakevjer, der tynningen har

begynt å gro ut fra land, dannes hvite, uregelmessige småflater. Der bekken vrir seg gjennom tette snar, legger fnuggene seg til i greinverket over, og her ligger bekkesteinene svarte som før i vannstrømmen.

Mellom granene finnes åpne felter der smylegraset gror tett langs bakken. De lange, fingreinte aksene fylles nå av fnuggene, og stråene buer seg langsomt. Til sist møter aksene snølaget under seg, og stenglene blir stående som buer opp av det hvite.

Der stammene står tett beholder skogbunnen lenge sin mørke tone. Men gradvis gror det fram hvite småflekker også her, i små gløpper mellom granene. En svak vind får etter hvert noen fnugg til å fyke inn under trærne, og det hender snølaget på smågreinene glir av og drysser som fint støv ned langs stammene. Det blir til et ørtynt lag inne i tetsnarene, og bakken får en underlig gråtone her.

Noen steder er skogsbildet brutt av vindfelte trær. De ligger med sprikende røtter og hviler på bøyde og brukne greiner. Nå bygger snølaget seg opp på de lange stammene. Det blir en mørk, smal stripe under. Der stammen ligger nær bakken, rekker snøen på sidene snart opp til stokken, og det dannes et langsmalt hulrom. – Senere vil musene finne det og søke tilhold her i kaldnettene.

I brattheng og stup legger snøen seg til på småhyller og i sprekker. Hvis berget ikke er altfor bratt, dekkes hele svæet av et tynt, gråhvitt lag. Det vokser et mønster fram i alle bergvegger, der flater i ulike gråtoner bindes sammen av uregelmessige, hvite bånd.

Skogslandskapet mister detaljer, men får nye i stedet. Myrene er omdannet til rene, hvite flater. Der dyr tar seg fram står hele veien hull tilbake i underlaget. Meiseflokkene trekker inn under trærne og leter etter greiner med lite snø der de kan pirke fram smådyr.

Et sted har glitrende småkrystaller filtret seg inn i svart skjeggslav. Når et vinddrag siles gjennom trærne, følger isstjernene med i hengelavens duvende bevegelser.

Lover kamp for villmarka

Naturvernforbundet i Hedmark har nok av krutt igjen og skal kjempe til siste slutt – mot forsvarrets skytefeltplaner. Stortinget skal avgjøre saken før jul.

AV KRISTIAN JAHRE

Forsvaret planlegger å lage nytt skyte- og øvingsfelt. Skytefeltet vil legge beslag på 250 kvadratkilometer natur og blir Norges største enkeltstående naturinngrep noensinne. Alle hærens våpengrener skal øve i samme område og det skal skytes med raketter med avstander på opptil 50 kilometer. Et område på størrelse med Vestfold fylke vil berøres av støy fra skytefeltet.

Årlig skal det fyres av en million skudd fra automatvåpen, 30 000 granater og 1000 raketter i skytefeltet. I tillegg vil

naturen ødelegges av miner, terrenggående krigskjøretøyer og veier gjennom området. Ifølge forsvarrets egne utredninger kan deponerte mengder metaller komme opp i 70 tonn bly og 100 tonn kobber allerede etter 10 års bruk.

Villmark eller slagmark?

Forsvaret har lagt fram tre alternativer til hvor de vil ha skytefelt. Alle tre ligger i umiddelbar nærhet av hverandre øst for Glomma i Hedmark.

Kampen mot forsvarrets skytefeltplaner er nå på oppløpssiden, og Naturvern-

forbundet i Hedmark lover å kjempe i fremste rekke til siste slag. Stortinget har sagt de vil avgjøre saken før jul.

– Forsvaret disponerer allerede 1,4 millioner kvadratkilometer til øvingsformål. Jeg kan ikke begripe at det kan være så presserende behov for å ofre ytterligere 250 kvadratkilometer med flotte naturområder til lekekrig, sukker Øyvind Antonsen. Antonsen er nestleder i fylkeslaget og representerer dessuten Hedmark i Landsstyret.

Han mener også det er hårreisende at forsvarret ikke har utredet andre alternativer til skytefelt. Blant annet finnes det et øvingsfelt på 500 kvadratkilometer, med masse ledig kapasitet rett på andre siden av svenskegrensen. Dessuten tror Antonsen datasimuleringsteknologi har et stort potensial til krigsøving.

Kjerneområde for bjørn

Antonsen forteller at forsvarrets tre alternativer ligger innenfor kjerneområdet for bjørn. Kjerneområdet ble opprettet som en oppfølging av Bernkonvensjonen, hvor Norge har forpliktet seg til å ta vare på arter i sine naturlige omgivelser. De tre andre store rovdyrene våre, jerv, gaupe og ulv, er også observert i områdene.

Lang protest: Forsvarsdepartementets statssekretær Ommund Heggheim tok vel imot Naturvernforbundets Øyvind Antonsen og Natur og Ungdoms Einar Wilhelmsen da miljøbevegelsen overleverte et 1537 meter langt protestbrev mot forsvarrets skytefeltplaner.

tær Ommund Heggheim og overleverte et 1537 meter langt protestbrev.

– Vi har ikke hørt om noe lengre brev i Norge. Dermed utroper vi oss selv til uoffisielle norgesrekordholdere i langt brev, sa de to ved overleveringen av brevet.

Underskriftskampanjen kom i stand etter et initiativ fra Naturvernforbundets sekretariat og ble utført i samarbeid med aktivister fra Natur og Ungdom og Naturvernforbundet i Hedmark.

– Ungdomsorganisasjonen skal ha all skryt for innsatsen under kampanjen. Deres evne til å gå rett på folk å misjonere naturvernsaken er unik. Det var også godt å se at sentralledet tok initiativ for en av våre saker, sier Antonsen.

Håpløs Ja-aksjon

I forbindelse med Stortingets forsvarskomitees befarings i Hedmark tidligere i høst, arrangerte motstanderne av skytefeltet fakkeltog i Elverum sentrum.

– Det var en vanvittig gripende seanse. Over 800 mennesker var samlet i Elverum sentrum. Rammene rundt fakkeltogget var ubeskrivelig flotte og det ble holdt flere fantastiske og varme appeller mot å rasere naturen i Hedmark ...

Øyvind Antonsen stopper opp, kikker ut i luften et kort sekund og blir litt blank i øyekroken. Så smeller han:

– Dagen etter prøvde den såkalte Ja-aksjonen å markere seg med et mottrekk i forbindelse med et møte mellom de forskjellige interesseorganisasjonene og forsvarskomiteen. Det endte med at syv-åtte enslige plakatbærere sto på utsiden og ropte slagord. Det så hjelpeløst ut.

– Hvor store er sjansen for å stoppe skytefeltet?

– Absolutt tilstede. Vi lover å jobbe hardt så lenge som mulig. Tida jobber for saken vår. Folk reagerer med avsky når de skjønner hva skytefeltet egentlig går ut på. Framover blir det viktig å gjøre stortingspolitikere klar over konsekvensene hvis de velger å ta 250 kvadratkilometer bortimot urørte skogsområder, sier Øyvind Antonsen. □

Foto: Kristian Jahre

Vil redde Oslos trær

Almetrærne i Oslo er i ferd med å dø, og Naturvernforbundet i Oslo og Akershus (NOA) har rykket ut for å redde bytrærne.

– I Oslo er det omlag 100 000 almetrær. 10 000 almer har allerede dødd av almesyken. Parktrær er både vakre og viktige, og vi vil med aksjonen

rette fokus på almesyke i Oslo og Norge, sier fylkesleder Bjørn Faafeng i Naturvernforbundet i Oslo og Akershus.

En tidlig mandagsmorgen i oktober var Faafeng og andre aktivister fra NOA rundt og hang opp hundrevis av plakater i Oslo sentrum. Samtidig ryk-

ket de inn annonser i Morgenbladet og Dagsavisen Arbeiderbladet for å fortelle om problematikken. Han forteller at alm som blir smittet av almesyken må fjernes i løpet av den påfølgende vinteren for å hindre at billa som sprer sykdommen vandrer videre til nye almetrær.

Norges Naturvernforbund

Postboks 6891 St. Olavs plass
0130 Oslo, Norge
Besøksadr.: Skjervegata 33, Oslo
Tlf: 22 99 33 00
Faks: 22 99 33 10

e-post: naturvern@naturvern.no
Internett: <http://www.ngo.grida.no/naturvern>

Medlemskontingent:
Personlig medlem: (inkl. Natur & Miljø) kr 250,-
Pensjonist: (inkl. Natur & Miljø) kr 150,-
Livsvarig medlemskap: kr 4000,-
Medlemmer av Norges Naturvernforbund er automatisk medlem av det lokal- og fylkestag vedkommende søker til.

Naturvernforbundets fylkeslag:

Naturvernforbundet i Østfold:
Leder: Tore Hoel, Øbergvn. 44,
1793 Tistedal. Tlf: 69 19 20 11 (p),
69 11 73 59 (a). Fylkessekkr.:
Cathrine Schei. Kontoradr.:
Torbjørnsens gt. 8, Fredrikstad.
Tlf: 69 31 49 80. Faks: 69 31 85 27.
Postadr.: Boks 1151, 1631 Gamle
Fredrikstad.

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus:
Leder: Bjørn Faafeng,
Tlf: 22 22 58 71 (p), 22 18 51 57 (a).
Daglig leder: Gjermund Andersen
Kontor- og postadr.: Maridalsvn. 120,
0461 Oslo. Tlf: 22 38 35 20.
Faks: 22 71 63 48. e-post:
noa@sn.no

Naturvernforbundet i Hedmark:
Leder: Arve Fossen, 2500 Tynset.
Tlf: 62 48 22 10.

Naturvernforbundet i Oppland:
Leder: Thomas Klevmark,
2743 Harestua.
Tlf: 61 32 35 13 (p), 63 81 11 39 (a).

Naturvernforbundet i Buskerud:
Leder: Olav Sævið,
Tlf: 32 76 56 17 (p), 32 77 10 54 (a).
Trolivn. 8c, 3925 Porsgrunn.
Fylkessekkr.: Per Øystein Klunderud.
Kontor- og postadr.: 3322 Darbu.
Tlf: 32 75 05 04. Faks: 32 82 52 49.
Naturvernforbundet i Vestfold:
Kontaktperson: Bernt Bakkevik.
Kontor- og postadr.:
Håkon Gamlegt. 6, 3111 Tønsberg.
Tlf: 33 31 56 70. Faks: 33 31 56 10.

Naturvernforbundet i Telemark:
Leder: Tone Skau Jonassen,
Trolivn. 8c, 3925 Porsgrunn.
Tlf: 35 55 87 93 (p), 35 57 30 22 (a).
35 55 27 88 (faks).
Fylkessekkr.: Ingrid Sørgaarden.
Kontoradr.: Stasjonsvn. Hjuksebo.
Tlf: 35 95 74 08. Faks: 35 95 76 20.
Postadr.: Rute 20/28, 3670 Notodden.
Naturvernforbundet i Aust-Agder:
Leder: Geir M. Kolen, Heimdalsvn. 7,
4800 Arendal. Tlf: 37 02 68 69. e-
post: gmk@pmdata.no. Kontoradr.:
Klevgt. 1, Arendal.
Tlf/faks: 37 02 79 44. Postadr.:
4934 Nesgrenda

Naturvernforbundet i Vest-Agder:
Leder: Torbjørn Fredriksen,
Grøngjelvn. 33, 4500 Mandal.
Trolivn. 8c, 3925 Porsgrunn.
Tlf: 38 26 13 49 (p), 38 26 71 80 (a).
Kontoradr.: Tolbukt. 10,
Kristiansand. Tlf: 38 02 57 66.
Faks: 38 02 46 33. Postadr.:
Boks 718, 4601 Kristiansand.
Naturvernforbundet i Rogaland:
Leder: Aasteh Asse, Vestlign. 8,
4300 Sandnes. Tlf: 51 62 59 81.
Fylkessekkr.: Ingvald Erga. Kontoradr.:
Lokkavn. 45, 4008 Stavanger.
Tlf: 51 52 88 11. Faks: 51 52 88 15.
e-post: nri@sn.no. Postadr.:
Boks 441, 4001 Stavanger.

Naturvernforbundet i Hordaland:
Leder: Thomas Tvedt,
Brattlien 20, 5019 Bergen.
Tlf: 93 41 18 11.
Kontoradr.: Jacobstjorden, Bryggen,
Bergen. Tlf: 55 31 38 51.
Faks: 55 31 53 92. Postadr.:
Boks 1201, 5001 Bergen. E-
post: livh-d@online.no
Naturvernforbundet i Sogn og Fjordane:
Leder: Eli Helberg, 5880 Kaupanger.
Tlf/faks (p): 57 67 81 71, 57 67 60 00
(a). Kontoradr.: Halslign. 42, Førde.
Postadr.: Eli Helberg,
5880 Kaupanger.

Naturvernforbundet i Møre og Romsdal:
Leder: Ola Fremo, Lillevikvn. 11,
6400 Molde.
Tlf/faks: 71 21 66 92 (p),
mob 94 42 66 90. Fylkessekkr.:
Gunn Fiske. Kontoradr.: Kirkebakken
1-3, Molde. Tlf: 71 21 87 00.
Faks: 71 21 87 02. Postadr.:
Boks 153, 6401 Molde.

Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag:
Leder: Paul Brøbakken,
Rosenborggt. 33b, 7014 Trondheim.
Fylkessekkr.: Ottar Michelsen.
Kontoradr.: Munkgt. 27, Trondheim.
Tlf: 73 51 52 24. Faks: 73 51 27 27.
e-post: ottam@stud.ntnu.no.
Postadr.: Boks 706, 7001 Trondheim.
Naturvernforbundet i Nord-Trøndelag:
Leder: Per Flatberg, Øvergata 11,
7670 Sakshaug. Tlf: 74 15 38 01.
Kontoradr.: Skolegt. 12, Steinkjer.
Tlf: 74 16 99 56. Faks: 74 16 22 84.
Postadr.: Boks 132, 7701 Steinkjer.

Naturvernforbundet i Nordland:
Leder: Siv Heidi Ruval,
Ole Martinssens vei 53,
8500 Narvik. Tlf: 76 94 73 92 (p),
76 94 30 39 (a).
Naturvernforbundet i Troms:
Leder: Ragnar Grape,
Borgermester Eidemsgt. 3,
9009 Tromsø. Tlf: 77 68 99 69.
Fylkessekkr.: Svein Anders Lie.
Kontoradr.: Skippergt. 118, Tromsø.
Tlf: 77 68 99 60. Faks: 77 61 10 69.
Postadr.: Boks 924, 9001 Tromsø.
Naturvernforbundet i Finnmark:
Leder: Dag T. Elgvig, Myrseth 9b,
9500 Alta. Tlf: 78 43 20 11 (p).
Postadresse: Boks 1176, 9501 Alta

Barentshavkontoret:
Kontaktperson: Gunnar Album.
Tlf: 75 77 84 10. Faks: 75 77 84 74.
Postadr.: Boks 10, 8082 Leines. e-
post: album@online.no
Natur og Ungdom:
Leder: Silje Schei Tveitdal.
Tlf: 22 36 42 18. Faks: 22 20 45 94.
Kontor- og postadr.: Torggt. 34,
0183 Oslo. e-post: natung@online.no

Russisk mareritt

OLAV SÅTVEDT
Vinden fra Kola
Gyldendal Tiden
224 sider

En reaktor ved Kola-kraftverket går i lufta. Vinden står mot vest, slik at Norge blir rammet av nedfallet. Marerittet er i gang.

Natten før ulykken tar forholdet mellom den norske ungjenten Eva og russiske Jurij et nytt skritt. Da reaktoren går i lufta, rykker 19 år gamle Natalia ut i første rekke. På taket av reaktorhallen forsøker hun å bekjempe flammehavet og mottar samtidig en dødelig dose stråling. Arbeidskameraten Valerij er feig, men smart, og rømmer fra jobb og kolleger. På Finnmarksvidda har Odd gått seg bort i yr glede over å få øye på ei lappugle. Han vet ikke at regnet er farlig.

Olav Sætvedt har et rikholdig persongalleri i *Vinden fra Kola*. Kanskje for rikholdig. Etter undertegnede mening hadde boka tjent på en liten utrenskning blant de litterære skikkelsene. Dermed kunne vi kanskje lært de gjenværende litt bedre å kjenne. Når det er sagt skal Sætvedt likevel ha ros for å ha bygd opp boka på en måte som gjør at man ikke går i surr i personvrimmelet.

Sætvedt har skrevet en bok som tar opp en tragisk hendelse og dens tragiske følger. Dessuten er en ulykke på Kola langt fra utenkelig. Han er bønn ærlig i sin framstilling av strålesyke, og er ikke redd for å gjøre enkelte av personene i boka til drittsekker. Sætvedts direkte og enkle språk kler fortellingen. Unntakene er noen få tilfeller, hvor forfatteren har blitt drevet til voldsomme svulstigheter. Disse klebrige øyeblikkene oppfattes nesten som kvalmende, men er heldigvis så få at leseropplevelsen reddes.

Faglig sett er det ingen tvil om at Sætvedt vet hva han skriver om. *Vinden fra Kola* er skummelt realistisk, særlig fordi overdrivelsene er utelatt.

Sætvedt har skrevet en spenningsbok med mer innhold enn hva man ofte treftefer på i ungdomslitteraturen. Samtidig unngår han feller som moralisme og

platthet. *Vinden fra Kola* er ingen dum idé som julegave til gutter og jenter som har gått lei av de elektroniske kjæledyrene sine. Forøvrig kan voksne gjerne kverne gjennom verket også. Det skader ikke.

Tom Erik Økland

Den nødvendige ulydigheten

ÅSNE BERRE PERSEN
og JØRGEN JOHANSEN
Den nødvendige ulydigheten
256 sider Folkereisning Mot Krig

Sivil ulydighet dukker opp som tema i norsk samfunnsdebatt med jevne mellomrom. Som oftest i kjølvannet av kontroversielle miljø saker; men også på en rekke andre områder.

Forfatterne Åsne Berre Persen og Jørgen Johansen har, med boka *Den nødvendige ulydigheten*, langt på vei skrevet den sivile ulydighetens historie i Norge.

Begge de to forfatterne har lang fartstid fra freds- og miljøbevegelsen i Norge. De har således valgt side når det gjelder sivil ulydighet. Dette fremgår jo også klart av boka tittel. Likevel gjør ikke dette boka uinteressant på noen måte. Tvert i mot. På tross av at det er vanskelig å ikke merke forfatterne engasjement mellom linjene holder boka et høyt saklighetsnivå og bærer preg av et enormt forarbeid.

Det at den heller ikke er en kursbok i hvordan man utfører aksjoner burde gjøre den interessant for folk enten man er for eller mot denne aksjonsformen. Vi lever tross alt i et samfunn der mange av de rettighetene vi tar som en selvfølge i dag er oppstått, nettopp som en følge av ikke-voldelige ulydighetsaksjoner. Lik det eller ei.

Boka er delt i to hovedkapitler; en teori- og debatt del der kriteriene for sivil ulydighet blir grundig belyst og debattert.

Personlig og profesjonelt

HEIDI SØRENSEN
Grønt lys
Millennium (N.W. Damm & Søn)
227 sider

Så er den her, Heidi Sørensen bok fra tiden som miljøverner. Den har fått tittelen *Grønt lys*. Tittelen tegner et klarsignal for neste årtusen, et årtusen forfatteren håper og tror vil bringe verdivalg som gjør kloden litt grønnere.

I forordet skriver Sørensen at boka ikke skal gi svar, men at den derimot skal stille spørsmål og overlate tankearbeidet til leseren. Meningssterk som hun er mislykkes hun allerede på side 12. Siden står bruddene mot denne intensjonen i kø. Uten at det nødvendigvis gjør boka til dårlig lesestoff.

Heidi Sørensen er en kunnskapsrik miljøverner. I *Grønt lys* tar hun opp alt fra grensekontroll av kjøttvarer til politikken rundt klimasaken. Hele veien preges teksten av et brennende engasjement og klare tanker. Her finner man ikke et eneste løst innfall, alt er grundig gjennomtenkt. Særlig morsomt er det å lese de mer utradisjonelle delene av boka, eksempelvis der forfatteren argumenterer for hjernekraften som løsningen på framtidens

Som rent lesestoff falt undertegnede likevel mest for del II som omhandler bruken av sivil ulydighet i norsk historie. Boka er lettlest og kortfattet uten å være lettvin. De første 150 årene er det lite snakk om miljøbevegelsen. Deretter kommer de til gjengjeld tungt.

Den historiske delen spenner over alt fra Hans Nilsen til Fredrik Hauge. Fra konventikkelplakaten via Thrane-bevegelsen, militærnektning på 1800-tallet (!), til aksjoner under siste krig, fagforeningskamper, kvinnekamp og en rekke andre hendelser som har vært med å forme det samfunnet vi alle befinner oss i.

Først på 60-tallet ble det miljøkamp ut av det. Likevel er det ikke bare miljøver-

ressursproblemer. Beskrivelsene av Sørensen mediestrategi er også morsom lesning for alle som har sett jenta på rv. Undertegnede synes forøvrig at andre halvdel av boka er mer spennende enn den første.

Boka inneholder en mengde samtaler mellom Sørensen og folk hun har møtt gjennom sitt 28 år lange liv. En rask telling viser at antallet faktisk er så høyt som rundt 70, og samtalene bærer uten tvil boka hovedbudskap. En fellesnevner for disse bøkene kan være noe sånt som «grønt småprat». Her snakker Sørensen med folk på gata, gode venner både i og utenfor miljøvern kretser, politikere og maktelite. Ofte fungerer metoden godt for formidling, men noen ganger blir det for mye prat. I de tilfellene hvor Sørensen har kilt inn noen tanker, blir leseropplevelsen atskillig bedre. Forøvrig er det interessant å lese forfatterens henvisning til filosofen Jürgen Habermas, og hans teori om det beste argument. Sørensen skriver «(...) jeg er villig til å føye meg hvis noen har et bedre argument enn meg.» I bokas mange samtaler er det som regel Heidi Sørensen som har de gode argumentene,

nere som er sivilt ulydige i dag. Med i denne svært så fredelige hæren finnes også rullestolbrukere, prester, og ekstreme politikere for å nevne noen. Lik det eller ei, men det er også slike faktorer som gjør emnet sivil ulydighet til et friskt diskusjonstema.

Ønsk deg boka til jul – les og lær de to første juledagene og ta opp temaet i et av julens mange sosiale pliktløp – det blir kanskje ingen garantert suksess, men livlig burde det bli.

Jens P. Toldnæs

mens samtalepartnerne til tider blir redusert til uvitende statister som driver samtalene framover. I disse tilfellene finner man spesielt bruddene på Sørensen intensjoner om å overlate tankearbeidet til leserne. Her serveres det kraftige argumentasjonspakker, men bevares: Det er fornuftige saker som gjengis.

Språket i boka er direkte, men skjermes noe av de mange dialogene. Forfatteren sliter noen ganger med å gjengi samtaler hun har hatt for tre-fire år siden på

en naturlig måte. Det er da heller ingen enkel jobb, siden ordvekslingene både skal inneholde intimiteten mellom venner og faglige betraktninger. Noen samtaler framstår dermed som kunstige, og burde vært erstattet av direkte tekst. Manuskriptet undertegnede fikk tilsendt fra Millennium hadde betenkelig mange skrivefeil. Forlaget har ikke klart å svare på om manuskriptet er korrekturlest siden. Det bør det være. Forøvrig har Sørensen i et tilfelle blandet dialekt og bokmål i sitater fra en og samme person. Det skriver vi på kontoen for slurvfeil.

Heidi Sørensen forfatterdebut har endt i en både personlig og profesjonell bok. For folk som vil lære litt om miljøvern, samt møte en del innovative miljøverntanker, er den vel verd både penger og tid. Og for de som er redd for tårevåte forklaringer på Heidi Sørensen avgang i Naturvernforbundet: Vårens krangel er såvidt omtalt.

Tom Erik Økland

Veldig tett på naturen

JAN PETTER BRATSBERG
Tett På Naturen
Lunde Forlag
205 sider.

Da Jan Petter Bratsberg gikk ut fra Statens Håndverk- og Kunstindustriskole i 1973, tok han med blyant, pensel og kullstift, spaserte rett ut i naturen, og ble der. I boka *Tett På Naturen* tar han med leseren, eller

betrakteren, også. Og det er lite annet å gjøre, enn å takke for turen.

Slike naturbilder er det bare rett og slett ingen andre her i landet som lager – og da regner vi med fotografene.

Bratsberg har en bemerkelsesverdig evne til å få med detaljer i bildene sine, særlig når det gjelder dyr. Hårdrakt og anatomi er utført på nærmest overfotografisk vis, og det er ikke akkurat hentydningens kunst som åpenbarer seg når man ser på bildene hans. På en vegg kan det kanskje bli litt «mye» av og til. Kitsch, vil kanskje noen si. Dersom det medfører riktighet er nok Bratsberg den første til å være enig – man får en bestemt følelse av at det denne

➤ kunstneren gjør, det gjør han med bevissthet og fullt overlegg.

I en bok fungerer derimot Bratsbergs bilder veldig godt. Ikke minst fordi det er så mange av dem, kombinert med at de er dramatiske – de er spennende og annerledes. Det er lett og bla for fort. Det bør man ikke – det er også små epistler og dveler ved som sier deg noe om hvorfor han maler som han gjør.

Hoggormens kamp med musvåken er et godt eksempel på at bildene til tider er svært lite «vanlige».

Kanskje er gaupa hans favorittmotiv? Gaupebildene hans er ihvertfall svært vakre. Likedes stemninger fra setervoller og gårder i Telemark. Av og til putter han moderne elementer som piggråd eller en skogsmaskin inn i bildene sine. Det er spennende, og fører tankene hen til en annen meget miljøbevisst maler; Rolf Groven. Det er kanskje ikke så rart, for Bratsberg maler og tegner av kjærlighet til naturen. Han er naturverner på sin hals. Det trenger man ikke å være noen utpreget billedtolker for å forstå. *Tett På Naturen* er en vakker og engasjert bok for voksne og også for barn man ønsker skal bli glad i kunst og natur. Det er de som skal passe på den etter oss.

Jens P. Toldnæs

Minneord Alv Kveberg

EN ENGASJERENDE MANN er gått bort. Alv var en av initiativtagerne til dannelsen av Naturvernforbundet i Oppland i 1966 – den gang kalt Oppland Naturvern. Han var den første formannen i foreningen. Han var også nestleder i Norges Naturvernforbund en periode.

Det er interessant å se hvilket framtidsrettet syn dette første styret under Alv Kvebergs ledelse hadde på naturvern. Det var ikke bare å frede områder. Naturressursene måtte brukes slik at ikke selve naturgrunnlaget ble forbrukt. «Forurensningsuhytet» og «sterk spredning av hytter» var andre viktige saker for dette første styret, likledes vassdragsutbygging og motorferdsel i utmark. Som man ser: Sekstiårenes naturvernere hadde

omtrent det samme å stri med som i dag.

Alv trådte til igjen som leder i Naturvernforbundet i Oppland i 1989 etter at han var blitt pensjonist. Alv var glad i natur og friluftsliv. Dette var grunnlaget for hans naturvernengasjement. Man vil ta vare på det man er glad i. Alv var nøktern og saklig. De store ord lå ikke for ham. Men sannelig kunne han si fra om saker som engasjerte ham – og det var mange. Alvs personlighet var preget av en sterk vilje og et varmt hjerte. Vi i Naturvernforbundet vil minnes Alv Kveberg i taknemlighet for hans innsats. Vi lyser fred over hans minne.

LARS HELLING

MILJØGEOLOGI AS

- * Grunnvannsundersøkelser * Georadarmålinger
- * Deponier og forurenset grunn * Brønnskader
- * Naturbaserte avløpsløsninger * Radonmåling

Feltmåling i vann, poreluft og biogass

Almeveien 7,
1555 Son
Tlf.: 64 95 89 05
Fax: 64 95 85 32

Dronningens gt. 25,
1500 Moss
Tlf.: 69 24 01 75
Fax: 69 24 01 76

Teknologisenteret
Pb 247, 7501 Stjørdal
Tlf.: 74 82 17 40
Fax: 74 82 17 41

La ikke plastavfall gå i arv

Folldal Gjenvinning

Vi tar i mot brukt PE folie med resirkuleringsmerke ♻ eller ♻ fra bl.a. industri, handel, fiskeoppdrett m.m. for gjenvinning.

Vi regenerer dette til nytt råstoff (granulat) som gjenbrukes i plastfolieproduksjonen til nye bæreposer, søppelsekker, dekkfolie o.l.

For mere informasjon ta kontakt med

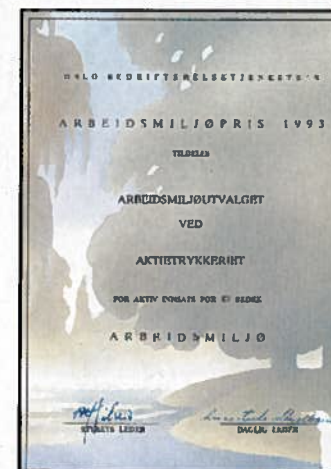
Folldal Gjenvinning a.s.

2580 FOLLDAL - Tlf. 62 49 06 00 - Fax 62 49 08 88

Vi satser på fornybar energi!

- Nå kan du bli blant de første i Norge med renhetsgaranti på strømmen din.
- Sjekk våre tilbud på Miljøstrøm.

Oslo Energi
Ring
800 80 100

Tlf. 23 17 42 00
Fax 23 17 42 90

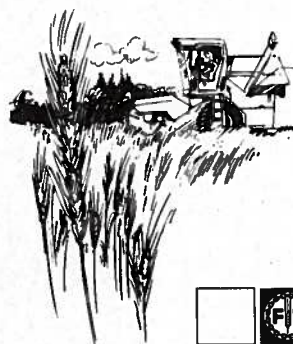
Aktietrykkeriet
ditt
miljøvennlige
alternativ når
det gjelder
trykksaker

Aktietrykkeriet a.s.
Postboks 40, Økern, 0508 Oslo
Spiralv. 16, 0580 Oslo

ColorLine

God mat er tradisjonsmat

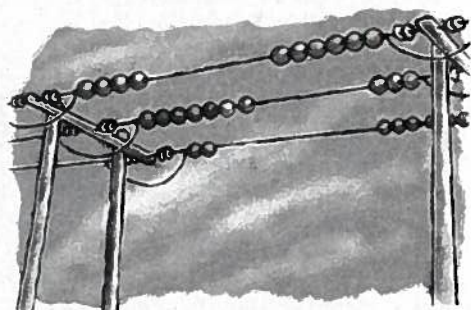

- * Såvarer
- * Gjødse
- * Kraftfôr

Felleskjøpet Trondheim

DET ER MANGE MULIGHETER FOR EFFEKTIVISERING AV EVERKET

Våre informasjonssystemer gir deg full kontroll over kraftsalg og nettdrift. Og full kontroll er en forutsetning for å takle utfordringene i kraftmarkedet. InfoSynergi har utviklet produkter som er designet for å fungere sammen med annen ledende programvare. Dette gir energiverkene de beste og mest fremtidsrettede totalløsningene.

INFOSYNERGI AS utvikler og selger informasjonssystemer tilpasset energisektoren. Selskapet eies av ALLIANSE og har ca. 90 ansatte fordelt på kontorer i HAUGESUND, BERGEN, HAMAR, OSLO, SARPSBORG, TØNSBERG og VOLDA.

INFOSYNERGI

HAR DU REGNET PÅ DET?

INFOSYNERGI AS, Postboks 2114 Postterminalen, 5501 HAUGESUND, Tlf.: 52 70 61 61, Fax: 52 70 61 62

Energigjenvinning av restavfall på miljøets premisser

ENERGOS

<http://www.energoss.com> - E-post: firmapost@energoss.no

Samarbeid

EWOS utvikler, produserer og markedsfører fiskefôr som skal bidra til høyest mulig verdiskapning for våre kunder, bevaring av miljøet og god kvalitet på laksen.

EWOS tror på samarbeid for en verdiskapning og vekst som sikrer et bærekraftig og lønnsomt lakseoppdrett også for framtidige generasjoner.

EWOS as Postboks 424 Telefon 67 92 32 00
Hovedkontor 1471 Skårer Telefax 67 92 32 01

B l e k k u l f s i d e n e

Thor Heyerdahl — nå også æresdetektiv!

Han startet livet med vannskrekk. Nå har han brukt Thor Heyerdahl. Blekkulf er glad for hjelpen, så glad at Heyerdahl nå er blitt æresdetektiv.

Thor Heyerdahl ble stolt og glad da Blekkulf utnevnte ham til æresdetektiv.

Miljødetektivene var selvsagt på plass med lupene sine for å feire den store dagen.

Av KAREN ELDBJØRG TOVEN, NTB

Siste sommersøndag i august utnevnte Blekkulfs Miljødetektiver derfor Thor Heyerdahl til Æresdetektiv. Det skjedde ved Kon-Tiki Museet i Oslo. Rokkerolf og Brennmagnethe opptredte sammen med Blekkulf. Det gjorde også miljødetektivene og fiskene.

Stolt og glad

Heyerdahl var både stolt og glad over å bli miljødetektiv. Fra før av finnes det bare en æresdetektiv: Prinsesse Märtha Louise.

Thor Heyerdahl var glad for æresprisen. Men vel så glad var han for at mange barn gjør en innsats for å redde havet og miljøet.

— Det er mye viktigere å få barna med for å redde havet enn til og med myndighetene. Barna er jo fremtiden, sier Thor Heyerdahl.

Han oppfordrer alle barn til å spørre hva slags vaskemidler som brukes hjemme. Er de miljøvennlige eller farlige?

— Giftige stoffer som går ned i sluket i oppvaskummen, havner til slutt i havet, sier han.

Hval-fart

Selv har han kjempet for å holde havet rent i mange år. Thor Heyerdahl seilte med Kon-Tiki flå-

40 år til «vannkrig»: Havet må reddes fra forurensning, mener

Dette er Kon-Tiki flåten som Thor Heyerdahl reiste over Stillehavet med for femti år siden. I tre måneder var fem menn ombord på denne lille flåten, og en gang kom en hval og hilste på!

ten over Stillehavet i 1947. Da var havet rent og fint.

— Jeg husker godt en natt jeg våknet fordi en av de andre mennene på flåten snorket. Men jeg lå nærmest veggen i hytta på flåten og snorkingen kom utenfra. Jeg åpnet luka og tittet ut. Da så jeg «snorkeren»; det var en hval. Den kunne lett ha veltet flåten, så stor var den. Men vi gjorde den ingenting, og den skadet ikke oss, forteller Heyerdahl.

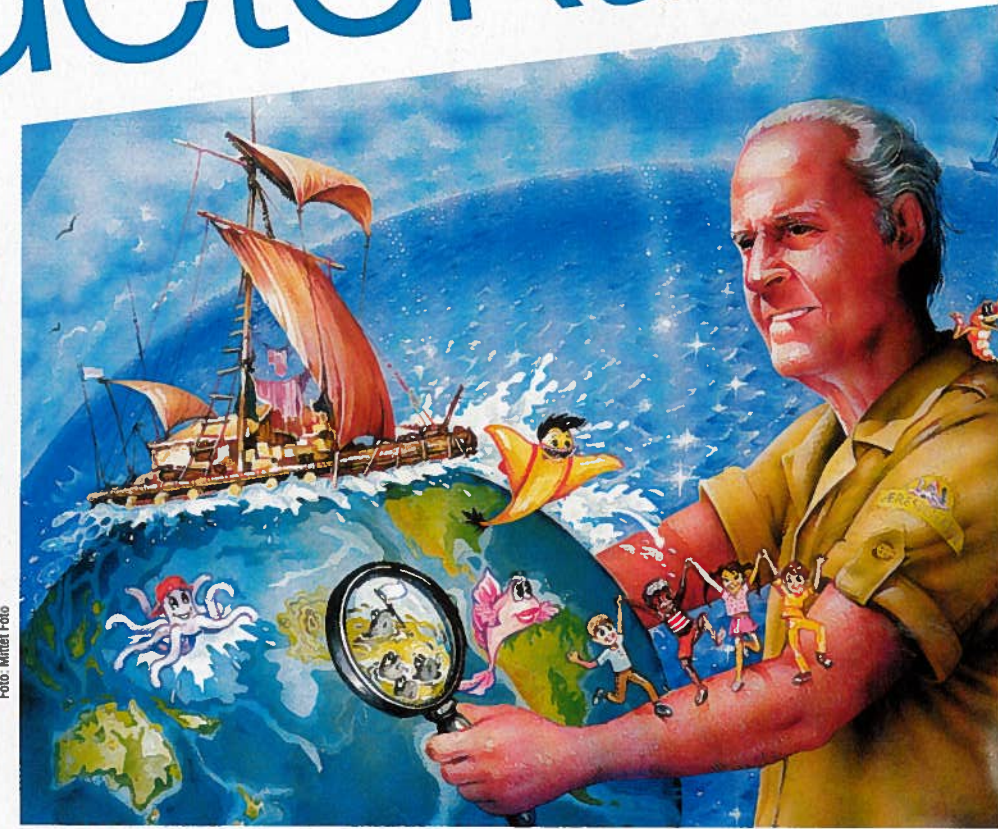
Vannkrig

22 år senere seilte han med Ra over Atlanterhavet — og for en forskjell! Det fløt søppel, plastikkbeholdere og oljeklumper i hele havet. Da startet Heyerdahl en «vannkrig».

— Jeg sendte mange rapporter til FN om alt søppelet i havet. Da startet skipsfarten og oljefolkene å rydde opp med en gang. Men fremdeles slippes det ut like mye farlig kloakk og forurensning i havet rundt om i verden.

Han er bekymret over hva som vil skje med hele verden og sivilisasjonen om ikke havet kan få være rent.

— Det er ikke bare farlig med det vi ser av forurens-

Dette bildet fikk Thor Heyerdahl av Blekkulf da han ble utnevnt til æresdetektiv. Legg merke til at han har lupen på livet i havet!

ning. Det er ikke bare fare for synlig liv i havet. De små dyrene er like viktige. Utryddes plankton, utryddes også alle andre arter som er avhengige av planktonet for å leve. Til slutt rammer det oss mennesker og hele sivilisasjonen kan gå under, sier Thor Heyerdahl.

Han er eventyrer, forsker og

vitenskapsmann. Han har vært med på mye spennende. Men det mest spennende?

— Det var å gå ut i vannet. Jeg hadde nemlig vannskrekk som barn etter at jeg falt under isen som femåring og holdt på å drukne, sier æresdetektiv Thor Heyerdahl. □

Vil du også bli miljødetektiv?

■ ■ Thor Heyerdahl er miljødetektiv, og det kan du også bli! Blekkulfs Miljødetektiver er Norges eneste miljøvernklubb for barn. Som medlem i klubben får du medlemsblader med spennende lesestoff om dyr, natur og miljø, oppgaver du kan gjøre selv og miljøtips. Noen ganger får du også en plakat og eller noe annet spennende. Medlemskapet koster 175,- i året, og vi starter med å sende deg et velkomstbrev med blader, klistremerker og en kul pin.

☐ Ja, jeg vil bli miljødetektiv.

Navn:

Adresse:

Postnr:

Poststed:

Fødselsdato og -år:

Foresattes underskrift:

Porto
betalt

SVARSENDING
Avtalenr. 173115/21

**Blekkulfs
Miljødetektiver**

Grünerløkka postkontor
0505 Oslo

*I våre butikker kan du velge varer
produsert med tanke på natur og miljø
– en god begynnelse*

BYGG
& BO

Obs!
STORMARKED

Jacobs

IDEEL

STRAX
STORKIOSK

Det norske Møbelsenter

DOMUS

MEGA

KappAhl

SMARKED

BYGG MIX

PRO-SPORT
Vi er nøye med at du får riktig utstyr!

POPIN
KLÆR

Prix

MEDLEMSFORDELER

Kjøpeutbytte
hver gang du handler